

नं० ४८४३

नाम — मार्कण्डेय पुराणे देवी माहात्म्यव्या-
ख्यानम्

कला — नागेशभट्टः कालोपनामकः शिवभ-
ट्टसूतः

पत्र संख्या — ३३ पत्राणि — सं० — १८४७

विषयः — पुराण माहात्म्यादि

8283

01

सप्तशती व्याख्यानम् मार्कण्डेयपुराणे

धन धन

५९५३

#18 double,

F. = 34

नामं निरुद्धं यथोक्तिं च विप्रतीतिरप्यस्ति न प्रकृत्यु नवनिभातप्रकाशं न प्रकृत्यु नवनिभातप्रकाशं न प्रकृत्यु नवनिभातप्रकाशं

सी.
ना.

ये श्रीगणेशाय नमः ॥ मंसाकं देवेन जोष्टिं भापुरि प्रसक्तं सोत्रं नैमिनिं प्रतिपत्तिरूपे मुनिभिर्गुणैः कंसाकं देवेन जोष्टिं भापुरि प्रसक्तं सोत्रं नैमिनिं प्रतिपत्तिरूपे मुनिभिर्गुणैः कंसाकं देवेन जोष्टिं भापुरि प्रसक्तं सोत्रं नैमिनिं प्रतिपत्तिरूपे मुनिभिर्गुणैः
आधत्मेदे तज्जोष्टिं भापुरि प्रसक्तं सोत्रं नैमिनिं प्रतिपत्तिरूपे मुनिभिर्गुणैः कंसाकं देवेन जोष्टिं भापुरि प्रसक्तं सोत्रं नैमिनिं प्रतिपत्तिरूपे मुनिभिर्गुणैः कंसाकं देवेन जोष्टिं भापुरि प्रसक्तं सोत्रं नैमिनिं प्रतिपत्तिरूपे मुनिभिर्गुणैः
भगवत्प्रवृत्तागमे चण्डिकायास्त्वयादिताः एतेषां प्रकृतिजस्तन्त्रधानेव कसदसीति अत्रेतेषां मिति निर्धारोपपत्तिं प्रकृतिमूलका
रणं तज्जोष्टिं भापुरि प्रसक्तं सोत्रं नैमिनिं प्रतिपत्तिरूपे मुनिभिर्गुणैः कंसाकं देवेन जोष्टिं भापुरि प्रसक्तं सोत्रं नैमिनिं प्रतिपत्तिरूपे मुनिभिर्गुणैः कंसाकं देवेन जोष्टिं भापुरि प्रसक्तं सोत्रं नैमिनिं प्रतिपत्तिरूपे मुनिभिर्गुणैः
मंसाकं देवेन जोष्टिं भापुरि प्रसक्तं सोत्रं नैमिनिं प्रतिपत्तिरूपे मुनिभिर्गुणैः कंसाकं देवेन जोष्टिं भापुरि प्रसक्तं सोत्रं नैमिनिं प्रतिपत्तिरूपे मुनिभिर्गुणैः कंसाकं देवेन जोष्टिं भापुरि प्रसक्तं सोत्रं नैमिनिं प्रतिपत्तिरूपे मुनिभिर्गुणैः
मासतेजसेति लिंगं योनिं च विप्रतीतिरनेनास्याः प्रेरणत्वात् तज्जोष्टिं भापुरि प्रसक्तं सोत्रं नैमिनिं प्रतिपत्तिरूपे मुनिभिर्गुणैः कंसाकं देवेन जोष्टिं भापुरि प्रसक्तं सोत्रं नैमिनिं प्रतिपत्तिरूपे मुनिभिर्गुणैः
ति शाक्तमहालक्ष्मीति लिंगं योनिं च तस्य जलसद्विप्रतीतिरुदयामलसुरसात् इत्यने इयं महालक्ष्मी
कृतस्याप्रथममध्यामन्नरचरितत्रयैव तासमष्टिरुपासकलदेवमादात्तपदेवतेति बोध्यम् एषा शोवीवैश्वी च महाशिवोक्त्या
दृष्टाशक्तिरिक्काशिवाक्या महालक्ष्मीरिति प्यातादेवी मन्त्रगुणान्विततिशिवपरापातः लेख्यते विष्णुशक्तिरुपचालत्पाश
किंप्रतिकालादीनां स्थावतारभटलोक्तेश्च एतन्मन्त्रोक्त्योपपन्नमिति मायाविशिष्टं शुद्धं तत्त्वप्रधानतत्त्वस्य ततोऽणुद्वयवि
भागेनादृष्टं तदविलोकां विलोक्य परमेश्वरः त्वभारत्तुपमपरमसाकं वलेन हि अत्र तमसः प्राधान्यमाश्रित्य कवलनेन
क्तिः तद्वपमाद साभिज्ञाननसंकाशादंशकितवरानना विशाललोचनगारी बभूवतनुमधमा तद्वपमाद साभिज्ञाननसंकाशादंशकितवरानना विशाललोचनगारी बभूवतनुमधमा
तचतुर्भुजा कवचहारमुरसाविशालादिशिरःस्वनम् सपेमद्योशिरःस्वनमित्यर्थः सृष्टिसृष्टेस्तत्त्वाणां स्वजैवै संदरीतदेति
यामलोकेः अस्यारूपेणात्मसीतमुक्ता तदेव मोहनकलोपपन्नदेनात्तु कलात्पदप्रदेशेनेव दृश्यति सा प्राचा च महालक्ष्मी
तामसी प्रमदोत्रमा नामकमेवमसातद्विहृतिभोगमोहनमदिति महालक्ष्मीपरं रूपं त्वभारेत्यनेन हि मूलशक्तेरस्याभेदोऽध्यायते ता
तामहालक्ष्मीगद महासायामहाकालीमहामारीत्युदाहृता निद्राहस्याचेकवीराकालरात्रिद्वैरमया इमानितवनामानि प्रविपा
द्यानिकमेभिरिति इमां कदेत्येव वदन्ति ततस्तस्मिन् महालक्ष्मीः स्वरूपमपरं रूपं सत्तात्वेनातिशुद्धं नृपतेन नृप्रभेदो
चतुर्भुजा त्रिसानारीश्च तपवतसन्निभा अतमानां च जयरावीणां प्रकृतकधारिणी सावभ्रववगनारी नामायां खेवसादरो अस्याः
सत्त्वप्रधानं तदंशं चित्तज्ञानकलातिरेकाभावाभावेनामादिप्रधाभावेन दर्शितः महाविद्यामहावाणीभारती वाक्तरसती आ
र्याश्रीकामधेवैदगभोचधीश्वरी इमां विमुरित्यनेषां रूपधरतेनापि विलाः स्मरतात अत्र तमः सत्त्वाः प्रविभागात्ता

महाकाशीरेवस्वयंरजःप्राधान्येस्थितेत्युक्तंभवति इमांनुलोमये अलस्यरूपं च सर्वं च तं च वेदितुं आसां च सलज्जम् महासी
भेदः कश्चिदपरस्परसपितदभिज्ञाभिज्ञस्यतदभिज्ञत्वमिति साधनबोधः सस्वरूपाणां नातृत्वात्तन्मादासां तदभेदज्ञानमपि यता
स्ति सापितृत्वात्तन्मादानकत्वात्तदुक्तं तदुक्तैः सर्वासां स्त्रीपुरुषोभयउपपत्तौ अथोवाच महालक्ष्मीमहाकालीसरस्वती १
वोजनयताहोमिथुनेस्वानुत्पन्नः इदमाज्ञादाने संमतिरूपे बोद्धव्यं इत्युक्ताते महालक्ष्मीः ससर्जमिथुने स्वयं हिरण्यगर्भो रुचिरो
स्त्रीसुक्तो कसलासजो ब्रह्मनिधिविरिचोतिधातरिमाहनेतरं श्रीः पद्मे कमललक्ष्मीमाह माता च तोस्त्रियम् इमोरजः प्रधानो अत्र
माह तत्ततः प्राडभावं मात्रेण महाकाली भारती च मिथुने सजतः सद नीलकण्ठरत्नबाहुः शैतो गच्छेत्तेशाखरम् जनयात् सपुरुषः
महाकाली सितोस्त्रियम् सरुदः शंकरः स्थाणुः कपर्दी च त्रिलोचनः त्रयीविद्या कामधेयः सास्त्री भाषांतरास्वरा इमो सत्त्व प्रधानत
मोयुतो सरस्वती सियंगोरी कृष्णं च पुरुषं नृप जनयामास नामानितयोरपि वदामि ते विष्णुः कृष्णो ह पीकरो वासुदेवो जनार्दनः ३
मातोरी सती चंडी सैदरी स भगवत्कृष्ण एवं पुत्रतयः सद्यः पुरुषत्वं प्रपदिरे केवलं पुरुषत्वं मपीत्यर्थः इमो तस्माधिकं तत्पुत्रो गो
रीतिनामसाधे शिवशंकरश्चणामलकुत्वात् एताश्च न सर्ववेद्याः तत्क्रियाचन सर्ववेद्ये माह च त्वत्पुत्रानपश्यन्ति पश्यन्ति ज्ञानवत्सपद
ति ज्ञानवत्तत्पश्यन्ति नेतरे तदिदं बुधाऽतिपाठान्तरम् ततः ब्रह्मणो प्रददोपत्ती महालक्ष्मीने पत्रयाम वरदो कदायगोरी वासुदे
वामत्र श्रियम् ततस्त्वपत्या सदिता सक्रमेण ब्रह्माष्टाधिकारं विष्णुः पालनाधिकारं रुद्रः संहाराधिकारं कृतवानि मये उक्तं एते प्रथ
मस्तस्मादयः तदप्येव कदाचित् क्विदालक्ष्मीतः काली सरस्वती सरस्वतीः सकाशादि तरे कात्याः सकाशादि तरे विमोक्षक रुद्रो ब्रह्म
णोरुद्रविष्णु रुद्रादुत्पन्नविष्णुरपि तत्कादि वशात् तदतिनानाप्रकारपुशणादि स्यात्तदधिकमकश्चिदिदोषः एते सर्वेपि सर्वतत्त्वादिसा
कलशक्तिमंतः ततदधिकारनेयमात्रा किंचिद्वादि यवदा रोपि सस्वोर्ध्वस्नादिसियमता च सर्वे ब्रह्मादि पुसरस्वपारिसत्त्वान्धारिण
स्ततदधिकारस्य एवं ये जीवा उपासनादि कर्मणा तत्सो के साहचर्यप्राप्तास्ते तत्सो की यत्तत्त्वात्सादेवादिभिः समानाकारत्वात्तत्तत्त्वा
दिसंज्ञाभाजो जीवा एव एषामपि कमावृत्तपतनदधिकारभाक् एषां सर्वे सांमूलाभेदेन सात्तांशो प्रावरणदीनतयो ते तत्त्वज्ञानेन च
सावोत्पन्नस्तुतिने विरुद्धा अतएव देवीपुशतो प्रदेसिभिर्वलिबद्धावागादि त्रिपदायुवा उत्पत्तिस्थितिनाशे पुशजो रिश्रिपुशायवे
ति त्रिपुशोपद निरुक्तिदेशिता अहं सर्वमिदं भूतं त्वं च देवि न संशयः त्वयामया च देवेशि तान् प्राप्तामिदं जगदिति तं च देवी प्रणिशि
ववचनाच्च अतएव पुत्रमहालक्ष्मादि जन्म ब्रह्मादीनामेवा एतत्पुत्रतद्देवकत्वन्यालकत्वनस्य हारकत्वादीनि प्राधान्येन दहसा

२

2

प्रयेउतावीनिवोधप सूर्यासदसंयविरिणोउमजीजनत विभेदभगवाचरुइस्तद्वैर्यासदवीयेताविनि अएसथेउसकले
 प्राणिजातमभूततः तत्सर्वपालयामासलत्पासदजनानेनः संजराजरात्सवेमरागोयोमदेभूरः एवंभवाचरसर्वमहालत्पाअ
 भूतसुरा अदेतंचमभुमत्रातनादेवाअसर्वतश्नियामेत एवंचएथिबीतत्तापिष्टातरेयोगनिद्रासंपादिकायाअपिमहाकाला
 मूलशक्राभेदादेवतयाविसृज्यतेसर्वसाविद्यापरमासुकेरित्यादिनाकि यमाणासृतीत्येनस्तुनिविहृदा एवंजयान्मिकाया
 प्रकृतेष्टेतनत्रपायाधितकैआधिष्टासधि एययारभेदंमत्वायोशनिद्राजशपतेः सेवाप्रसज्जावरदेत्यादिनात्रुतमजडचितोःपा
 मोनाधिकरणे अत्रभूतभूतजडसुकेसंभवायाऊंरनिनीयादिशब्देयवसिधमाणायाअधिष्टाविहृक्तिरपितरभेदात्सदायादि
 संज्ञाभाक् तथाचकौर्ममयावाकं नमनारायणादेवाविद्यतेदिविचारतः तन्मयादेपरंजलसविस्तुःपरमेभूरइति एवंममोम
 यीकालीसंज्ञाशक्तिरपिनिद्रामोहादिभिः प्रकृतानावरकृतानायायमहाभायेमुच्यते मूलशक्राभेदाज्जावेयंशक्तिःशक्तिमतापिधि
 नेचोपास्यातत्राकस्यशक्तिप्रत्याअयत्तेपिकथोमजोशक्रेवप्राधान्यमनःशक्तिरुपासेनियवहारस्यरात्रपपतिः एवंशक्तिदातृता
 सवीअयसादिवावरागपिसमंजसः उपायानेचमहाकालादिद्वारा मूलशक्राभेदेतिसर्वसमंजसे मयात्रतत्रप्रवत्याहः अस्याःशा
 पदुभोक्तीलनेत्रयोदशाध्यायेपविताप्रथमंपठेतेतादादशद्वितीयो तत्रपकारशततीयोदतिकतेतापठेत्सप्तमंदिविनिशापोदारः
 प्रथमंमध्यमचरित्रंपविताततःप्रथमद्वितीयेपठेदिसुक्तीलनमितिकचिदुच्यतेकेरलसंप्रदायनाज्ञातत्रमूलसुरपम अयमसंज्ञाता
 त्रपात्रविधिः तत्रारादीतंत्रे आधारेस्थापयित्वातुष्टकंवाचयेन्नतः दस्तसंस्थापनादेविभवेदधकलंयतः यावेन्नयतेध्यायत्ता
 वत्रचिरमेतन्नु यदिप्रमादादध्यायेविरामोभवतिप्रिये अनरथायमारभ्यपठेत्सर्वमुज्जुज्जुः अत्रुक्रमात्पठेद्विशिरः देवादिकंयजेत
 तथाप्यत्र प्रणवसर्वप्रकार्यस्तोत्रवासेदितापठेत् अंत्येप्रणवदद्यादिसुवाचादिसुरुषः नमानसपठेत्स्तेत्रेवाचिकंतुप्रशस्यते य
 ज्जकीलकेशमेस्तुप्रमावेस्तोत्रेसंपन्निरुचुकैरिनिर्तदमुच्येः पाठनिषेधकंतरानिषेधकंच पुस्तकेवाचनशस्तेसदस्यादधिकंय
 दि ततोऽननस्यतुमवेदाचनेपुस्तकविना विचारणीययुः कृषिस्तदंगविन्यस्यपठेत्तात्रेसमाहितः स्तोत्रेनदृष्टपतेयवप्रणवत्यासमा
 चरत श्रीपापवणितागीतासाप्रशस्माकलोअग विद्याः सदस्वमासास्वास्तोअस्तोत्रपापप्रणाशनं गजेद्रमात्पणवेवतयाकीर
 एवकस्तनः नारसिंदेतथाभीष्टोस्तोत्रेअश्रीरामसंज्ञकम् देवाः सप्रशदीस्तोत्रेत्थानामसदस्वकम् अमाकाएकनेलकंये
 वनामससुक्कम् त्रिपुरायाः प्रसादात्परायस्यस्तवराजकम् पेशोरुचिस्तवोयअइदातीस्तोत्रमेवच वैष्णवेचमहालत्पीता

२

याच लोमपु वें टाख्यतनी या माहि बाळतनी वी अत्र सवाचण्ड मण्डमघनी या रजतौ जाशनी शक्ति मुनिपुंनदै तपननी यासि धल व्ही पणसा देवी नव कोटि सार्नि
सदिता मांसा त्रिपुण्ड्र ॥ १ ॥ अथ मचरितस्य व्रत्तावलिः महाकाली देवता ताथरीतुतः नन्दजाशक्तिः रक्तदन्तिकावीजं अ

अग्निस्तत्र सवे
दमयमत्ताकाती
वीत्यष्टप्रद्यमच
त्रिप्रवेदिनियो
गः खड्गचक्र
गदेषुचापपु
होह्युलेयुम
शिरःशालसंय
तीकरोतिप्रद
मर्दिःअष्टा
नाम्नीनाम

二

५३
 शान्ति सेवे महाका
 रिका नाम श्री
 विवेकरोकपत्र
 जोरल्लं पत्र के
 दम

[illegible]

अमरनिपंचमे मायाकामयोश्चदिः पातोनेकशतद्वारं तेन द्वेयं कौंक्षीकौंक्षीकौंक्षीनमइति नवाणि मंत्रः किं च ऐं कौंक्षीं वा १
एरायेइति पूर्ववत् विचित्रमिति त्रविचिति भूयसेत्याम्पदे मित्यत्र इति नेन विचेइतिलखे तेन दामयो कनवाणी त्रेत्याहुः २ वमन्यर
पहो यद्यपि एतदुपक्रमे प्रयेष्टमिन्नत्येसते ये भविष्यंति महाशुने मयवस्तान्मावत्यते प्रदेवाद्यश्च ये इत्येवोक्तं तथापि
सावर्णिक् इत्याजकथनो ज्ञरं मार्कण्डेयपुराणे सावर्णिक् इति संज्ञायां कर्मन्ते नरे नव तथैव देवीमाहात्म्ये एषमेतन्नोदितमिति
पसंदारेण तद्विषयकोऽर्थे किं प्रश्नस्यापुत्रयात् उपक्रम प्रश्ननिबन्धरूपलक्षणमिति बोध्यं उपक्रमे प्रश्नसोक्तं धृष्टिबोध्यम् १
महामायेति विसदृशप्रतीतिसाधनं । सर्वविषयत्वमिति महामाये चरशक्तिः तस्याश्रयभावः इदमस्य भवत्किं

महामायावभावेन यथा मन्त्रं तं राधिपः सवभूवमहोभागः सावर्णिस्तनयोरवेः २ ॥
स्वरोचिषेन्नरेस्वेवैत्रवंशसमुद्भवः स्वरघोनामराजाभूत्समस्तोत्तिनिमण्डले ३ ॥
तस्यपालयतः सशक्रजाः पुत्रानिवो ॥ रसान् बभूवुः शत्रवोभूपाः कौलाविधंसिनस्तथा ४ ॥
तस्यैरभवद्यदमतिप्रबलदण्डिनः नूनैरपि सतेर्षदैकौलाविधंसिभिर्जितः ५ ॥

[illegible]

तत इति ततः भंगानंतरं तैः प्रबलैः शक्त्या कांतो महाभागः स्वप्रमायातः निजदेशाधिपपवाभवत्तन सार्वभौम इत्यर्थः भा
 योतज्जन्मभवजन्मान्तरीणमहाराजो बुद्धिमान् कृत्यमहाभाग इत्युक्ते ६ अमात्यैरिति ततः तस्य सार्वभौमिकस्य तत्र स्व
 रेषिकोशोर्षसंचयः बलसैन्यचापहततत्रात्मसाक्तं दुष्टतं राजविषयद्वेषवत्पुत्रात्मत्वात्पलाभाकांतत्वे दुर्वलत्वे दोषाव
 नंतरि प्रकृताभिभवात् ७ तत इति इतस्त्वाम्यः इत्यादिपत्यः एकाकी असहायः ८ सतत्रेति मया इति स्वविनाम वस्तुतो वा
 सिष्ठस्य नामांतरमिदं ग्रन्थाः सायता राया मरालत्पाममानव जन्मानिचरितैः सादृशैस्तैर्वैवेदवादिना कथितानि प्रय
 शक्रवसिष्ठेन महात्मना स्वागे विधेतेरेराज्ञेस्वरथाय महात्मने समाधये च वैश्याय प्रशाताया वसीदत इति तं शोकेः श्रीश

ततः स्वप्रमायातो निजदेशाधिपो भवत् आकांतः समहाभागस्तैस्तदा प्रबलारिभिः ६ अमात्यैर्वलिभिर्दुष्टै
 दुर्वलस्य पुत्रात्मभिः कोशो बलचापहततत्रापि स्तपुरेततः ७ ततो मया व्याजेन इतस्त्वाम्यः सश्रपतिः एकाकी
 हयमारुह्य जगाम गदने वने ८ सतत्राग्रममहात्मी हि जवर्षसमेधसः प्रशांतश्चापदाकीर्णो मुनिशिष्योपशो
 भितम् ९ तस्योर्ध्वं चित्सकालं मुनिना तेन सक्तः ३ तस्ये तस्य विचरंस्तस्मिन् मुनिवराग्रमे १० सोचितय
 तदा तत्र मम साकृष्टवेतनः ममैवः पालितं पूर्वमया दीने पुरे हितम् ११ मद्रूपे स्तेरसद्वैधर्मतः पाल्यते न वा न जा
 ने सप्रधानो मे श्वरदस्ती सदा मदः १२ ममेवैरिव शयातः कामो गात्रपल्लव्यते ये ममात्रुगतानि ते प्रसादधन
 भोजनैः १३ अत्रुद्विधं त्वमेव कर्तव्यं न्यमदीशुताम् १४ समाय सततं नमः ॥ ॥

स्वप्रमायाय पुराविप्रस्यमेधसः समायां जापयामास स्वस्थाय समाधय इत्यन्यत्र प्रशांतं परहिंसाविरतत्वं मुनिभित्तस्त्रिषो
 शोभितमित्यर्थः तस्याविति केचित्कालमिति कालाधनोरिति द्वितीया इतसेतश्च अनियतद्विदेशे मुनिवरेति भाग्यरिसंशोधनमा
 ग्रमविशेषणवा १० सोचितयदिति ममेति प्रपन्नपतिश्च कर्मव्ययम् तस्य भावो मम त्वं ममेदमित्यभिमानः तेनाकृष्टानि वृत्तिमा
 गदपकृष्टाचेतना बुद्धियस्यः ममैवैः पूर्वत्रैरित्यर्थः हिपादशरणोऽत्ररश्मो केनात्तयः ११ मद्रूपेति तया पालनदेतत्सद्वै
 रिति प्रधाने मे समाग्रः सहितः सप्रधानः श्वरदस्तीतिकमधारयः किमवस्था इति न जाने इत्यन्वयः १२ ममेति वृत्तपारतम्यका
 लित्यतः कीदृशान्नानेनान इत्यस्यानुवगः १३ अत्रुगताः सेवकाः सेवकत्वे देतः प्रसादेत्यादि प्रसादस्त्वष्टिदानेन धनं सिमासिकादि

ततः स्वप्रमायातो निजदेशाधिपो भवत् आकांतः समहाभागस्तैस्तदा प्रबलारिभिः ६ अमात्यैर्वलिभिर्दुष्टै
 दुर्वलस्य पुत्रात्मभिः कोशो बलचापहततत्रापि स्तपुरेततः ७ ततो मया व्याजेन इतस्त्वाम्यः सश्रपतिः एकाकी
 हयमारुह्य जगाम गदने वने ८ सतत्राग्रममहात्मी हि जवर्षसमेधसः प्रशांतश्चापदाकीर्णो मुनिशिष्योपशो
 भितम् ९ तस्योर्ध्वं चित्सकालं मुनिना तेन सक्तः ३ तस्ये तस्य विचरंस्तस्मिन् मुनिवराग्रमे १० सोचितय
 तदा तत्र मम साकृष्टवेतनः ममैवः पालितं पूर्वमया दीने पुरे हितम् ११ मद्रूपे स्तेरसद्वैधर्मतः पाल्यते न वा न जा
 ने सप्रधानो मे श्वरदस्ती सदा मदः १२ ममेवैरिव शयातः कामो गात्रपल्लव्यते ये ममात्रुगतानि ते प्रसादधन
 भोजनैः १३ अत्रुद्विधं त्वमेव कर्तव्यं न्यमदीशुताम् १४ समाय सततं नमः ॥ ॥

ड. टी.
न.
४

असम्यगिति आद्यतरीयांशधिकोऽप्ययोः समाख्ययः सततमित्यसमस्तकोशोधनमूलं अत्रादनुक्तमपि १५ तत्रेति अस्यार्थो
त्यादिः विप्रतिभापुरिसंवेधनेमेधार्थं कृतया आश्रमविशेषणं वा अभ्याशानिकटे संवेशः भोदस्यासंज्ञा यद्यपि भोदस्यासंज्ञा
ब्राह्मणविषयमेवास्ति तस्याप्याश्रमब्राह्मणानामेव संभवमालोच्यत इमेणत इतिः अत्राश्रमे १६ सशोक इव कस्मा
गात्रचित्तनशोकः ३५ त्वनिवेधने चिन्तावसादो दो मनसः सशोक इव इमदत शरीरत्वात् इमेनाद्व क्रियास्तास्येयात् इत्याक
एतेति शोकः स्याद्यः प्रणयो विप्रभः प्रणयो विनयः १७ मार्कंडेयेन ह्यश्रुतिश्च मुक्तावहृदिताया भापुरेः किं वैश्वदेवाचे
ति जिज्ञासा मालत्प मार्कंडेय आह वैश्वदेवाच समाधिरिति असाधुभिः पुत्रदारे धेनलोभा निरस्तः अधिति प्रोभस्ति तस्मिन्वाच

असम्यग्ययशो लोः सौः कुर्वन्निः सततं व्ययम् संचितं सोतिः ३५ त्वेन त्वयं कोशो गमिष्यति एतच्चान्यच्च सततं चिंतयामा
सुपाथिवः १५ तत्र विप्रश्रमाभाशे वैश्वमेकं ददर्शयः स एष स्तेनकस्त्वभोदेत आगमनेत्रकः १६ सशोक इव कस्मा
तुडवेना इव लक्ष्मस इत्याकर्णवच कस्य भूपतेः प्रणयोरितम् प्रसवाच सततं वैश्वः प्रणयावनतो न पश्य १७ वैश्वदेवाच
समाधिनाम वैश्वदेवस्य मोधनि नोक्तं पुत्रदारे निरस्तश्च धनलोभादसाधुभिः १८ विहीनश्च धनेदारेः पुत्रेरादाय मेधन
म् वनप्रभागतोऽः त्वनिरस्तश्चात्र वधुभिः १९ सोदेन वेदिपुत्राणां कुशला कुशलात्मिका प्रवृत्तिस्वजनानां च दारा
णां चात्र संस्थितः २० किञ्च तेष्वाट्टे ते समस्ते मे किञ्च सा प्रतम् कथं त किञ्च सहजा इव तः किञ्च ससताः २१ राजोवाच
ये निरस्तो भवान् लुब्धः पुत्रदारादिभिर्धनेः तेषु किं भवतः स्तेरमनुबध्नाति मानसम् २२ वैश्वदेवाच एवमेतद्यथा प्रा
ह भवानस्मद्गतवचः किं करोमि न वध्नाति समनिष्ठरता मनः २३ येः सत्यमपि तस्तेरेधनस्य जेनि राकृतः पतिस्वज
नहादे च हादि तेष्वमे मनः २४ पुत्रे मेधनमादाय ट्टहीत्वा धनैर्विहीनश्च प्रशस्या

चाट्टे रणीत्वर्यः २५ विहीनश्चेति दारैः
दानात् इति नः कृतो रम् धनहीनत्वादेनामैः सुहृद्विर्वन्धुभिः च निरस्तस्त्यक्तो देवनमभिप्रागत इत्यन्यथः २६ सोदमि
ति प्रवृत्तिवातो २० तामेव विदुषोति किं निति किं निति हयविकल्पे तेषां पुत्रदारा स्वजनानां ट्टे दारापत्यादौ कथं ते वि
विधास्ते ह्येव च दारः सुता इत्यपलक्ष्यम् २१ राजोवाच योरिति धनेरिति भर्तृनरूपमिह मेहेतुः किमिति प्रश्न २२
वैश्वदेवाच एवमित्यस्मद्गतम् अस्मदोयविषयकम् २३ योरिति येः पुत्रदारा स्वजनैः पतिहादे च हादे स्तेरः तेषां पितृयासिधेय

स्वजनहादे

२३
२४
२५
२६
२७
२८
२९
३०
३१
३२
३३
३४
३५
३६
३७
३८
३९
४०
४१
४२
४३
४४
४५
४६
४७
४८
४९
५०
५१
५२
५३
५४
५५
५६
५७
५८
५९
६०
६१
६२
६३
६४
६५
६६
६७
६८
६९
७०
७१
७२
७३
७४
७५
७६
७७
७८
७९
८०
८१
८२
८३
८४
८५
८६
८७
८८
८९
९०
९१
९२
९३
९४
९५
९६
९७
९८
९९
१००

किं

४

किमेतदिति तेषां दोषं जानन्नपि यत्तद्विशेषपिबन्धुप्रमप्रवणं चित्तं करोमि तत्किमिति कस्मादेतरेतन्न ज्ञोमीत्यन्वयः २५
 तेषामिति तत्किमिति यत्तद्विशेषपिबन्धुप्रमप्रवणं चित्तं करोमि तत्किमिति कस्मादेतरेतन्न ज्ञोमीत्यन्वयः २६ मार्के
 डेय उवाच तत इति सदितो मित्रत्वेन संगतो स सुपस्थितो सुपुपसगो २७ कृतेति यथा मायया प्राप्ते यथा ह्येयागं संविदं
 भाषा उपविष्टो अतर्भावित एष्यते नोपवेशिता वित्यर्थः तेनेति कर्तृरित्यतीया क्तश्चित्स्वरविषयाः २८ राजोवाच भगव
 त्तिनि वदस्वति यत्ताद्ये आत्मनेपदं युत्वेन वदेत्यर्थः एकं रदसं तदाह मे मनसः संकल्पविकल्पात्मकस्यातः करणस्य स्वा
 चित्ते निश्चयात्मके स्वस्वरूपे प्रायस्ततो निरोधा विना डः लायद्यन्मे मनसः संकल्पविकल्पात्मकमेव मे त्रः करणाननिश्चयात्मक

यथा

किमेतन्नाभिजानामि जानन्नपि महामते यत्तमप्रवणं चित्तं विशेषपिबन्धुप्रमप्रवणं चित्तं करोमि तत्किमिति कस्मादेतरेतन्न ज्ञोमीत्यन्वयः २५
 मेनसं च जायते करोमि किं यत्तमनस्तेष्वप्रीतिषु निपुणम् २६ मार्के डेय उवाच ततस्तो मुदितो विप्रतं मुनिसं
 पस्थितो समाधिना मवेश्यो सोमं च पार्थिवसन्तमः २७ कृतांतो यथा मायया प्राप्ते यथा ह्येयागं संविदं उपविष्टो कथा
 काश्चिच्च कृतं वैशंपायि वौ २८ राजोवाच भगवत्ता गृहप्रष्टुमिच्छामि कुं वदस्व तत्र डः लायद्यन्मे मनसः स्व
 चित्ताय ततो विना २९ मम त्वं मम राजस्य राज्ञां गोष्ठा विलेष्टपि जानतोऽपि यथा ज्ञस्य किमेतन्मनिसन्तम ३० अ
 यंच निरुतः पुत्रे दीर्घं येस्तद्योजितः स्वजनेन च संयुक्तोऽहो दीर्घतया ३१ एवमेव तथा हे च हा वप्यस्य
 तडः हितो दृष्टदोषपिविषयममत्वा कष्टमानसो ३२ तत्केनेतन्महाभाग यन्मोहो जानिना रपि ममास्य च भवमे च

मतो न मे तद्विर्लये धिक्कार इति भावः २९ डः लहेतमाह ममत्वमिति राज्ञेति सप्रम्य रस्य शेषत विवक्षया षष्ठी राज्ञे इत्यर्थः
 तेषमदीयत्वे जानतोऽपि मम यथा ज्ञस्य अज्ञस्येव राज्ञादिषु ममत्वं एतत्किं किं निबन्धनमित्यर्थः स्वात्ममायसहकोशराष्ट्रदुर्ग
 वलानि च राज्ञां गानि प्रकृतयः पेंगलां प्रोद्यतोऽपि च एषु सामं प्रधानम् ३० नाहमेव तथा अथ मपीमाह अथ चेति निरुतः
 तिरुक्तः उक्तितत्पकः नोत्पसगो पूर्वोक्तः कः तथेति सप्रम्य ३१ एवमिति विषये गम्य प्रजादो ममत्वेना कष्टं विषया
 यीनं कृते मानसप्रज्ञः करणयथासौ ३२ तत्केनेति जानिना विषये दोषवत्तजानवतारपिममास्य चेति एवोत्वापि उभयनि
 एमोहस्या युक्तं तमाह यत्तद्विषयं जानतीया हृता अविरेकां धस्य अविरेकतो भवति न तदोषजानतपविवेकवत् इति आवयोः ।
 सांयुक्तमिभावः ३३

डु. टी.
ना.
५

अत्रोत्तरमाह अविहवाच ज्ञानमिति ननु ज्ञानमात्रस्य मोहवैयधिकरणत्वेनापि मते ज्ञानविशेषस्य वा माहः सर्वस्यैव निमोहः।
तत्प्रसंगादित्याह ज्ञानमिति अतस्त्वनतयापीत्यनेन खंडयिष्यते विधिणोतिवधातीति विषयो बंधकः तदपेक्षोचरे विषये ज्ञाने
सर्वस्य जंतोरस्ति ननु मोहाभावइत्याह विषयश्चेति एवमवस्थाया एव कथं कुत्र भिन्नप्रकारेण ज्ञानविषयत्वे यातीत्यर्थः ३५
तदेवाह दिवाधारिति केचिदुलकादयो दिवा ज्ञानाभाववतः केचित्काकादयो रात्रौ केचित्किंतुलकादयो माज्जादयश्च दिवा रात्रौ
त्यदृष्टयः अथाग्रनेथाश्च इत्यर्थः एवंच ज्ञानमात्रस्य मोहवैयधिकरणत्वेनापि उलकादीनां मोहो न स्यादिति भावः किंच सद्भासादी
नां दिवा रात्रौ च विषयज्ञानवतानकदाचिदपि मोहः स्यात् किंतु लकादीनां सर्वदेवमोहप्रसंग इति तेषामपि किंचिद्विषयः मोहदर्शना

अविहवाच ज्ञानमस्ति समस्तस्य जंतोर्विषयगोचरे विषयश्च महाभागयाति चैवंपृथक् पृथक् ३५ दि।
वान्धाः प्राणिनः केचिद्वात्रावधास्तथापरे केचिदिवा नृणां रात्रौ प्राणिनस्तत्पृष्टयः ३५ ज्ञानिनो मनुजाः स
त्यं किंतु तेन हि केवलं यतो हि ज्ञानिनः सर्वपशुपक्षिभिरगादयः ३६ ज्ञाने च तन्मुच्यमाणं यत्रैषां सगपति
ताम् मनुष्याणां च यत्रैषां सत्यमव्यक्तयोभयोः ३७ ज्ञानेपि सति परंपतात्पतया क्त्वावचंचुष कणामा
दाहतामोहापीशुमानानपित्वा ३८ मातृषामनुजयाश्च साभिलाषाः सताम्यति लोभात्पत्यपकाराय

न एवं ज्ञानमात्रस्य मोहवैयधिकरणत्वेनापि ज्ञानाभावस्य मोहसामानाधिकरणमित्युक्तं भवति ३५।
ननु मनुष्या एवमेवा ज्ञानित्वेनाभिमतारिति चेन्न ज्ञानिन इति मनुजा ज्ञानिन इति ते मते सत्यं एकं किंतु ते केवलं ज्ञानिन एव किंतु
यमेव विमर्कात्तरस्यति न हि किंतु ज्ञानशवलितज्ञानिन इत्यर्थः एवं ज्ञानेन ज्ञानित्वाभिमानस्तत्पुक्तः यतः सर्वपश्यादयोपि एव
सति ज्ञानिन एव स्युः दिरेवाद्ये भिन्नक्रमश्च यत्रैव सिद्धे स्यादृणतद्विशेषप्रतिपत्त्यर्थे ३६ तमेवाद्ये मनुष्याणां पश्यादिभिस्तत्पु
तिपादने दृढयति ज्ञाने चेति यतया दृशानततादृश मनुष्याणां च यत्रैषां सगपति तां मिथ्यैः अग्राह्यारभयमेषु निद्रारूपमपि उभयो
स्तत्पसाधारणमित्यर्थः ३७ अर्थकिया साम्यमपि तयो रस्तीत्याह ज्ञानेपीति तद्वोजनेन नास्माकं तद्विरिति ज्ञाने सत्यपि पतगानिति
निरनुस्वारस्वशरीरायेत्यावतिरेगेषां पिश्रुतिप्रीतिरिति ३८ तेषु मोहज्ञानयोः सामानाधिकरण्यपथाद्यमनुष्येष्वप्याह मातृषा इति वा
वृशः प्रेषवाजी मातृषा लोभात्पत्यपकारलोभात्सताम्यतिसाभिलाषाः एते सताम्यनुनिश्चयनप्रत्युपकाराय न भवति इदं किं न पश्यसी
त्यर्थः एवमेव पृथक् पृथक् पश्यतोपि अथैः अथ नः सताम्यतिसाभिलाषाः इति मोहज्ञानयोः सामाधिकरण्यं तेषूपीति भावः ३८

नन्वेवंविधव्यवहारदर्शिनो संसारद्विनिःकृतानेत्यत आह तथापीति एवंविधलोकव्यवहारसाक्षात्कारोद्यमः प्राप्तितथापीत्यर्थः
महामायाप्रभावेण कार्यसमतामोदमिति बुद्धिरेव शक्यं तादात्म्यवर्तते इति वक्तुं संसारे पुनः पुनः आवर्तमानं पञ्चादशमोदगतं निपाति
तामानुषाः संसारस्थितिमेव कुरुते न ततो विरज्यते इत्यर्थः आवर्तमानमाश्रयः ५० ननु मायायाः आश्रयश्च किर तत्राह त
दिति योगनिद्रातमः प्रधानशक्तिः एतज्जगत्तया संमोहात्तत्त्वान्यः जगत्तत्त्वित्वेन तस्मात्कोटिद्वितीयावः सूचितः ५१ अथा
दृष्टानो संसारिणो कारातोऽपक्वकषायाणां योगिनामपि सामोदिके त्वार ज्ञानिनामपीति आकृष्य तस्य विवेकादिमादि मो
हाय प्रयत्नमोदवन्निकरोत्यर्थः ५२ तत्कृत इत्यत आह तयोनि तया मूलप्रकृतयेत्यर्थः एवं च स्वकृतव्यासद्विद्वदय एव स्वभा

रि-
३२

तथापि समतावर्ते मोदगते निपातिताः महामायाप्रभावेण संसारस्थितिकारिणः ५० तत्रात्र विस्मयः
कार्ययोगनिद्राजगत्तमैः महामायादरे श्रेयस्तया संमोहात्तेजगत् ५१ ज्ञानिनामपि चेतोसिदेवी भगवती
हिसा बलादाकृष्य मोहाय महामायाप्रयत्नं तथा विस्मयते किंच जगदेतच्चराचरम् सैषा प्रसन्ना वरदा
नृणां भवति मुक्तये ५२ सा विद्या परमा मुक्तदेवता सनातनी संसारबंधहेतुश्च सेव सर्वेश्वरी ५३
रजोवाच भगवन्नाहिसा देवी महामायेति या भवान् ब्रवीति कथं प्रत्यक्षा सा कर्मसाय किंदिज ५४ ॥

चेत्यर्थः विश्वसमस्तं नन्वेवं मुक्तिदुर्लभं वक्ष्यादत आह सैषेति मोदकारणमपि सा उपामनादिभिः स्तार्पितनित्यकर्मोदिभिः
अप्रसन्ना मोहाय वरदा भवति ५३ नन्वेकमेव वस्तु नो बंधमोदो भयं त्वता उपपन्नस्य तत्राह सा विद्येति सर्वेश्वरी ईश्वरान्
संपादिका अतो न काचिदसंभावना तस्यामित्यर्थः किंच विद्याः विद्योभयं पत्न्या रूपिने तदसंगतिरित्याह परमात्मप्रपन्नार्थसाध
नी भूता विद्या ब्रह्मज्ञानत्रया सेव सनातनी आदिरर्नता च संसारबंधहेतु रविद्या च सेवत्यर्थः एवं च चित्तजदप्रकृत्यभयात्मकत्वाद्
भयं त्वतोपपन्नेति भावः तथा च कोर्मै प्रथमैः ध्यायेत्समुद्रात्तत्त्वान्ये इत्येता परमाशक्तिर्मन्मयी ब्रह्मरूपिणी माया समप्रिया जता
यद्येदं मोदितं जगत् अनयेव जगत्सर्वं सरेता सुरमात्रेषु मोदयामि दिज्ञां प्रसाति विस्मयामि च विद्याया वीर्यात्मानं तं रतिविपु
लामिताम् सैषा सर्वजगत्सृजिः प्रकृतिविद्गतामितीति ५४ विशेषनिज्ञासया पुनः एकं रजोवाच भगवन्निति काकिं जामीयां के

३
५
६
७
८
९
१०
११
१२
१३
१४
१५
१६
१७
१८
१९
२०
२१
२२
२३
२४
२५
२६
२७
२८
२९
३०
३१
३२
३३
३४
३५
३६
३७
३८
३९
४०
४१
४२
४३
४४
४५
४६
४७
४८
४९
५०
५१
५२
५३
५४
५५
५६
५७
५८
५९
६०
६१
६२
६३
६४
६५
६६
६७
६८
६९
७०
७१
७२
७३
७४
७५
७६
७७
७८
७९
८०
८१
८२
८३
८४
८५
८६
८७
८८
८९
९०
९१
९२
९३
९४
९५
९६
९७
९८
९९
१००

प्रां३

यत्तु भावाच्च सा देवी या तस्य रूपं यदुद्भवा तत्सर्वं श्रोतुमिच्छामि ततो ब्रह्मविदो वर ऋषिरुवाच विद्येव सा जगन्मूर्तिस्तया स
र्वमिदं तत् तयापि तत्समं त्वनिवेद्यथा श्रूयतामम ५३ देवानां कार्यसिद्ध्यर्थं नाधिर्भवति सा यदा उपजेति तदा लोके सानि त्वा ।

तन्निर्दोषचैतन्यसुखनिर्गोस्वकीरुण्य सुखनिर्गोनि पप्रियते ४८ तस्यस्वरूपं प्रकाशयति सैवेयं जनिर्विज्ञाने चापरा नृया।
 पप्रियमाद्यपरेषां च कचित्कचित् ५० तान् ज्ञानप्रमादीश्वरदर्शयेच्छुद्धसङ्गः यथात्रेव देव्यामथुपानं कुत्रणादिकवाज्ञाने स्वतंत्रा
 चित्समूहं, मोक्षाभावायतेषां तद्वर्णयमानोदरिः कस्मात्तत्तद्देहोपि तत्तद्देहस्य देवत्वं लोकानादश्यामास स्वरूपसदृशाक
 निमित्ति नैदिपदे भगवत्प्राप्तवता गुण्यमेव विलीरितुपलक्षणं एवं च समावेतादेशाकफलं रावणस्य सरत्तुदिप्रतिवन्धनम्।
 त्रभावात्सुसिद्धिसमञ्जसातिरिक्तेन राणाभावस्य तेन च तत्तात् मया वृत्तारक्तिदमत्येव दत्तलक्ष्मीसंगिना गतिमिति प्रथयंश्चारे
 तादिना भगवतेः न्यदपि फलपुरुषं यस्यापि रामकृष्णविरजोशम्यवेकवस्येव तत्तत्सुखावतारो नृयापि तत्राल्पमज्ञाननाटनेभू।
 यस्तु ज्ञाननाटने स एव शैलवक्रादिधारणं तत्किं याभिर्गोविंदाद्यनेकभगवत्प्रामधारणे च ये तावन्मात्रेण कृष्णस्वभगवाक्च य
 मित्युक्तिः न त्वरमादीनामभगवदवतारत्वेन रामेणापि पृथादेर्ब्रह्मलोकदानादिना ज्ञानकलाविः करणात् प्रज्ञानाविः क
 रणाफलेन क्रमेवेत्यनेन विस्तारेण ४८ तत्र ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १०० १०१ १०२ १०३ १०४ १०५ १०६ १०७ १०८ १०९ ११० १११ ११२ ११३ ११४ ११५ ११६ ११७ ११८ ११९ १२० १२१ १२२ १२३ १२४ १२५ १२६ १२७ १२८ १२९ १३० १३१ १३२ १३३ १३४ १३५ १३६ १३७ १३८ १३९ १४० १४१ १४२ १४३ १४४ १४५ १४६ १४७ १४८ १४९ १५० १५१ १५२ १५३ १५४ १५५ १५६ १५७ १५८ १५९ १६० १६१ १६२ १६३ १६४ १६५ १६६ १६७ १६८ १६९ १७० १७१ १७२ १७३ १७४ १७५ १७६ १७७ १७८ १७९ १८० १८१ १८२ १८३ १८४ १८५ १८६ १८७ १८८ १८९ १९० १९१ १९२ १९३ १९४ १९५ १९६ १९७ १९८ १९९ २०० २०१ २०२ २०३ २०४ २०५ २०६ २०७ २०८ २०९ २१० २११ २१२ २१३ २१४ २१५ २१६ २१७ २१८ २१९ २२० २२१ २२२ २२३ २२४ २२५ २२६ २२७ २२८ २२९ २३० २३१ २३२ २३३ २३४ २३५ २३६ २३७ २३८ २३९ २४० २४१ २४२ २४३ २४४ २४५ २४६ २४७ २४८ २४९ २५० २५१ २५२ २५३ २५४ २५५ २५६ २५७ २५८ २५९ २६० २६१ २६२ २६३ २६४ २६५ २६६ २६७ २६८ २६९ २७० २७१ २७२ २७३ २७४ २७५ २७६ २७७ २७८ २७९ २८० २८१ २८२ २८३ २८४ २८५ २८६ २८७ २८८ २८९ २९० २९१ २९२ २९३ २९४ २९५ २९६ २९७ २९८ २९९ ३०० ३०१ ३०२ ३०३ ३०४ ३०५ ३०६ ३०७ ३०८ ३०९ ३१० ३११ ३१२ ३१३ ३१४ ३१५ ३१६ ३१७ ३१८ ३१९ ३२० ३२१ ३२२ ३२३ ३२४ ३२५ ३२६ ३२७ ३२८ ३२९ ३३० ३३१ ३३२ ३३३ ३३४ ३३५ ३३६ ३३७ ३३८ ३३९ ३४० ३४१ ३४२ ३४३ ३४४ ३४५ ३४६ ३४७ ३४८ ३४९ ३५० ३५१ ३५२ ३५३ ३५४ ३५५ ३५६ ३५७ ३५८ ३५९ ३६० ३६१ ३६२ ३६३ ३६४ ३६५ ३६६ ३६७ ३६८ ३६९ ३७० ३७१ ३७२ ३७३ ३७४ ३७५ ३७६ ३७७ ३७८ ३७९ ३८० ३८१ ३८२ ३८३ ३८४ ३८५ ३८६ ३८७ ३८८ ३८९ ३९० ३९१ ३९२ ३९३ ३९४ ३९५ ३९६ ३९७ ३९८ ३९९ ४०० ४०१ ४०२ ४०३ ४०४ ४०५ ४०६ ४०७ ४०८ ४०९ ४१० ४११ ४१२ ४१३ ४१४ ४१५ ४१६ ४१७ ४१८ ४१९ ४२० ४२१ ४२२ ४२३ ४२४ ४२५ ४२६ ४२७ ४२८ ४२९ ४३० ४३१ ४३२ ४३३ ४३४ ४३५ ४३६ ४३७ ४३८ ४३९ ४४० ४४१ ४४२ ४४३ ४४४ ४४५ ४४६ ४४७ ४४८ ४४९ ४५० ४५१ ४५२ ४५३ ४५४ ४५५ ४५६ ४५७ ४५८ ४५९ ४६० ४६१ ४६२ ४६३ ४६४ ४६५ ४६६ ४६७ ४६८ ४६९ ४७० ४७१ ४७२ ४७३ ४७४ ४७५ ४७६ ४७७ ४७८ ४७९ ४८० ४८१ ४८२ ४८३ ४८४ ४८५ ४८६ ४८७ ४८८ ४८९ ४९० ४९१ ४९२ ४९३ ४९४ ४९५ ४९६ ४९७ ४९८ ४९९ ५०० ५०१ ५०२ ५०३ ५०४ ५०५ ५०६ ५०७ ५०८ ५०९ ५१० ५११ ५१२ ५१३ ५१४ ५१५ ५१६ ५१७ ५१८ ५१९ ५२० ५२१ ५२२ ५२३ ५२४ ५२५ ५२६ ५२७ ५२८ ५२९ ५३० ५३१ ५३२ ५३३ ५३४ ५३५ ५३६ ५३७ ५३८ ५३९ ५४० ५४१ ५४२ ५४३ ५४४ ५४५ ५४६ ५४७ ५४८ ५४९ ५५० ५५१ ५५२ ५५३ ५५४ ५५५ ५५६ ५५७ ५५८ ५५९ ५६० ५६१

शान्ताय नमः ॥

कथं देवपार्थनया तत्कार्यसिद्धयर्थमवतारिदिति जिज्ञासां निवर्त्तयितुं मोदकारणस्यैव चरणापृष्टत्वेनादौ मोदिकायास्तु मोशुलप्रधा
नाया अवतारेवक्तुमिति दासमाद यो गनिद्रासिति कल्यांते ब्रह्मदिनांते योगनिद्रातामसीव तर्धजो महाकालीशक्तिं भगवान् ३
तन्निप्रलयचैव भूतानामागतिंगतिश्च वेति विद्यामविद्या च सवाचो भगवानित्युक्तलक्षणः तेन भूतानां प्रलयकाले जातास्तीव
पालनव्यवहारतिरोधानमंत्ररातदसंभवमत्वात्तपालनव्यवहारतिरोधाधिक्यकालांमसीशक्तिमभजत् पटेनेत्यतया आत्मानमाह
तवानित्यर्थः प्रधुरित्यनेन स्तेक्यातदंगीकारः न त्वनया बलादस्यावरणमिति धनिते अतएव योगनिद्रेत्युक्तम् तेन इतरज
ननिद्रावन्मोदपारवश्यापादनीनभवति लीलया सखीवल्लोचनपिधानमात्रं करोति तदुक्तं हरिवंशे सखी सर्वदरस्येषामाया
विशोः शरीरज्ञा सैषा नारायणप्रविस्थिता कमललोचनति तेन अतः स्वस्ववृत्तानामावरकत्वं दर्शितम् ४५ तदेति मलोद्गता
वित्यनेनानयोरतितामसत्वं सूचितं इतरत्स्यष्टम् योगनिद्रैव स्वदक्षिणवामहस्तस्य कनिष्ठिकाभ्यां भगवत्कण्ठयोर्मेलनिःकष्य

योगनिद्रां यदा विसृज्यते कार्णवीकृते आसीर्धशेषमभजत्कल्यांते भगवान् ४६ तदा ह्यवसरोद्योरो विख्यातौ मधुकैटभौ
विसृज्यते मलोद्गतौ हंते ब्रह्माण्डमुद्यतो ५० सनाभिकमले विशोः स्थितो ब्रह्मा प्रजापतिः दृष्टाता वसरोद्योरो प्रसृतं च
जनार्दनम् ५१ तदा वयोगनिद्रातामेकाग्रहृदयस्थितः विबोधनायाय हरिहरिनेत्रकृतालयाम् ५२ विश्वेश्वरीज

तौ निर्मितवतीति गङ्गाजीस्थिति सहायकारिणी च निद्राभगवती विशोरतलोत्तेजसः प्रधुः ५३ कालिकापराणे भवंतौ च भगव
तोपसाध्यस्त्यावद्भवद्भ्यां तस्मै स्वस्त्यविषयकवरदानेन क्रियत इति तयोर्भगवत्परादेव रत्न इत्यपि तत्र ५४ ब्रह्मावैतन्याद सना
भीति प्रजानां पतिर्निघंतेति ब्रह्मणो विशेषणप्रसूतेत्युक्तपालनव्यवहारम् ५५ तदा वेति सपकाग्रमनः नन्यनिषहृदयस्य तादृ
शः स्थितः सच इत्यर्थः हृदयस्थित इत्यत्र परेपरिवारविमर्शलोपः विबोधनाय पालनव्यवहारप्रवृत्त्यर्थेनेत्रेऽपलक्षणं सर्वोपा
स्थिततात्पर्याः लोकेनेत्रयोरेव भूयो निद्राभिव्यक्तिमत्त्वानेनेत्रमुक्तिः ५६ योगनिद्रायां मूलशक्त्यभेदे मत्वा विशेष्यति विश्वेश्वरीमि
ति तत्रमेव विविधा जगद्गात्रीमिमादि धात्रीजननी ग्रन्थेन जगदुत्पत्तिस्थितिलयकर्तृत्वं ब्रह्मालिङ्गदर्शितम् अत्र लामित्यतानि वि
स्मृतिशेषाणि तानि तेजसः प्रधुरितिवृत्तविशेषां तत्स्वरूपेणासक्तव्याधिनितः विसृज्यते कतया इतरमोदकत्वमनाश्रयमि
त्यपि धनितमिति आपत्तिर्यः वस्तुतो विसृज्यते गतोः शिव इति वस्तुतो विसृज्यते निद्रासित्यर्थः ब्रह्मापि सर्वेश्वरः सर्वशक्तिमोक्षो
कावयहायस्य मोदिन इव स्वदः त्वनिवृत्तयश्च भगवती स्तोतीति हृद्यं सार्वज्ञादि चैषा उपक्रमे दर्शितमेवेति न कश्चिद्विरोधः ५३

३. श्री.
ना.
७

संविद्वि
य सावित्री

कथं वृष्टावेसाद वृत्तोवाच तमिति साहजदेवदविर्दानं मुंजोपिपत्तीवसादेगनेन तद्वमंत्रलहलघानदृपाचेत्यर्थः स्वधापिप्रोदान्
मंत्रः पितृपत्तीच वृष्टकिंयतेयत्र सवषट्कारोयत्रः घनेदेवाकानमयसागः धोरशः स्वधादेवात्र प्रत्यरेयचपापचयपरितण्णमदी
नेनियेजन्मनाशहीने प्राप्नोसमाश्रयत्रपद विधामात्रात्मिकासदीवैल्लतृपा अधमाश्रयजनरपा अविशेषतः कत्वाद्यनासिंमि
ततया प्रज्ज्जायतेतदालिगितार्त्तनयेतिवोध्यम् निधयत्तविशेषतइत्येनप्रणवदृपताक्षा माश्रयमकारोकारमकारात्मकम्
तदधुमर्थमाश्रय तयमाश्रयंजाश्रयसमप्रभुप्रभितानिचिभूतेजसुशान्मिधेये अदमाश्रयवेदीतवाकाथेभूतनित्यपुक्ततरीयाभिधेया
नदृक् साक्षात्पुष्टमाश्रयदिगीयाः वाक्यसंलिता साश्रयतीयाचिह्नकिरथमाश्रयपरंपरमिति ५५ तमेवेति सात्वमेवेति हवीतुपि
तंसावित्री तस्यवितरितिरुक्तं तदधिष्ठात्रीतदोधाचेत्यर्थः देवितं पराउत्कृष्टाजननी सर्वजनकत्वात् सर्ववाजननीपराच सावित्री

वृत्तोवाच तंसाहजतंस्वधातंरिवषट्कारंस्वरान्तिका स्वधात्वमन्त्रेनियेविधामात्रात्मिकास्थिता ५४ अ
धमाश्रयितानित्यपानुच्चार्याविशेषतः तमेवसात्वसावित्रीतंदेविजननीपरा तद्येवधाद्यतेसर्वतये
तत्सम्यतेजगत ५६ तयेतत्मान्यतदेवितमन्त्रेचसवेदा विसृष्टोसृष्टिरुपात्तस्थितिहृपाचपालन
५७ तथासहतिरुपातेजगतोमजगन्मये महाविद्यामहाभायामहामेधामहास्मृतिः ५८ महाभा
दासमवतीमहादेवीमहासरी प्रकृतिस्त्वचसर्वस्यपणत्रयविभाविनी ५९

भववीजंरुपात्त सर्वजगत्तयेवधार्यतेसर्वधारणशक्तिमतीरुपिनीतमेव अयेपणत्रयानिसर्वजगत्समर्शकानि अत
सि अग्निरुपात्तमात्मसात्कारविमदा पत्रेभुव्रल्लिगदशितम् ५६ सृष्ट्यादिक्रियारुपात्तमेवसाह विसृष्टाविति सन्नम्यत्रानि
प्रकाललाहणिकानि ५७ तथेति जगन्मयजगन्मयमेवाश्रयतीत्यर्थः महाविद्या महावाक्यलक्षण महाभाया सच्चिदानंदेवशा
निससारितपरितण्णमित्तादिरुपात्तयावभासदत्तर्षलाविद्या महामेधा भगवतः सर्वज्ञतशक्तिः महास्मृतिः विद्येः सृष्टाउकलातीत
कल्पगतसकलवस्तुस्थितिरुपावेदरुपाच ५८ महासोदेवि संसारमूलकारणरागद्वेषमादस्वरुपा महासोदजनककाम
यजोवीजांरुपाच महादेवी सकलदेवशक्तिरुपा महासुरीहिरण्यसादिरुपा सत्त्वजसुमोदपुणत्रयविभाव्यते
यामा सर्वस्यजन्मवर्गस्यप्रकृतिर्हृतेप्रधानतत्तात्त्वमेव पुनैतपरमाएवादीनामूलकारणत्वनिरासः ५९

प्राप्तिः
६२

कालरात्रिरिति कालरात्रिः सर्वजंतुमरणोपलक्षिता कन्योत्तरात्रिः महारात्रिः ब्रह्मप्रलयोपलक्षिता महाप्रलयरात्रिः मोहरात्रिः म
मत्तावर्जमोहरात्रेणानिनीमहामायायासंस्तनिकर्त्री उक्तं च दंष्ट्रकालकालाधिकृतकन्यातिदारुणा मोहरात्रिर्मोहतुर्जगत्सृजेन
गत्करीति दारुणात्वासां ब्रह्मज्ञानातिरिक्तानिर्वर्त्यतेन मोहरात्रिर्निशाच प्रमास्तुस्तमोहारनिशाचिवसनाशिबीतिरिवेशो
क्तैः श्रीः संपत्तलत्मीवीजं च ईश्वरीपेश्वर्यशक्तिः कामराजवीजं च श्रीभुवनेशीवीजं अत्रिप्रभमं चोदरः बोधो निर्णयान्मकं ज्ञानल
क्षणसुखं पश्यन्तादृशी बुद्धिरंतः करणतमवत्सुधः ६० लज्जेति लज्जातः करणकृतिविशेषः प्रथिरुपवयः तथिरधिगताद्योदय
व्रतवृत्तवुद्धिः शान्तिर्विषयभरदियेभ्योपरमः तात्रिः सत्तांशकौ परापराथसदिसुता एवकारस्त्वमित्यनन्तरयोग्यः चोरा एकदृश
स्थशिरसाभयंकरी ६१ शंखिनीति वाणस्यभुञ्जी चपरिवृत्तायुधानियन्ताः सा अनेनास्याः कर्पादशभुजात्वेस्त्वितम् वैकुण्ठिके

श्री श्रीरितप्रवीजपत्तेः उनासिकलोपप्रहान्दसः

कालरात्रिर्महारात्रिर्मोहरात्रिश्च दारुणा तं श्रीस्त्वमोक्षरी तं श्रीस्त्ववुद्धिर्बोधलक्षणा ६० तजाप्रथिसयातथिस्ते
शान्तिः तांतिरेव च त्विदानीं शान्तिनीचोरगदिनीचक्रिणीतथा ६१ शंखिनीचापिनीवाणभुञ्जीपरिवृत्तायुधा सौम्या
सौम्यनराशेषसौम्योत्पत्तिस्तदमी ६२ परापराणोपरमात्वेवपरमेश्वरी यच्च किंचित्कविदस्त्वसदसहालिलानिके ६३

स्तुता
ला-

रहसे योगनिशदरेरुक्तामहाकालीनमोक्षणा मधुकैटभनाशार्थेयांतृष्टावां वृजामनः दशवक्त्रादशभुजादरायातोजनशभा वि
शालघाराजमानाविशलोचनसालया स्फुरद्दृशानंदप्रासाभीमदृणापिभूमिप हृत्पसौभाग्यकांतो जसप्रतिष्ठा मदाश्रियः त्वद्ग
णमदायत्तशेषवृत्तभुजसिद्धं परिचकारुं केशीधनिष्ठोत्तदधिरेदयो एवसावेसवीतायामदाकालीदुरमया आराधिताव
शीकृयास्तुजाकुलशराचरम् इति मधुकैटभनाशार्थे तदेवहितेविष्णो शशिरनवराजैतप्रादुर्भूताममाविके नियामलेविस्मयनि
शिवोक्तैः शशिरतीनेयत्तायेनवदीयनेकार्यभवेदित्यनेनसाधुताचेननवराजैतमसुः इदंचदपेयं ब्रह्मस्त्वनन्तरविमुक्तरीरात्रिगता
यावोधा इत्येवं कालीनवबोधाधमेव च शशोर्वधनिमित्तं तदुपर्यपरदिसा दशवक्त्रादशभुजेतादिधामलोकैः अस्मिन्दीपवृष्टा
पनदवीदशकनिका कमतेचानतामीयासाभुञ्जीनिगद्यने परिवोलात्तद्वदालपुः सौम्याश्रुकरभक्तं अमोमनरादेतेषु अशेष
सौम्यैः सकलसदरेभस्त्वप्रतिस्तदमीत्यर्थः ६२ परेति इदमुपलक्षणं पश्यतीमधमावेत्तरीणा परावीजवृष्टा च पराणावृष्टायां
रमाप्रधानं तमेव यत्तत्त्वपरमेश्वरीसत्त्वं चेतनवर्गः अमनजवर्गः ६३

附二

तस्य सर्वस्याशक्तिः सात्त्विकं स्तुतयेतदा येयात्तया जगत्सृजगत्माता त्रियो जगत् ६५ सोऽपि निद्रावशं नीतः कस्तु
स्तोतमिहेश्वरः विष्णुः शरीर्यदणमुद्रमोशान एव च ६५ कारितास्ते यतो तस्माकः स्तोत्रं शक्तिमान् भवेत् सात्वमिन्द्र
भावेः सैरुदार्ते विसेस्तता ६६ मोदयेत्तु राधया वसुरो मधुकैटभो प्रबोधं च जगत्सामाजीयतामच्युतो लुच बोधश्च
यतामस्पदे तु मेतो मद्रासुरो ६७ ऊर्ध्वरुवाच एव स्तुता तदा देवीतामसो तत्र वेधसा विष्णोः प्रबोधनाया य निहत्तम
मधुकैटभो ६८ नमो नमो सिकावाङ्महदयभस्तथा रसः निर्गम्य दर्शने तस्यो ब्रह्मलोकं यक्रजन्मनः ६९ उन्नस्थो च जगत्ता
यत्तया मुक्ता जनादेनः एका एवेति शयना जेतः सदहोचुतो ७० मधुकैटभो इरात्मानो वानि वीर्यपराक्रमो सोधर
केतनावस्त्रब्रह्माणजनि तोद्यमो ७१

पादकत्वेन प्रेरकतया तदंतरत्वे वा
 आवरकत्वेन तस्य प्रधानातिरेकत्वार्थः ६५ नेत्रास्येति विमोहिनादि उरोवत्तः प्राणगत्वेऽपि नेकवत् कोटसत्तात् अथकादी
 श्वराजन्मप्रादुर्भावो यस्य तस्य ब्रह्मणः दर्शने च तत्त्वविषये तस्या विमलत्वः ६६ उन्नत्योवेति तद्यामुक्तत्वं न ह्यर्थः अतिशयनाच्चेष्टया
 यन्नात् सतो दृष्टोऽपि तावपि तदृष्टान्ते इति कर्मव्यतिहारे आत्मनेपदम् ७ तौ विशेषयति मध्विति प्राप्तिपादेन वातरत्नकारसत्तात्वं
 दः शास्त्रे कचिदधिकारतममुपमित्यन्त्ये वाग्यं ब्रह्माहः पराक्रमः शक्त्यतिशयः अन्त्येयमित्ये अनेन प्रवृत्तहृत्पतमसोरजोभिभावकत्वे

三

न

स

सर्वश्रद्धाज्जतयोरोत्तमस्तु तत्तत्

समुत्थायेति कालाधनोरिति द्वितीयावर्षसदस्याणीति वारुण्यवप्रदरं यम् ॥ तावपीति वरं ह्येवार्थः त्रियतांशुतां ॥ भ
 गवानवाच भवेतामिति अत्र यदि न देति परणीयं यदि तद्योतदिवधो भवेतामिति सत्यं इति मिति वृथातोत्रेपसकभावेकः ममेतिक
 तैः शेषत्वविवक्षायां ॥ ५४ ॥ अथिरुवाच वेचिताभामिति तदा तस्मिन्समये इति एवं वरप्रार्थनया वेचिताभ्यां भगवती कृतमोदवा
 शास्त्वेन गत आपोमये विलोकाताभ्यां भगवान् आदितरमयः आपोमये इत्यत्राप्रशवसमानायादाय प्रकृतिका दधुनेतायां ॥ स
 दान्मयद आपोमयमिदं सर्वमापोमयिः शरीरिणामिति च ॥ ५५ ॥ किं गदितस्तत्राह आवागमिति नयत्रोवीयत्रवानसलिलेन स्रुतान
 जवांजहीत्यर्थः ॥ ५६ ॥ अथिरुवाच तथेति पूर्ववत्तमानकथाभिप्रायेण अथिरुवाचेत्युक्तिः अत्र भूय उपसंहराभिप्रायेण तेन समुत्था
 तौत्ववद्वारसप्रयोजकसप्रशतमंत्रसंख्यापुराण यथावेत्तस्याकाश्यायनीतत्रसमतिपूर्वकसर्वते उपपादयिष्यामः तत्र नयत्रोवीयेव तदुक्तस्य
 दधुनेतायाः शिरसीजघन उपस्थादधुना भूयथाभागे कृत्वा चक्रेण विवृत्तान् एतेन भगवदेदं स्पष्टमाधिकतेनापोचमोनिकतया जघनेन मारा
 केपिसलिलस्रुतताभावविशिष्टयोः प्रायितस्य वधस्यासिद्धिरिति परास्त्व कालिकापुराणेन जलोपरिमहामायाहृणंशिलानिधाय तत्र

समुत्थाय ततस्तत्ताभ्यां पुथुपे भगवानररिः पंचवर्षसदस्याणीति वारुण्यवप्रदरं यम् ॥ तावप्यतिवलो नमो मदा माया विमोदितौ ॥ ३
 कृतवशो यस्मिन् विद्युतामिति के शव ॥ ५७ ॥ भगवानुवाच भवेतामहमेतद्यो मम वधाचुभावपि किमनैनवशेण भूतावद्विदुतम
 म ॥ ५८ ॥ अथिरुवाच वेचिताभामिति तदा सर्वमापोमयेन गत विलोकाताभ्यां गदितौ भगवान् कृतमनेतलः ॥ ५९ ॥ आवागमनयत्रोवीस
 लिलेन स्रुतानवा ॥ ६० ॥ अथिरुवाच तद्योसुक्ता भगवता शेषचक्रगदाभूता कृत्वा चक्रेण वेदितेन जघने शिरसीतयोः ॥ ६१ ॥ एवमेवासा

स्थित्वा तामोरुजघनेतयोः अत्यत्राचल्लेण सल्लितास्त्वयम् प्रभावमस्मादद्यास्तु भूयः शृणु वदामि ते ॥ इति म ॥ शिरसी आरोप्य चिह्नेदं नमो
 भारेण शिलायामधोगतायां तयोर्मदसाष्ट्यं आत्रयामिति ॥ ६२ ॥ उक्तमुपसंहरति एवमेवेति समुत्थाप्रादुर्भूता अस्यादेव इति व्यधिकर
 लेष्यो प्रस्थाः तामस्याश्रुलभूतायामहालक्ष्मीस्तस्या इत्यर्थः अतएव तत्राद्यसंगतिः भूयः प्रभावे भूय इत्युक्तिस्तुतामस्यास्तस्या आभेदात्
 वोक्तप्रभावापितस्याप्येति धनयिते तदुक्तं तस्मात्तत्र योगनिद्रादरेकतायासादेवीदरस्य सा महाकाल्यास्तत्र विदितमादेवी सनातनी म
 धुकं तभनाशार्थमोदितौ च तद्यातदा जघाने वरलाभेन देवदेवेन विस्मना एषा सा वेसती मायामहाकाली इत्युया स्तुता वशीकृता कृयाह
 शस्तो तस्मिन् अराचरमिति स्वस्या विश्वेश्वर्यादिकं स्रुतं दृष्टं तद्वत्तत्तदा स्तुतद्योगनिद्रायाममदेव्या पुरंदर अस्यादेव्या समुत्थानि अरितं सारमि
 त्यपि दिताय सर्वभूतानां धायते बुलवादिभिरिति विश्वेश्वर्यादिकं स्रुतं मेवरात्रिस्रुतमिति यावद्विधते कालरात्रिमहारात्रिरिति तत्र रात्रिपदा
 भासात इति बोध्यम् विश्वेश्वरीपदेनोपक्रमात् विश्वेश्वरी स्रुतमिति ॥ ६३ ॥ इति समाप्तो सावर्णिकः कः प्रकाशाद्यत्र तादृशो मन्त्रे तरेतु
 र्त्तने इत्यर्थः ॥ इति श्रीमार्कण्डेय उवाचो सावर्णिके मन्त्रे देवीमाहात्म्ये प्रथमाध्यायः ॥

द्वितीयवर्गस्य विस्तारः सप्तलक्षमिदं विष्टुः ५: शक्यं नदीशक्तिः इगोवीर्यम् वापुः सक्तम् मन्त्रालक्ष्मीः यथे पाठे विनियोगः अक्षरकारः अक्षरगदेषु कृतिशेषप्रयत्नः कृतिशेषप्रयत्नः कृतिशेषप्रयत्नः

इ. टी.
ना.
५

भूयः अणिवसुक्तं तत्रेतिहासमाह अचिरुवाच देवासुरमिति असुराणामधिपे महिषे सति च पुनः देवानामधिपे पुरंदरे इंद्रे सति देवा
असुराश्च प्रहृता रोयवता दृशं शुद्धमवशतमासीदित्यर्थः देवासुरमिति अशुद्धादिना दृष्टं रभासुरतपदस्यैवाप्रसन्नस्य शिवस्याशोयजु
न्मत्रयेतत्सुतामहिषः सचतपसा देवी निकटे समसाधुजं भवन्निति वरं प्रार्थितवान् आदिसृष्टावुग्रचालीयुगले निहतः पुरा दिती
यस्यैव भवान्भद्रकात्म्यमहादतः इगोरपेणाधुना तादृनिष्ठा मिसदा उगमिनिका लिकापुत्राण्यष्टे तत्रेति इंद्रेः स्वराट् ३ तत इति
पद्यो निर्वृत्ता प्रजापतिमिति तस्य विशेषणं ब्रह्मणः प्रजासृष्टत्वेन सिद्धसंबन्धतादादी देवानां तत्र गमने ततः पालनसंहारयोः शिव
विस्तारे वाधिका रात्स ब्रह्मणो तयोः सन्निधे गमनम् ३ यथाह नमिति देवानामभिभवस्य विस्तारः प्रपचाद्येति चेष्टितविशेषणम् ४

अचिरुवाच देवासुरमभूद्य इंद्रेण मवशतं पुरा महिषे सृष्टाणामधिपे देवानां च पुरंदरे १ तत्रासुरैर्महावीर्यैर्देवैर्मैत्र्यं
राजितम् निताचसकलान् देवानि दोधुन्मदिषासुरः २ ततः पुराजिता देवाः पद्योनि प्रजापतिम् निताचसकलान् देवा
निदोधुन्मदिषासुरः ३ पुरस्कृत्य गतास्तत्र यत्र शगरुद्धजो ३ यथाह नमैतयोस्तदन्मदिषासुरे चेष्टितम् त्रिदशाः क
यथा मासु देवाभिभवविस्तारम् ४ सूर्येन्द्राद्यनिर्लेहनाय मस्य वरुणस्य च अन्येषां वाधिका रात्स सूर्यमेवाधितिष्ठा
ति ५ सर्गातिरुक्ताः सर्वे ते न देवगणाधुवि विचरन्ति यथा मर्त्या महिषेण दुरात्मना ६ एतद् कथितं सर्वममरा वि
चेष्टितम् शरणं च प्रपन्नाः स्मावथस्तस्य विचिंतयताम् ७ इत्यनिष्ठास्य देवानां वत्तां सिमधुसूदनः चकार कोपशोभुसुभु
कुरीकुरित्वा ननो ८ ततो निकोपपुण्यस्य चक्रिणो वदनात्ततः निष्काममदत्तेनो ब्रह्मणः शक्रस्य च ९ अन्यो
वांचैव देवानां शक्रादीनां शरीरतः निर्लेहे समदत्तेन जज्ञे को समगच्छत १० अतीव तेन सः कुरेज्जलेन मिव पर्वते दह
युक्ते सृष्टास्तत्र जालायाजदिगतम् ११

सूर्येन्द्राद्यति सस्यमिदम् एतन्नदोरिति म
दित्वेन बोध्यः ५ सर्गादिति निराकृताः निःसारिताः एतद्वदन्ति वरुणिहयोर्वक्रवचनम् गौरवात् च परेशरणं प्रपन्ना ग्रहाणां सम्भवाम्
७ इत्यमिति भुवोः कुरीकोदित्ये तेन कुरितेनानुययोक्तो भुवोः स्य एषोदरादित्वा इत्यर्थः अदिरिकप्रत्यया तात्कृदिकारादिति शीघ्रं ब्र
ह्मणः कोपे पिरज्याधिकान् शिवस्य नमो गुणप्रधानेन कोपे पितमो गुणसाधिकेन विस्तृकोपस्य पालनपुलकत्वेन सुताधिक्यवनेया
त्रिगुणा एवेति धृत्यते अतएवाक्रवकृतिकेरदस्य सर्वदेवशरीरेभ्यो विभूता महाप्रभा त्रिगुणा सामहात्म्याः साहात्म्यमदिष्टमिति तत्रा
पिरजः सत्त्वोपाधिका देवानां रजः सत्त्वमयत्वात् ८ तत इति द्वितीयं तद्वदन्ति प्रसिद्धादित्यर्थं कवदनात् इत्यस्य विशेषणम् ९ अन्येषां चेति
कृपितानामिति शेषः यज्ञेनो निर्गतं तत् ब्रह्मादीनां तेनैव एकैकं एकत्वे समगच्छत कोदसस्तद् १० अतीव इति तत्रेयस्य काले इति देश इति वा

जोपु
जायमेव

५

अतस्त्विति तत्रपुराणान्तरप्रसिद्धेकात्यायनाश्रमेकात्यायनेनशिष्यांस्त्रीरूपेणमोदयंतंमरिषेदृष्ट्वा स्त्रीत्वंदन्तिस्त्वरनिष्पत्तीतिप्रवृत्तिरिति
 तितराश्रमेरूपधारणमिति कातिकापुराणेषु आश्विनरुसचतुर्दश्यामवतारः तच्छ्रुत्वाष्टमोतदधः नवम्यां पूजा दशम्यां विसर्जनं देवै
 रितितत्रचोक्तम् तत्रैजः एकस्यसत्तारीप्रभृत विषादीश्या १२ तेजोविभागेनांगविभागमाह यदिति शंभोः सेतारागयातत्रैजसाजातेषुत
 सेतमित्यर्थः विलोनीतवर्णतयावाहवोष्टादशनीलाः १३ सोम्येनेति सोमसंवन्धिनेत्यर्थः कांदस्तादिदमर्थेपिषण अतएवसेतस्तनी
 ऐंद्रमथ्यरक्तं जंबोदइतिभिन्नेपदे जंबोदइववारुणेनेत्यर्थः भुवः पृष्ठाः नितंबः करिष्याद्भागः १४ ब्रह्मण इति अतएवपादोरक्तौ त
 डुक्तं वैकुण्ठिकेरहस्ये सेताननासेतभुजाससेतस्तनमंडला रक्तमधाररूपादानीलनेचोरुक्तमदा सचित्रजवनाचित्रमात्पांवरविश्वः

सोम्य
 ३२ सोम्य =

अतस्त्विति तत्रैजः सर्वदेवशरीरजम् एकस्यं तदभुजारीयाप्रलोकत्रयं लिषा १२ यदभुजां भवंते नस्तेनाजायन्तस्मत्तु १३
 घाम्येनवाभवक्नेशवाहवो विसृतेजसा १२ सोम्येनस्तनयोधेगममध्यवेदेणचाभवत् वारुणेनचजंबोदनिनेवस्तेजसा १४
 वः १४ ब्रह्मणस्तेजसापादोतदश्लोकं तेजसा वसुनां वकरांशुः कोवेरेणचनासिका १५ तस्यास्तुदंताः संभृताः प्राजाप
 तेन तेजसा नयनत्रितयं जज्ञे तथा पावकतेजसा १६ भुवोचेति सभ्यः प्रवणावनि लस्य च अमेघांचेवदेवानां संभवस्तेज
 साशिवा १७ ततः समस्तदेवानां तेजोराशिसमुद्भवाश्च तां विलोक्य पुं प्राप्तरमरासिद्वादिताः १८ अलं पलादिनिष्कृष्टदो
 तस्यैपि नाकपृक् चर्कचदत्रवानरुसः सभ्याद्युस्त्वचक्रतः १९ शोवचवर्णः शक्तिंदौ तस्यैकताशनः मारुतोदतवाश्चाप
 वाणपृणेतयेषुधी २० वचमिदः सभ्याद्युक्लिशादमराधिपः ददौ तस्यै सदस्वातो चेंदामैरावताङ्गजात २१ कालंदराद्यमोहि
 दं दं पाशं चां वपतिर्ददौ प्रजापतिश्चातमानां ददौ ब्रह्माकमंडलु २२ समस्तरोमरूपेऽनिजरश्मीरिवाकरः कात्स्वदत्तवानरः

ता विप्रवलेपनाकांतिरूपसोभाप्रशालिनीति एवं चरूपेणापित्रिगुणतंस्रवितं स्वसचित्रतात् चित्रमात्पादिधारणं वसुनामित्यस्य तेजसे
 त्रिशेषः एवममरापि १५ तस्या इति प्राजापत्येन दत्तादि तेजसा तेन ब्रह्मणस्तेजसापादावित्यनेन नवविधः पावकोभिः १६ भुवोचेति सभ्य
 योस्तेजः भुवावभृतामित्यन्वयः करणस्यैवकर्मत्वविवत्ता पुनर्पुंसकयोक्तृणां प्रवणाः प्रवर्णश्रुतादिति हेममाला अमेघांचेवदेवानां संवेधिते
 जसाशिवाचर्कसीसंभवः एकीभावः कार्यवादत्यर्थः सभ्याद्युज्जयित्वत्यर्थः पदेपितस्यरूपे एवमत्रैपि अत्रचर्कचेतिचाहम् एवप्रसिद्धो १७ तसा
 इति तेजोराशिसमुद्भवामितिपत्रनेपिगमकत्वात्समासः सुदहर्ष १८ ब्रह्मादिप्रविद्यमानस्तेजसेवभुगवतीप्राविर्भूतेतितात्पर्य एवमाशुध
 दानमपिबोध्यम् अलमिति विनिष्कृष्टप्राकृत्येत्यर्थः सभ्याद्युज्जयित्वेत्यर्थः पदेपितस्यरूपे एवमत्रैपि अत्रचर्कचेतिचाहम् १९ शोवचेति व
 र्णान्तरं सभ्यः अत्रैः शक्तं वायोप्रापवाणयोनीभइत्यर्थः शोवचेति चकारेवत्पमाणप्राशसमुच्चयः तथेवा २० वचमिति देवमेतादेकमेवदातः कृत्स्न
 नरुपादोनेपिनदोषः २१ कालेति इत्याद्युतिशेषः प्रजापतिवत्ता अतमालोकमण्डलवददवित्यन्वयः ब्रह्माः तमालोकमंडलमितिवा मनपराणां २२

सा

सोम्य
 ३२ सोम्य =

३.टी.
मा.
१०

लीरोदयेति पुंल्लिङ्गकरत्तरानां तं लीरोदः कर्तो विष्णुकर्मणः परमं अस्तकवचदातत्वं दृशमण्णादिकवचदुनांतं विष्णुकर्मणः कर्ता
त्वमित्यनेन जने अर्थचंद्रशेखरेन तदाकारो ललाटभूषणविशेषः अज्ञानेत्पारम्यपंकजद्वानांतजलधिः कर्ता तत्र पंकजदत्तो रत्नसिंदूर्योर्दने
हिमवान्कर्ता अदददिति दारान्तरमप्लविडि रूपं कौदसत्तामरसिपदम् २६ अस्ति कर्ता अवाः कर्ता कौटिल्ये तेन कुटिलेग्राननेययोस्तौ
शब्दस्य एषोदरादित्वाद्भुसः कुटिलकप्रत्ययात्तात्कारिकादिति हीषु ब्रह्मणः कोपेपरिजग्राधिकोने शिवस्मृतमोगुणप्रधान्येन कोपेपि
तमोगुणस्याधिकोने विष्णुकोपस्यपालनमूलकत्वेन सत्त्वाधिकावृत्त्या त्रिगुणापेति धर्मते अतएवोक्तं वैकुण्ठिके रदस्य सर्वदेवशरी
रेभ्यः प्राविर्भूतमहाप्रभा त्रिगुणासामहालक्ष्मीः सादान्महिषमर्दिनीति तत्रापि रजः सत्त्वोराधिकां देवानोरजः सत्त्वमयत्वात् ८ ॥

लीरोदस्यामलंदारमजरेचतथावरे दृशमणितथादियं कुंडलेकटकानिच २४ अर्थ
चंद्रतथाशुभं केयूरान्सर्वबाहुषु चूपुरोविमलोत्तहृद्वेयकमनुत्तमम् २५ अर्थ
लीयकरत्नानि समस्तास्त्वगुलीषु च विष्णुकर्मादरातस्य परमं चातिनिर्मलम् २६
अस्त्राण्यनेकरणाणि तद्यानेद्युचदेशनम् अज्ञानपंकजामालाशिखरसिचापराम् २७
अददजलधिस्येपंकजं चातिशोभनम् हिमवाज्जाहने सिंदूरत्वानिविविधानिच २८
ददावशुभसुरयापानपात्रे धनाधिपः शेषसुखेनागेशो महामणिविभूषितम् २९
नागहारेददोतस्येधनेयः पृथिवीमिमाम् अन्येरापि सरैर्देवीभूषणैराशुधेस्तथा ॥ ३०

दरादिति अनेनाष्टादशभुजासहस्रभुजावैवेति सूचितं तदुक्तं वैकुण्ठिके रदस्य अष्टादशभुजासहस्रभुजासती अष्टादशभुजधा
र्षाणां विशेषोक्तैः सामान्यतमं नीरपि देवराशुधेरिसंकेथेति भावः आशुधाम्यवत्स्येदेति लाधः करकृमात् अतमात्राचकमलवाणे
सिः कुलिशगटा चक्रं विष्णुलं परमं विरोचराचपाशकः शक्तिर्देव्यमवापपानपात्रे कनकः अलंकृतभुजामभिराशुधैः कमलासना
म् सर्वदेवमयी मेशो महालक्ष्मीमिमाम् सजयेत्सर्वलोकांनासदत्तानां प्रभुर्भवेदिति एवं स्वरूपाशुधेरस्या ब्राह्मीत्वे वैश्वीत्वे च त्रिगुणात्
च सर्वभूतशक्तेरयं प्रादुर्भावस्तस्मान्न इति सूचितम्

शैवीत्वं ५१

यद्यप्यत्र ब्रह्मादीनां मिदानीनां च शरीराणि प्रकृतं तेनोदेवी विग्रहपेणाभिवाक्यमासीत् आशुधानि च देवैः स्वस्वशलादिभ्यो विनिर्गम्य
 दत्तानीमेवोक्तम् तथापि देवीशक्त्यापवतत्र देवपालनायेकदेशपालनशक्तित्वेन ये देवानि वशितास्तु एवमदिष्वधेन सर्वलोकरता
 णाय पुनरेकीभूय देवीमयं प्राप्ताः पवतदाशुधानि जशक्त्याश्रयपीति बोध्यम् अहं विभूत्या वहुभिरिमादित्यो च चरित्रगतवचनसमूहा
 त लक्ष्मीतरेपि शक्त्यनिलक्ष्मीवचनानि महालक्ष्मीरंशकपुनः स्थायं भुवंतरे दिताय सर्वदेवानां ज्ञातासदिषमर्दिनीति मदीयाः श
 क्तिलेखालयेतत्र देवशरीरिणः धृतमया तेः सभूतैरूपपरमशोभनम् आशुधानि च देवानां यानि यानि सूरेश्वर मल्लकयस्तदाका
 राणां आशुधानि समाभवन्ति वक्ष्यते न वरात्रे त्वत्त्वामदिषमर्दिनीति यामले ३० संमानितेति सादृशासमिति नादक्रियाविशेष
 णश्च अदृहासोः त्यर्थहासः नभः इति भुवो लोकोपलक्षणं ३१ अमायतेति मामानेदेविदिकाञ्चतानजसमासः तेनासंभवतेत्या

सम्मानिताननादोच्चैः सादृहासं शुद्धं शुद्धः तस्यानादेव चोरेण कृत्स्नमापरितेनभः ३१ अमायतातिमदताप्रतिशयो महा
 नभूतं चक्षुः सकलालोकाः ससदाशुचकंपिरे ३२ चचालवस्थाचेलः सकलाश्चमदीधराः जयेन्निदेवाश्चमुदाताम्
 बुः सिंदवादिनीम् ३३ तष्टुवृषेनयुष्टेनाभक्तिनशात्मदृतयः दृष्टासमस्तसंतुजैर्लोका ममरायः ३४ सत्रदावित
 सेयास्ते सपुत्रस्युदाशुधाः आकिमेतदिति जाधाभाष्यमदिषासुरः ३५ अभधावततं शहमशेषैरसुरैर्दृतः सद
 र्शततो देवीया प्रलोकत्रयानिषा ३६ पादाकात्यानतश्रवकिरीटोस्त्रिविंतावराम् लोभिताशेषपातालाधनुर्गो
 निः स्वनेनताम् ३७ दिशोभुजसदृशेण समंताद्याप्यस्थिताम् ततः प्रवृत्तेषु दंतया देवासरद्विषाम् ३८ शस्त्रास्त्रैः
 वरुधाशुक्तिरादीपितदिगंतरम् मद्विषासुरसेनाजीविहाराख्यमहासुरः ३९ शुशुधचामरश्चान्यश्चतरंगवलाचिताः
 रथानामघतेः घडिरुदशाख्यमहासुरः ४०

र्थः अस्यानभसीत्यादिः तत्र देवैरिति सदृशं बुद्धश्रुतिरूपप्रतिशब्देनैत्यादिः ३२ चचालेति मदीधराः पर्वताः ३३ तष्टुवुरिति भा
 त्तानप्रपक्वपुत्रज्ञानवानां शरीरवृत्तः न प्रनतयेषां सत्तुष्टुश्रुतं ज्ञानमिति शेषः अमरायश्चमस्तुजा इत्यर्थः ३४ सत्रहेति शु
 द्धयसज्जानिधरसेनासालिग्रहिलसेनानियेषां प्राः इति कोधाविकारः अनेन च मद्विषासुरस्य तमोमयत्वमुक्तं दृताप्रेषणात् कस्यचित्ते
 निरुक्तस्य प्रथमप्रषणाच्च रूपेणापितमोमयत्वाच्च अतएवरजः सत्ताधिकदेवास्तदंतरम् ३५ अभधावतेति सरितेन ३६ देवीविशेष
 यतिमाहेन पादेनेति धनुषाज्यायाश्च निः स्वनेन धनुषः केंकारः ज्यायाश्चकारः ३७ दिश इति समंतात्सर्वतः ३८ शस्त्रास्त्रैरिति शस्त्रकै
 वले सत्रप्रयुक्तं दंसं ३९ शुशुध इति अग्नेः प्रधानदेवैः सदितः चामराख्यः चित्तराख्यश्च रथनागरयपदानि रपचतरंगसेनायुतैश्च शुशुधे

सुनिः
 स्वयमेव कोप
 जमाहेन प्रथम
 मयश्च दार्थ्या
 वनाच्च

दु. टी.
ना.
११

अधुयतेति अधुतानामिति निधुतेरिति च तद्वत्तवकत्वविवृत्यावकवचनम् एवमपि एकं दशशतं चैव सहस्रमधुतं तथा लक्षं च
निधुतं चैव कोटिरुदमेव च सुखोत्खेनित्वं च शब्दपद्योचसागरः अन्तर्मेध्यपरार्द्धदशकृतो घण्टाक्रमश्च इति ब्रह्माण्डे ४१
अधुतानामिति गजवाजीयतो विगतसेन ४२ इत्येति अधुतेषां प्रधानं तर्कं अधुतानां पंचाशद्विरुधुतैः परिवारितो विशालनामा
तत्र सद्यो घुधुधुतस्य त्रयो केनाच्यः इत्येते दुर्लभं त्वं विराजन्मयनस्तथेति वामनपुराणेपि विराजन्मयनशब्दो योगद्वयोन केव
लेयोगिकः प्रकृतेन नामैकदेशे नामश्रदणम् अत्र एव विराजन्मयनेति वक्ष्यमाणं संगच्छते ४३ अधुधुधुति स्पर्धे ४४ अधुधुधुति

अधुधुताधुतानां च सहस्रेण महादनुः पंचाशद्विरुधुतैरसिलोमामहासुरः ४१ अधुतानां शतेः स्रद्धिर्वाक्यलो घुधुधुतैः
गजवाजिसहस्रैर्वैरनेकैः परिवारितः ४२ इत्येति अधुतानां कोट्यावधुतस्मिन् अधुत विराजन्मयनाधुतानां च पंचाशद्विरुधुतैः
तैः ४३ अधुधुधुतस्य त्रयो घण्टाधुतानां परिवारितः अन्तर्मेध्यपरार्द्धदशकृतो घण्टाक्रमश्च इति ब्रह्माण्डे ४४ अधुधुधुतस्य त्रयो घण्टाधुतानां परिवारितः
कोटिकोटिसहस्रेण त्रयो घण्टाधुतानां परिवारितः ४५ इत्येति अधुतानां कोट्यावधुतस्मिन् अधुत विराजन्मयनाधुतानां च पंचाशद्विरुधुतैः
या ४६ अधुधुधुतस्य त्रयो घण्टाधुतानां परिवारितः अन्तर्मेध्यपरार्द्धदशकृतो घण्टाक्रमश्च इति ब्रह्माण्डे ४७ अधुधुधुतस्य त्रयो घण्टाधुतानां परिवारितः
तत्र सद्यो घुधुधुतस्य त्रयो घण्टाधुतानां परिवारितः अन्तर्मेध्यपरार्द्धदशकृतो घण्टाक्रमश्च इति ब्रह्माण्डे ४८ अधुधुधुतस्य त्रयो घण्टाधुतानां परिवारितः
यमानासुरभिभिः ४९ अधुधुधुतस्य त्रयो घण्टाधुतानां परिवारितः अन्तर्मेध्यपरार्द्धदशकृतो घण्टाक्रमश्च इति ब्रह्माण्डे ५० अधुधुधुतस्य त्रयो घण्टाधुतानां परिवारितः
नेषु वनेषु विवृताशनः निःश्वासान्धुधुधुतस्य त्रयो घण्टाधुतानां परिवारितः अन्तर्मेध्यपरार्द्धदशकृतो घण्टाक्रमश्च इति ब्रह्माण्डे ५१ अधुधुधुतस्य त्रयो घण्टाधुतानां परिवारितः
परशुभिर्भिद्रिपालासिपट्टिः ५२ नाशयतो मुरगणादेवीशस्तुपट्टिः अधुधुधुतस्य त्रयो घण्टाधुतानां परिवारितः अन्तर्मेध्यपरार्द्धदशकृतो घण्टाक्रमश्च इति ब्रह्माण्डे ५३
सदृशं श्वतथैवायेतस्मिन् सदृशं सवे ततो देवी विष्णुर्लनगदया शक्तिवृष्टिभिः ५४ त्वं दारिद्र्यशतशो निजघ्नानमहा

अस्य पूर्वैरान्वयः आर्षपरस्मैपठे उन्नगार्द्धसुत्रगन्धवि ५५ इत्येति अधुतानां कोट्यावधुतस्मिन् अधुत विराजन्मयनाधुतानां च पंचाशद्विरुधुतैः
दिसर्पः उन्नगार्द्धसुत्रगन्धवि भिदोतिदत्तातः ५६ अधुधुधुति केचित्ते देवा इति शेषः अपरे दसुत्रगन्धवि ५७ देवीमिति अपरे तत्र प्रसिद्धा देया
इत्यर्थः श्रीपद्मामित्यात्मनेपदेन ब्रह्मादसत्तात् ५८ लीलैवेति आद्यासुरदितानना ५९ अधुधुधुति उन्नगार्द्धसुत्रगन्धवि धुताः कपिताः ५९
चचारेति उन्नगार्द्धसुत्रगन्धवि घात्रयावतः ५९ तत्रैवेति तावत्तत्रैवैत्यर्थः एकैकनिःश्वासादेकैकगणाः संधूतदस्यः त्रैगणाः ५९ नाशयतो मुरगणादेवीशस्तुपट्टिः
वीशभावेण पायिताः आद्यादयतवारिवत्तदस्यः गणाः केचिदिति शेषः ५९ सदृशं श्वतथैवायेतस्मिन् सदृशं सवे ततो देवी विष्णुर्लनगदया शक्तिवृष्टिभिः

तं वंदेति रित्यर्थः ५५ त्वं दारिद्र्यशतशो निजघ्नानमहा

असुरानिति अकर्षयदिति कृषेयोरुदिकालः अपरस्मृत्तान्धि ५६ विपोषिताइति अपरेगद्याविपोषिताः ग्रामर्दिताः निपा
 तेननिपतिनेन अविशोरतइत्यन्वयः वेधुरितिक्रंदसे ५७ केचिदिति श्लेनवत्तसिभिन्नाः भूमौनिपतिताः निपेत्यरित्यर्थः उन्नराइति
 सुन्नरान्धि ५८ सेनेति सेनामनुपस्थात्कवेति सेनाग्र्याः शरीरव्याप्रतात् सेनासंज्ञाः तत्सदृशाश्च अपरेक्षित्प्रतीनाः प्राणा
 न्मुमुचुरित्यर्थः ५९ शिरोसीति विज्ञानीतिशेषः ६० एकेति प्राशिरः पादपर्वतेपादित्वाइत्यर्थः उन्नरादेसुन्नरान्धि ६१ कवेथाइति
 मनुष्माणंसदसेषुदतेषुहन्मूर्धसु तदावेशात्कवेधः स्यादेकोभूयोक्रियात्तइतिलक्षितत्वाग्रपरेकवेथाश्चायुधधुः ६२ कवेथाइति
 उभयत्रापियुधधुरितिशेषः विज्ञाशिरसरित्स्वरूपकथने विज्ञानिशिभासिधेरितिवाक्स्वरूपः उभयतोधाराः स्वज्ञाः भाषेतइतिव्यं

असुरान्धविपातेनवधाचाव्यानकर्षयत् केचिद्विधाकृतास्तीक्ष्णैः खड्गपातैस्तथापरे ५६ विपोषितानिपातेनगद्याधुवि
 शेरते वेधुस्यकेचिदुधिरंमुसुलेनभृशरताः ५७ केचिन्निपतिताभूमौभिन्नाः श्लेनवत्तसि निरतराः शरीरेनैकताः केचि
 द्गणजिरे ५८ सेनानुकारिणः प्राणांमुमुचुस्तदृशादेनाः केचिद्विदादवैविध्याक्षिप्रप्रतीवास्तथापरे ५९ शिरोसिपेत
 रमेषामनेमधेविदारिताः विविजंसास्त्वपरेपेतकृषीमहासुराः ६० एकवाक्यविचरणाः केचिदेवादिधाकृताः वि
 वेपितान्येशिरसिपतिताः पुनरुत्थिताः ६१ कवेथायुधधुदेवापदीतपरमायुधाः नरतथापरेतत्रमुदत्तधनयाशि
 ताः ६२ कवेथाश्चिन्नशिरसः खड्गशक्तदृष्टिपाणयः निष्ठतिष्ठेतिभाषतोदेवीमन्येमहासुराः ६३ पानितैरथनागांश्च
 सुरेश्वरसुन्धरा अगम्यासाभवन्नयवाभूत्समदारणः ६४ शोणितोवामदानयः सद्यस्तत्रसंस्तुतुः मध्येचासुर
 सेनस्यवारणासुरवाजिनाम् ६५ तूणेनतन्महासेनमसुराणांतथासिका निन्येसुययथावकिस्तरणारुमहाचयम्
 ६६ सचसिहामहानादसुत्सुजयुतकेसुरः शरीरेभ्यः मराणीणामसुनिवविचिन्वति ६७ देवागणैश्चनेस्तत्रकृतेशुद्रतया
 सुरैः यथेषांस्तत्रदेवाउष्मदृष्टिचोदिवि ६८ इतिमार्कण्डेयपुराणैकमन्वन्तरेदेवीमातात्ममहिषासुरसेनवधः २

दसः ६३ पानितैरिति रथनागसहितैरश्वैरित्यर्थः एवमग्रेपि यदाशोणितैर्यसेनांगानामितिसेनांगशब्देनरथिकादीनामेवप्रदलीमि
 तिनात्रनिघमप्राप्तिः ६४ शोणितेति असुरसेनस्यमध्येवारणासुरवाजिनांशोणितस्य गोष्ठः प्रवाहोवास्तदादृष्टोन्मयः प्रसस्तुतुः व्युदस
 तात्समासः ६५ ६६ सचेति तयनिमेषेतिशेषः तत्रान्येवने अमराणीणोशरीरेभ्यः सचविचिन्वतीव भूतेलइ निषाङ्गमश्वकोदसः
 देवाइति चाप्यर्थं तत्रेषुस्तथाः ६८ इतिशिवभट्टसप्तमतीक्ष्णभजनागाजीभट्टकृतसप्तशतीव्याख्यानद्वितीयोध्यायः २॥

हु. टी.
ना.
१२

अधिरुवाच निदममानमिति १२ तस्येति उक्तः समस्तः वाजिनोयं तारं वरयुं वज्रानेयमनघः ३ चित्तेति आशुगावाणाः ४। ५
सिद्धमिति सद्योवाच ६ तस्यासति पफालविशीर्णः तस्याभुजमिमनघः ७ चित्तेति तत्तुलं ग्रंथरादिविविधमिवेत्तन्नान्यधि तो
जोभीरवीत्युच्यते पश्यति दीर्घः ८ दृष्टेति तत्तुलं ग्रंथरादिविविधमिवेत्तन्नान्यधि तो ९ सोपि
ति कंकारेति क्तः ११ १२ तत इति समुत्पत्त्यास्यगजकुंभान्तरस्थितइत्येकपदम् १३ युधमानाविति नामात्त गजात् युधधा

अधिरुवाच निदममानं तस्येयमवलोकासदासुरः सेनानीश्चित्तरः कोपाययौ योद्धुमथाविकाम् १ सदेवीशरवर्षेणवा
वर्षसमरेतः यस्यामेरुगिरिः शृंगतोयवर्षेणतोयः २ तस्याक्षितान्तो देवीलीलयेव शरोत्तरात् जवान्तरगान्वा
लोयं तारं वाजिनोयं ३ चित्तेति तत्तुलं ग्रंथरादिविविधमिवेत्तन्नान्यधि तो ४ सक्षिप्तयन्ताविरघोदताघोदतसारथिः अभ्यावततां देवीत्वममधरासुरः ५ सिद्धमादम्यत्वेन तीक्ष्णधारेण
मृथं नि प्राजवान्भुजे सद्यो देवीमप्यतिवेगवाच ६ तस्याः तदोभुजं प्राप्य पफालं नृपुनरेन ततो जग्राह सुलसकोपादरुणा
लोचनः ७ चित्तेति तत्तुलं ग्रंथरादिविविधमिवेत्तन्नान्यधि तो ८ दृष्टेति तत्तुलं ग्रंथरादिविविधमिवेत्तन्नान्यधि तो ९ सोपि
शक्तिनिपतिता दृष्टा क्रोधममभितः चित्तेपचामरः सुलेवाले सुदपिसाक्षित १२ ततः सिद्धः समुत्पत्त्यास्यगजकुंभान्तर
स्थितः वाहुपुनः युधेतेनोच्चैः सिद्धशारिणा १३ युधमानो तत्तुलं ग्रंथरादिविविधमिवेत्तन्नान्यधि तो १४ उदयश्चरौ
देवाशिलावृक्षादिभिर्दतः दंतमुष्टितलेष्वेव करालेषु निपातितः १५ देवीकुहागदापाते सुलं यामास चोदतश्च वाक्
लेभिदिपालेन बाणैस्तान्मथय कम् १७ उग्रस्य युधवीर्यवत्तथैव च महादवम् त्रिनेत्राच्चित्रे लज्जानपरमेश्वरी १८
विशलस्यासिना कायात्पातयामास वैशिरः इहरेडमुत्वेचोभो शिरे निन्येयममनघम् १९ तमाय ॥

सत्ते

२
३
४
५
६
७
८
९
१०
११
१२
१३
१४
१५
१६
१७
१८
१९
२०
२१
२२
२३
२४
२५
२६
२७
२८
२९
३०
३१
३२
३३
३४
३५
३६
३७
३८
३९
४०
४१
४२
४३
४४
४५
४६
४७
४८
४९
५०
५१
५२
५३
५४
५५
५६
५७
५८
५९
६०
६१
६२
६३
६४
६५
६६
६७
६८
६९
७०
७१
७२
७३
७४
७५
७६
७७
७८
७९
८०
८१
८२
८३
८४
८५
८६
८७
८८
८९
९०
९१
९२
९३
९४
९५
९६
९७
९८
९९
१००

तेतीत्यत्र पृथुताभावकांदसः १५ तत इति युधानंतरं वेगात्वेत्स्यगत्वा पुनस्ततो निपत्तावतीर्त्यर्थः १५ उदयश्चेति रणे युद्धे
दंते गजदंतनिमित्तायुधे मुष्टिभिः तलेः चपेटेद्यर्थः यद्वा दंतैर्दंततैरित्यर्थः १६ देवीति उदते तज्जमाने भिदीति दमयः १७ १८

एवमिति गणान् निष्ठासभवात् २० कांश्चिदिति खुरः कवर्गादिः २१ वेगेनेति वेगो गतेः भ्रमणं मण्डलाकारगतिः २२ निपातेति
 प्रमथारणः २३ २४ वेगेति वेगयुक्तं भ्रमणं न विहृता कृतिता व्यशीयत कर्मकर्तृरित्येव सर्वतः सर्वे सावेविभक्तिकस्तासिः स्थावराः
 मासजलेनेति शेषः २५ धुतेति कपिते मयः खंडस्खंडाद्यस्यां क्रियायां स्थासानिलेनाकाशं प्रयत्नाः दिग्भाः प्रवलाः पुनराकाशात्
 त्वरित्यर्थः २६ २७ सेति सातस्योपरिपाशेति त्वात्वे ववेत्यन्वयः २८ तनरति तस्यासिद्धीभूतस्य दृश्यतेत्यतिशयः २९ तनरति
 तस्मिन्निर्दिष्टतस्य दृश्यतेत्येति शेषः ३० पुरुषं देवीं प्राश्नं वत्सु चर्मणेति समाहारद्वयः तत्सहिते सायकेशिद्धे देवत्वचः ३१ का

एवं संदीपमाणे तस्वसेने मरिचासुरः मारिषेण सखेण त्रासया मासतान् गणान् २० कांश्चित्प्रकारेण खुरद्वये
 स्थापरात् लागूलेताडितो भ्रातृभ्यां च विदारितान् २१ वेगेन कांश्चिदपरात्रादेन भ्रमणेन च निःस्थासपवेनना
 न्यान्यातया मासभूतले २२ निपात्य प्रमथानीकमभ्यधावतसोसुरः सिद्धे देवे महादेवाः कोपचक्रे ततो विक्रा २३
 सोपिकोपात्मा सावीर्यः खुरद्वयसमदीतलः श्रेष्ठाभ्यापवता नृचाश्चित्पचननादच २४ वेगभ्रमणविहृताम
 हीतस्य व्यशीयत लागूलेनादत आशिः स्थावरा माससर्वतः २५ धुतं श्रेष्ठविभिन्नाश्च खंडं खंडं यश्च वनाः स्थासा
 निलास्ताः शतशो निपेतुने भसोचलाः २६ इति क्रोधसमाध्यातमापते तस्य सूरम् दृष्ट्वा साचिका कोपतद्वधायुतदाक
 रेत २७ साक्षिज्ञानस्येव पाशेन वधमहासूरम् तस्याजमारिषे दृष्ट्वा सोपिवहो महासुधे २८ ततः सिद्धो भवत्सद्यो याव
 न्मयाविकाशिरः विव्रतितावत्सुरुषः खुरपाणि रदृश्यत् २९ ततः पद्मासु पुरुषं देवीं चिद्धे देवायकैः तत्सु चर्मणा सा
 हंततः सोभून्महा राजः ३० करेण च महासिद्धं तं कर्षजगने च कर्षतस्तु करं देवीं खंडेन निरहंतत ३१ ततो महासुरोभू
 यो मारिषे वपुरास्थितः तथैव तोभया मासत्रे लोको सचराचरम् ३२ ततः कुदाजगन्मात्रा चैविकापानसुत्रमम् पयोपुनः
 पुनश्चैव जहासा कणलोचना ३३ ननर्दचासुरः सोपिवलवीर्यमदोदतः विधाणाभ्यां च विदोपचैविकाप्रतिभूधरात् ३४
 सावताचरितोस्तेन चरणीयं तीक्ष्णोत्तरः उवाच तं महादूतं सुखरागा कुलांतरम् ३५

३५ ततो निमदासिद्धे दे
 मित्यादिः निराकृतनेति ह्यंदसे ३६ तत इति तथैव प्राग्वदेव ३७ तत इति मरिषस्य शिवावतारत्वेन जायमानदयादिविद्धे द्यायात्रा
 मद्यपानेन दृष्टमं बोधयिते भ्रमजादं वा एतत् पानमयं कर्मणि स्युः पानादरुणलोचना पुनः पुनर्जहास चर्मत्वचः ३८ ननर्दति व
 ले शरीरम् वीर्यश्लाघः ताभ्यामदोगर्वः ३९ साचेति भदेनोदतं प्रविशयेन जातो सुखरागो घणाः सा आकुलांतरमिव चनक्रियाविशे
 षणाम् मद्यसमावोषम् ३५

कुटी.
ना.
१३

देव्युवाच गर्जगर्जेति संभ्रमेणदिरुक्तिर्मदेनच पिबामीति एवंपुणविसृक्तिस्तुतानं प्रतिश्रुवेरिति न दोषः ३६ अथिरुवाच एवमिति
समुत्पत्त्यकदेनेकत्वा तसाग्राह्या अथपनेपादेनाकम्पद्वंद्व्याकलेभुलेनातारयदित्यन्वयः ३७ तत इति तयापदाप्राक्रान्तः दृश्यतोपि सः
ततः पुलतात्तानात्तरम् ततः महिषसुहृषीप्रात्रिजमुत्पादयनिष्क्रान्तः निःस्तार्थकाय एव देव्यावीर्येण श्रुतिश्रुतिशयेन सेवितः प्रतिवहः नि
क्रमितेनाशकदित्यर्थः ३८ अहंति एवचशिरस्कृदाद्वयम् तद्वहानवशूलपाणिनमित्यत्र शिरस्कृदायाद्वयस्येत्यर्थावीर्याः यन्नेषुवि
शेषः कल्पोत्तरीय इति तत्र पुराकल्पेयथावृत्तेप्रतिकल्पतद्योवत् प्रवर्ततेत्यर्थदेवदेत्यानानाशनाय तेषुवजायतेषुहमिति कालि
कापुराणात् हन्तेत्यवसारः तेनक्रियाप्रतिकल्पमेकैव न तद्विजाताया उत्पत्तीकल्पमेदेन कचिद्वेदोदयिषादिप्राप्तात्पादित्यवतत्वे अस

देव्युवाच गर्जगर्जेतानां महमध्यावपिवासरम् मयात्वयिह ते त्रैवर्गिण्यं प्राप्नुदेवताः ३६ अथिरुवाच एवमुक्ता समुत्पत्त्य
साहृहाते महासुरम् पादेनाकम्पकं वैचुल्येनेन मताभ्यत ३७ ततः सापिपदाक्रान्तस्तयानिजभावात्ततः अहं निष्क्रान्तः
वातिदेव्यावीर्येण सेवितः ३८ अहं निष्क्रान्त एवासाधुदामानो महासुरः तयामहासिना देव्या शिरस्कृत्वा निपातितः ३९ त
तोहाहाकृतं सर्वं देवसेमं ननाशयत् प्रहर्षचपरं जगत् सकला देवतागणाः ४० त एवस्तासुरा देवी सहस्रिभ्यो महर्षिभिः जय
गंधर्वपतयोनरतथासुरोगणाः ४१ इति मार्कण्डेयपुराण सावर्णिके मन्वन्तरे देवीमाहात्म्ये महर्षिषासुरवधः ३ अथिरुवा
च शक्रादयः सुरगणानि हतेति वीर्येण सिन्दुरात्मनिसुरारिबले च देव्या तां त एवः प्राणनिनम्रशिरोधरा सावाग्निः प्रहर्षप्रला
कोद्गमचारुदेहाः १ देव्याद्यया ततमिदं जगदान्मशक्र्यानिः शेषदेवगणशक्तिसमूहसूत्या तामंबिकामादित्यदेवमहर्षिपुत्र्या
भुक्त्या नतास्मविदधातुभानि सानः २ यस्याः प्रभावमल्लभगवानननो ब्रह्मा हरश्च नदिवक्त्रमलंबले च सा च
डिकाविलजगत्परिपालनाय नाशाय चाशुभमयस्य मतिकरोत् ३

वेवर्तेष्यमेवो प्रतिकल्पं कल्पचरितमेवमेवोताम्येति नारदप्रश्ने प्रतिकल्पं तेवमेव चरितं नात्र संशय इति ब्रह्मण उत्तराच्च ३९ तत इति ननाशा
पलायितं रादेति कृतं येनेति सेनविशेषण ४० त एव चरिति सुराह्याद्या दिव्यैर्ब्रह्मादिभिः सह महर्षिभिः सह त एव चरितः ४१ इति सप्रशतीया
खाने रतीयाध्यायः ३ त एवः सुराह्यसकृतां स्तुतिमाह अथिरुवाच शक्रादय इति आदिनामहर्षयः तस्मिन्महर्षिषासुरे देवानि हते इत्यन्वयः शिरो
धरायीवा गुंसः स्कंधः उलकायोमाचाः १ देव्येति प्रातस्तथाप्रे तत एव च निःशेषदेवगणप्राक्रान्तो समूहनाय दृश्यते कृत्तिसमूह एव ते जोशप्रच
यस्वमूर्तिर्विद्योयस्याः तयोमर्थः समूह इति भावेकः नतास्मैव विसर्गस्य सः २ यस्या इति यस्याप्रबलप्रभावेनेनः वलं शमीरकृत्तु अनेनः सा
हसास्योपि ब्रह्मास्त्रापिहरः सर्वशक्तिरपि जालं न पयोत्राः अशुभं भयोभयस्येत्यर्थः दृढोक्तासमाहार ३

१०१

१३

यात्रीरिति पापात्मनां भवनेषु लक्ष्मीः कृतधियां निर्मलानां करणानां हृदयेषु च बुद्धिः स्वर्गापवर्गसाधनं ज्ञानं सुतां हृदयेषु प्रवृत्ता अस्ति
 कृत्वा हिः ऊलजनप्रभवस्य मुहुरजसो हृदयेषु लज्जाः करणीयप्रवृत्तिजनकोतः करणवृत्तिविशेषः न तास्मेति प्राम्बत् ४ एषाया पा
 तनस्तन्निर्वस्तनस्तनस्तनैवेत्याह किमिति प्रसूरादेत्याः देवाः शिवादयः गणाः प्रमथास्तत्पुत्रिषु अचिंत्यं सर्वो कृषत्वा दनिद्रपणी
 यंतवश्ये अतः किं केन प्रकारेण वर्णयाम च परं देवनाशकारिभिरिवीर्यं प्रतिप्रतुल्य एव परं युद्धेयानि चरितानि तावत्पतिप्रस
 त्तुष्टानि अतः किं वर्णयामेत्यन्वयः सर्वज्ञाः चिंत्यपदमन्वेति ५ मूलप्रकृतिश्च त्वमेवेत्याह हेतुरिति समस्तजगतां हेतुमूलकारणम्
 तत्र हेतुः यतश्चिगणास्तत्तजस्तमोयुता नन्वेवंगादिहं बंधनसर्वकारणत्वेन स्यादत आह अपीति त्रिगणापि दोषरागादिभिर्न ज्ञायते
 नाप्रिता भवसि यद्वा दोषेर्विशिष्टा केनापि न ज्ञायते भावादिस्यः नन्वेवपरिक्रियतया सर्वदेतत्वेन स्यादत आह हरिहरादिभिरप
 पाया अज्ञातपरिकेदा परिकेदाभावादिस्यः तत्र हेतुः यतः सर्वाश्रया सर्वमाश्रयः कार्यधस्यासाः कार्यदिकारणमाश्रयते सर्वत्र चर्तमा

यात्रीः स्वयं सकृत् निर्मलानां भवनेषु लक्ष्मीः पापात्मनां कृतधियां हृदयेषु बुद्धिः अज्ञासतां ऊलजनप्रभवस्य लज्जातां तानताः स्मपरिपाल
 यदेविविश्वम् ४ किं वर्णयामेतवश्यमुचितमेतत्किं वा त्वीर्यं मसुरस्य कारिभिर किंचाहवेचरितानि तवाहुतानि सर्वेषु देवसुरा
 दि- देवगणाधिके ५ हेतुः समस्तजगतां त्रिगणापि दोषन ज्ञायते हरिहरादिभिरपपाया सर्वाश्रया विलुप्तमदेजगदश्रुतमवाकतादि
 परमाप्रकृतिस्त्यमाद्या ६ यस्याः समस्तसुरासमुदीरणेन तन्निप्रया तिसकलेषु मत्वेष्टेति स्मृतासिचिपिरगणस्य च तन्निदेतुरुच्चाया
 सेतमनश्च जनेः स्वधाच ७ याशक्तिरुत्तरविविक्तमहाव्रतावग्रभस्य सतनियते दिद्यततसारः मोहायिभिर्भेनिभिरस्तसमस्तदोषे विद्यासिमा

नाच यतश्च यथाहता बुद्धिबिकारहीनता च नामरूपहीनता च दिद्यतः संसारणाया प्रथमा प्रकृतिः सत्तजस्तमसां साम्यावस्थासि कीदा
 श्रीपरमा परः आत्मा मीयते जीवभावेन विच्छिद्यते यथा परमात्मेव प्राकृतधर्माभासा जीवत्वेनाध्यवसीयते ६ यस्या इति हेदेवि यस्याः समुदीर
 णेन समस्तसुरासत्तसुरसमरहः सर्वयज्ञेषु तन्निप्रया तिसाक्षादा त्वमेवासि वै प्रसिद्धे तया पिरगणास्यापि तन्निदेतुस्तमेव यतः अतश्च जनेः
 पिरकमेण स्वधाच उच्चाय मेचात्सादा देवकमेणि ७ प्रकृतिसहपत्न्युक्ता ब्रह्मांशित्वमेवेत्याह येति हेदेवि याशक्तिरुत्तरः अविचिंत्यमनुष्टेय
 तचिंताया अप्यविषये महाव्रते अहिसासमास्तेषु ब्रह्मचर्यापरिग्रहपंथाभासा सुप्रसिद्धसाधनं यस्याः ईदृशी च यथासा भगवती भगवद्विषया
 परमा उत्कृष्टविद्या तद्विषया वराभाजिका ब्रह्मज्ञानरूपा त्वमेवासि दिद्यतः अतस्तत्कसमस्तगणादिदोषेर्मोहेकुभिर्मुनिभिर्वशीकृतो
 दिद्येः तत्तद्ब्रह्मैव ज्ञेयत्वेन सारोद्येष्टांतेरभस्यसेत्यर्थः वग्रभस्यसेत्यत्रासंधिः संहिताया अनिमत्तात् ८ रामायनमः

तिया

विद्या

इ. सी.
ना.
१५

शब्देति सविमलानां प्रपौरुषेयत्वेन दोषरहितानां कर्त्तव्यजन्योद्गीयः साक्षांभक्तिविशेषः तेन रम्यः पदपाठोयेषां भाषांतेषां च निधा।
नमाश्रयः शब्दस्वरूपा भवसंसारस्य भावनाय प्रवृत्त्यविकेदाय यो देवीद्योतनशीला त्रयीवदत्रयी सा त्वभगवती विशेषणं सर्व।
जगतो मुक्तिशयेन पीडादंती अनेन सर्वविद्यास्वरूपा त्वमेव सकृत् ६ तदधिष्ठायापि त्वमेव त्वाद मेधासीति मेधासरसः ॥ मेवदः त्वप्राप्य
त्वेन दुर्गापीत्युच्यते दुर्गमसंसारसागरस्य नौः ज्ञानद्वारा एव सुतोर्द्धनञ्जाली त्वमुक्तं प्रसिद्धनौतोयतिरेकमाह असंगति ॥ द्विकण्ठ्या
रादिसंगवती शोभोक्त्या प्रतिष्ठायास्पदं यथा अर्थशरीरत्वात् उत्तरार्द्धेन शोभीतं वै सन्नीते चोक्तं १० ईषदिति ईषदासमदिते क्वादसः पा।
दस्यपयः पूर्वोद्गीकृत्वा विधिघ्नवचकविलोक्यापि आप्रगोषेण प्राप्नोषेण महिषासुरेण सह सा दर्शनसमकालमेव तथाः निनिष्प्रेयस्य।

शब्दात्मिका सविमलार्णवेषां निधानमुद्गीय रम्यपदपाठवत्तां च साक्षां देवीत्रयीभगवती भवभावनायवार्ता च सर्वजगतो
परमातिरेकी ५ मेधासिदिविविदिता तिलशास्त्रसारा दुर्गासिद्धो भवसागरनोरसगा श्रीः कौटभारिहृदये ककुताधिवासा
मौरीत्वमेव शशिमौलिकृतप्रतिष्ठा १० ईषदासममलेपरिपूर्णचंद्रविंवातकारिकनकात्मकां निकातम ग्रपडुते प्रहृत
मातृरुषातयापिव क्वविलोक्य सुदसामहिषासुरेण ११ दृष्ट्वा तदेविकृपिते रुद्रो करालमुद्यम्य शोकसदृशका विद्यतसद्यः ३ =
प्राणान्ममोच महिषस्तदतीव चित्रकैजीयने दिक्पितां तदकृत्यानेन १२ देवि प्रसीद परमाभवती भवाय सद्यो विनाशयसि
कोपवती कलानि विज्ञातमेतदधुनेव समस्तमेतन्नीति चले सविप्रले महिषासुरस्य १३ ते समताजनपदेषु धनानि तेष्वातेषां
यशांसि न च सीदति धर्मवर्गः धन्यास्त एव निभृतानि तत्र भूयदा राघवासादाभ्युदयदा भवती प्रसन्ना १४ २ रामः

इते तद्वत्प्राप्त्यर्थमिच्छार्थः जगन्मोहकमपि न तस्य मोह इत्यतिसुभरोचं तादृशस्यापि वधेन देव्या एवोत्कर्षः सिद्ध्यति ११ दृष्ट्वेति दृष्ट्वा
पीत्यर्थः भूतोः ऊर्ध्वं कृता तया कुरासभीषणं उद्यच्छाकैरनेनातिरिक्ता अनेन महिषस्यातिधीरत्वेन युत्कर्षः प्राग्वदेव १२ देवीति
देवि प्रसीद त्वत्काविद्याय वधमेतद्वत्तः प्रसन्नत्वादेव तवेत्याह भवती परासा नृपदामा उदियस्यास्तादृशी कथमेतज्ज्ञाते तत्राह यतो
नो भवाय कोपवती सन्नीतेनोरिष्टां कलानि सद्यो विनाशयसि तत्र संप्रतिपत्तिमाह विज्ञातमिच्छादि एवं च कोपोऽप्युत्तरदण्डा पल
कोन तत्स्वाभाविक इति सत्त्वगुणप्रधानत्वं धूनि तम् १३ ते इति संमताः महाजनां गीकृताः धर्मवदितो वर्गः धर्माधिक्यममोह
रूपः धन्याः पुण्यत्वेन प्रसिद्धाः निभृतानि तत्रापाविताः प्राप्ताः अभ्युदयदा सर्वमनोरथदा १४ ॥ ॥

उ.टी.
ना.
१५

केनेति अतिहारिमनोहरं विरोधोच्चात्कारः केनोपमेतितृतीयाप्राप्तेत्यात् विनेकपारिपुसपिउपकारकत्वात् निष्पूरतात्तस्यैव अ
उक्तास्वाभाविकीनिष्पूरतात्तारोपितेतिविरोधपरिहारइतिबोध्यम् २१ त्रैलोक्यमिति तद्येतन्तमेकान्वयः ततो रिपुगणान्मेतमपरे
वाक्यमयमित्यतोभवमित्यन्तमपरे अनेनचित्रेकपेयेतद्विदिते नमस्तैर्युतेननमस्तारातिरिक्तप्रसुपकारकरणेनास्माकंसामर्थ्यमि
तिधुनितम् २२ २३ प्राच्यामिति दक्षिणेइत्यस्यदिग्भागेइतिशेषः आमणेनेत्युक्तस्वाभावप्रापः २४ सोम्यानीति सुस्थितिनिष्पाप
राणि अमर्थचोराणिसंहारव्यापाराणि तथाभवपृथिवीचेत्यर्थः २५ तद्वेति संगः ससर्गः २६ अविर्वाच एवमिति सुरेरितिक्वचि

केनोपमाभवततेष्वपराक्रमस्यापंचशत्रुभयकार्यनिहारिकुत्र चित्रेकपासमरनिष्पूरतात्तद्व्याप्तयेवदेविवरदेभवन
येपि २१ त्रैलोक्यमेतद्विनेरिपुनाशनेनजातेत्यासमरमर्थनिनेपेदत्ता नीतादिवरिपुगणाभयमप्यपास्तमस्माकमु
त्तरसगराभिभवंनमस्ते २२ अलेनपारिजोदेविपारितकैचोविके घेरास्तनेननःपोदिचापज्वालिः स्वनेनच २३ प्राच्या
रत्नप्रतीच्याचचंडिकेरत्तरतिलो आमणोनामअलस्यउत्तरस्यातथपरि २४ सोम्यानिघा निहपाणित्रैलोक्यविचरंतिने
यानिचाप्यर्थचोराणिनैरहास्मास्तथाभवम् २५ तद्वत्प्रसगादीनिघानिचास्त्राणिनेविके करपसुवसङ्गीनितैरस्मा
व्रतसुवतः २६ अविर्वाच एवस्वतासुरेद्विद्यैः ऊसमेनेदोदेवः अचिताजगताधात्रीत्यांनधात्रलेपनेः २७ भक्त्या
समस्तेस्त्रिदशेद्विद्यैरूपैस्तथपिता प्रदप्रसादसुखीसुज्ञस्तान्प्राप्तान्सुराव २८ देवुवाच विद्यतोविदशाः सर्वेयदस्म
माभिवाकितम् देवकुत्रुः भगवत्याकृतसर्वनकिंचिद्वशिष्यते २९ यदयंनिदत्तः शत्रुरस्माकंमरिषास्त्रैः यदिवापिच
रोदेयस्त्वयास्माकंमरेश्वरि ३० संसृतासंसृतात्वनारिसिन्धुः परमपदः यद्युमर्त्यः स्तवैरेभित्त्वास्तोष्यत्यमलानने ३१
तस्यविनद्विविभवेधनदारादिसंपदाम् वृद्धयस्मत्प्रसन्नान्भवेषाः सर्वदाविके ३२ शमायनमोनमः

मायेनमूर्धविपरमपि नंदनं देवोद्यानं दिव्यैरुत्कृष्टैः गंधाः श्रीरागादयः अञ्जलेपनं श्रीचन्दनादि २३ भक्त्येति दिव्यैर्मनोज्ञैः धूपैस्त्रि
तिपायः देवुवाच विद्यतामिति देवाकुत्रुः भगवमेति २९ यदिति यतश्चतुर्थः सर्वान्वयार्थं उन्नराईमुन्नरान्वयि यदिवाशब्दएवम
र्थोयद्येवंसप्यपिवरोदेयइतिबोध्यतात्तदावत्समायामस्तिचतुर्थः अस्माकं अस्माभ्यमित्यर्थः ३० संसृतेति हिंसेयाइत्यार्थ उन्नराईमुन्नरा
न्वयि ३१ तमेति विनद्विविभवेरितिसहयोगेत्तृतीया भवनेचसाहित्ये विनतानेतस्य अविर्वाचयः विभवापेक्षयादयः धनदारादीनां
संपदश्चउहपात्मभावाः आदिनाशजादि वृद्धयउपचयाय ३२

रतीयचरितस्य रुद्रकविः महासरस्वतीदेवता अनुष्ठुतः श्रीमाशक्तिः श्रीमरीदीजय सर्वस्तन्य सामवेदमयमहासरस्वतीप्रिये सर्वे रतीयचरितपात्रविनियोगः वातायनरुलानिशाहः मुमुक्षु
 संध्युः सायकंदस्तात्रैर्दधतीवजात्रिलसह्यीताशुतुल्यप्रभास गोहीदेह समुद्रात्रिजगताधारभूतामहासर्वमत्र सरस्वती मनुजेश्वरमादिदेखादिनीम् ॥

ऋषिरुवाच इतीति तथात्मनः प्रात्मनश्चार्थे इत्यन्वयः तथेसत्ता तथास्त्वित्यक्ता भद्रं कलघतिवर्धयतीति भद्रकाली प्रंतरिताः द
 श्पावधुवेसन्वयः ३३ इतीति सप्तम ३४ पुनश्चेति गौरीदेहः देहकारणयस्याऽप्ययः सप्तद्वयः प्रादभावः यथा येन प्रकारेण त
 देहः दुष्टोवधोदेवलोकरतां च न जनेनाप्यस्याः कोयस्तत्राह उपकारिणीति उपकारसुभावायुतद्वयः तच्छ्रुत्वा यत्तद्वत्तत
 तत्प्रकारं मयामनः निपातोयं व्याते लोकप्रसिद्ध इनामुपक्रमलक्ष्मीं च लक्ष्मीं वाका अभिष्टतामरेः साहमहिषं सुषीताम महि
 षांतकरीसुक्तं दृष्टे वैमदविभिः ३५ त्रिपुरद्विकानिस्तोत्रं च वसरेसर कथयति सुविलीणिं ब्राह्मणावेदपारगाः स्मृतेचप
 धिपामनश्चरमिति महिषांतकरीसुक्तं देवैर्मदविभिश्च दृष्टे देवाययानतमिति स्माकः तिस्रदेवमदविष्टज्यत्विशेषात्त यथा
 भिः स्तुतयायाश्चेति शोके ब्रह्मवीणां स्तुतिकर्तृत्वप्रतिपादनाच्चेति बोध्यम् इति शिवभट्टसुतसतीगर्भजनागोजीकृतसप्तशतीव्याख्या

नेचनोध्यः ४

ऋषिरुवाच इति प्रसादिता देवैर्जगतोर्थे तथात्मनः तथेसत्ता भद्रकाली वधुवां तर्दितानप ३३ इमेतत्कथितं भूप
 सेश्वतासायथापरा देवीदेवशरीरेभ्योजगज्जयदितैर्विणी ३४ पुनश्च गौरीदेहासासमुद्रतायथाभवत् यथाघट्टेदेया
 नांतथाशुं भनिशुं भयोः ३५ त्राणायचलोकानां देवानां उपकारिणी तच्छ्रुत्वा मया व्याते यथावक्तव्यमिति ३६ इति मा
 र्कंडेयपुराणसावर्णिकः ३७ तत्र देवीसाहाय्यशक्तादिस्तुतिः ४ ऋषिरुवाच उगमुभनिशुं भाभ्यामसुराभाशचापतः
 त्रेलोक्यजभागाश्च हतामदवलाश्रयात् १ तावेव सर्वे तातदधिकारं तथैदं वक्त्रं कोवेरमथयाम्यवक्त्रं तातेवरुणस्य च २

यथावक्तव्यमिति प्रतिज्ञातमिति दासमाह ऋषिरुवाच पुरेति कथयति साधुसज्जनसुविशेषैः शुभनिशुं भाविमोसमालोच्योचेति वाम
 नपुराणो लक्ष्मीनेत्रेपि तामसेल्लतेशकमदाविद्याभिधापरा गौरीदेहासमुद्रता कोशिकीति तदाहम् यथाघट्टेदेया नांतथाशुं भनि
 शुं भयोः मदीयाः शक्रयोद्यास्तादेव शशीरगाः तास्तदुपधारिणः सातथाविदधुमेम ताभिर्निहं मुदेसेदान्तव्यामयथायथा सह
 स्मात्मनिताः सर्वासदीयावप्रधातिलाः ग्रहेति नृसुषीपद्यादिसौ शुभनिशुं भकाविनि नारायणीस्तुतिनामसुक्तं परमशोभनम् पुरेतर
 तदाहं देवेरग्रिपुरोगमेः पद्यासंनितामन्त्रासर्वज्ञप्रयत्नति कोशिकीसर्वदेवशसर्वकामप्रदासमाहम् उगनिर्पुद्विकानिः स्तुतिश्चमिप
 रातनेः पद्यतेचित्तसुविप्रवेदवेदागणारगेः १ तासांपरमाशोकाकटस्थासामदीयसी महालक्ष्मीमहाभागप्रकृतिः परमेश्वरी शुभयाः स्वत
 येदृष्टवलाद्यैः सकलैः सुरैः नमो देयादिकदेवीसुक्तं सर्वफलप्रदम् इनादेवीस्त्वत्रिस्तोत्रेणानेहमासिह केशानतीत्यसकलानेष्टवमहद
 सुते यजन्मोवेषसुरेणोपरांसिदिमवापतरिति अग्रिपुत्रवगणदृष्टो जनायणीसुक्तं नृनारायणानमोस्तुत इति वज्रधाभासात् न
 मोदेयस्मादिकदेवीसुक्तं देवीपदनापक्रमादिति बोध्यम् मदीगवः वलशक्तिः १ तावेति स्वतः कर्मणा लोकां चरयतीति सर्वस्तस्य भावः स

स्तोत्र

इति श्रीमहादेवसुतसतीगर्भजनागोजीकृतसप्तशतीव्याख्या

उ.टी.
ना.
१६

तावेवेति पवनः अथ तेः नेनेतिकरणेतिः अनेन तदिकारमित्यर्थः विनिर्दिताः कंपिताः अतः परैः आसर्वतोनिताः संतो अष्टराज्याः ३
त्यर्थः ३ इति आत्मसात्कृत्यर्थः अधिकाराद्विराट्तादशविंशतिराधिकारतत्त्वार्थोत्तमोक्तोक्तार्थाभावः तेन त्रयसिंहादित्य
र्थः तेषां कादादश रुद्रा एकादशवसवो विष्णवेकादशविति एकपदविंशतस्तत्रैतौ मयार्थः निराकृताः स्वर्गादपिनिःसारिताः
संसारंतिस्मृतवतः वर्तमानसामीप्येन ४ तत्र हेतुमाह तथेति स्मृतासती अखिलाः परमापदस्त्यन्वयः इतीति भवत्या अभि
व्यक्त्या न तादिमवदमनं तत्र दिमवति सुभनि सुभदमत्याः सरस्वती तेषां विष्णुमाया त्वं तथोक्तमुपक्रमे ६ प्रशस्त्योनितां स
वीत्येन स्तुतिमाह देवा ऊचुः नम इति देवीकृत्यादिमतीमहादेवी महातीजलादीनामपि देवानां सर्गादिव्यवहारप्रवर्तयित्री शिवा

तावेवपवनदिचचक्रतर्वैजिकर्मच ततो देवा विनिर्दिता अष्टराज्यां प्राणिताः ३ हताधिकारा विंशताः अभां सर्वे नि
राकृताः महासराभां तां देवीं संसारं पराजिताम् ४ तद्यास्माकं वरेदतो घथापत्तुस्तस्मात्खिलाः भवतां नाशयिष्या
मित्याणां परमापदः ५ इति कृत्यामतिदेवादिमवतं न गेसुरम् जम्बुस्तत्र ततो देवी विष्णुमाया प्रतप्सुः ६ देवा उ
चुः नमो देव्यै महादेव्यै शिवायै सततं नमः नमः प्रकृत्यै भवत्येवियताः प्राणानां स्मृतम् ७ सौदायेन मानिमायै गौयै
धाम्येन मानमः ज्योत्स्नायै चन्द्रायै सुखायै सततं नमः ८ कल्याणायै प्राणानां हृदये सिद्धौ कुर्मो नमो नमः नेत्रेभ्यो
नालुत्स्यै शर्वाण्यै ते नमो नमः ९ दुर्गायै दुर्गापारायै सारायै सततं नमः १० कल्याणायै वक्रसायै धूम्रायै सततं नमः ११
अतिशोभायै द्वादशै नतास्त्येन मानमः नमो जगत्पतिष्यै देवेभ्यो नमो नमः ११ १२ रामाय नमः

शक्तिरूपा प्रकृत्यै स्थिति शक्त्यै भद्रारक्षणशक्तिः नियताः समाहितचिन्ताः प्राणानां घाः स्मेति पादपुत्रो ७ सौदाये इति संसारशक्त्ये नि
त्याकालानवकिञ्चानित्याव्यशक्तिरूपा च गोरीतद्वर्णा धात्री जगदाधारा ज्ञास्त्रा चंदकिरणा इडुष्यः इडुषुपलुत्तली ज्योतीरूपत्वस्य
हृत्वा परमानंदरूपा ८ कल्याणायै इति तत्करी वृद्धिरूपचयः सिद्धिरूपमादिरूपविधा प्राणानां घाः नमो नमः कुर्मो नमः नेत्रेभ्यो
लक्ष्मीः स्वायं एव महा नेत्रेभ्यो ३ हाः शक्त्यै शर्वाणी शिवशक्तिः दुर्गायै इति दुःखनेयायै दुर्गादुर्गाधिगमः पादः परिक्रम्येयस्यास्त्येदं गोसेसारा
त्यारं करणीति च सारोक्तं तद्वत् सर्वकारिण्यै सर्वजननेस्वतंत्रायै प्रकृतिपुरुषायै भद्रा नंदातिस्तद्वत् प्रायै प्रसिद्धौ वक्रसा तद्वर्णा कुसराक्षि
धूम्रा तद्वर्णा धूम्राक्षि १० अतीति विद्यानेत्र संसारतापशामकतादतिशोभा अविद्यारूपसंसारतत्त्वादिनिरोहानमानमइत्येतदुक्ति
एवैकं नतानघा इत्यर्थः जगत्पतिष्यै जगदुपादानकारणजगदाधारस्य देव्यै देवशक्त्यै कृतिः क्रिया ११ ११ ११ ११

येति विस्मयाद्यमूलाविद्येति श्रुतिता सर्वागनेषु प्रतिपादिता नमस्तस्येति विवेकात्कायिकवाचिकमानसिकरूपनमस्तस्त्रयंदर्शि
तम् एवमग्रेषु १२ चेतनानिविकल्पकवाचिकक्रियेतुल्यते १३ बुद्धिः सविकल्पकज्ञाने १४ निद्रासुषुप्तावस्थास्त्वजावस्था च १५
द्वधाभ्यवनिर्दीर्घा १६ व्याघाससारानपाभावः १७ वरप्रसादश्च १८ शक्तिः कार्यजननसामर्थ्ये १९ तस्माद्भनात्मीयस्तेकारेण १९
दातिः सत्यपिसामर्थ्येऽपकारिणि अपकारात्रिकीर्षा २० जातिगोत्रादि २१ लज्जास्वाकार्यविषयान्प्रज्ञानभीः २२ शान्तिरिन्द्रियसं
यमः विषयोपरतिदपः २३ अदाक्रत्याद्युश्रास्तिव्यतम् २४ कातिः शोभा २५ लक्ष्मीधनादिसंपत्ते मोक्षशान्तिवौ २६ वृत्तिर्जी

यादेवी सर्वभूतेषु विष्णुमायेति शश्विता नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमोनमः १२ यादेवी सर्वभूतेषु चेतने त्वभिधीय
ते नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमोनमः १३ यादेवी सर्वभूतेषु बुद्धिरेण संस्थिता नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमोनमः १४
यादेवी सर्वभूते निद्रारूपेण नमस्तस्यै १५ यादेवी सर्वभूतधारणेण नमस्तस्यै १६ यादेवी क्लायारु नमः १७ ३१
यादेवी सर्वभूते शक्तिरूपेण नमस्तस्यै १८ यादेवी सर्वभूतसारूपेण नमस्तस्यै १९ यादेवी तांतिरु नमः २० ३४ ४-
यादेवी सर्वभूतेषु जातिरूपेण संस्थिता नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमोनमः २१ यादेवी सर्वभूतेषु लज्जारूपेण संस्थिता
नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमोनमः २२ यादेवी सर्वभूतेषु शांतिरूपेण संस्थिता नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमोन
मः २३ यादेवी सर्वभूतेषु प्रहारूपेण संस्थिता नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमोनमः २४ यादेवी सर्वभूतेषु कांतिरु
पेण नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमः २५ यादेवी लक्ष्मीरु नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमोनमः २६ यादेवी ह
रिह नमस्तस्यै २७ यादेवी स्थितिह नमस्तस्यै २८ यादेवी स दयारु नमस्तस्यै २९ यादेवी तद्विह नमस्त
स्यै ३० यादेवी मारुपे नमस्त ३१ यादेवी स आंतिरु नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमोनमः ३२ इंदियाणाम।
धिष्ठात्रीभूतानां वाविलेषु या भूतेषु सततं तस्यै वासिदेवे नमोनमः ३३ चित्तिरूपेण या कृत्स्नमेतद्याप्यस्थिता जगत्
नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमोनमः ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

विकाप्रवृत्तिश्च २० सतिरनुभूतविषयेज्ञानं
धिगताधिकानभिलाषः २१ मातापालयित्रीमातृकाधिष्ठात्रीदेवता च २२ आतिरतद्वतिनदयत्ययः २३ इन्द्रियेति याविलेख
तेष्वग्रंतयोमिविधयास्थिता इन्द्रियाणांज्ञानकरणानांभूतानांचज्ञानविषयाणां सूक्ष्मस्थूलानां अधिष्ठात्रीप्रवर्त्तिकानिवर्त्तिका च त
स्येयात्रिप्रयुक्तदेवैर्यापिकायेइत्यर्थः ३३ चित्तिः चयनवृद्धिः ३४ अत्रनमइत्यनेननमोतमेवस्वरूपत्वे इदमुपलक्षणं सर्वमेवस्वरूपं

इ. टी.
ना.
१३

प्रशयसंश्रुतः विस्मयायाचेतनाचवुदिनिदेत्तथाः या ज्ञायाशक्तिश्चतुस्त्राचत्तांतिजातीनतः परे १ लक्षाशान्तिस्ततः प्रशुकांतिर्लक्ष्मी
स्ततः परा वृत्तिः स्मृतिर्देयाचेवतष्टिर्माताततः परम २ श्रुतिशान्तिश्चिन्तिवचयोविशान्तिसेत्तकाः इतोधिकमनापेक्षाप्रशेकायायने
स्फुटम् स्मेतति याशुभदेतरीशरीसुरेवृत्तादिभिः पूर्वस्तता तथाइंदियेणमदिष्वधेसत्यभीष्टस्यसंश्रयात्प्राप्तेः दिनेषुप्रतिदिनेसेविता
सानः शुभानिभद्राणिप्रतिशयितः करोत आपदश्चदेतिमन्त्रयः ३५ येति सांप्रतंचयाईशासुरेरस्माभिः उद्धतेदेत्यपीदितैः नमस्यते
स्तयतेच करोतमानइत्यनेनान्वयः याचभक्तिनमशरीरैरस्माभिः स्मृतासती स्मृतिक्षणएवमः सर्वापदोहेतिकरोतमानइत्यनेनान्वयः
ऋषिरुवाच एवमिति तत्रदेवसेनिहितेदेशे देशजन्मावतीजाक्रयास्तोयम्रोतमिचस्वीयस्तवनेतिपुत्रानोदेवानामभिसन्तुविद्यया

स्ततासुरैः पूर्वमभीष्टसंश्रयाजयासुरेदेणदिनेषुसेविता करोतमानः शुभदेतरीशरीशुभानिभद्राणिप्रतिशयितः चपदः ३५
यासांप्रतंचोद्धतेदेत्यपितेरस्माभिरीशाचसुरेनमस्यते याचस्ततातत्क्षणमेवदतिनः सर्वापदोभक्तिविनम्रपूजिभिः ३६
दि५ ऋषिरुवाच एवस्तवाभियुक्तानादेवानातत्रपार्वती स्नातमभाययोतोयेजाक्रयान्नपुनंदन ३७ साव्रवीजान्तरान्त्रुभवेव
दिस्तयतेत्रका शरीरकोशतस्याः समुद्रताव्रवीक्षित्वा ३८ स्तोत्रममेतत्किंचनेशुभदेत्यनिराकृतेः देवैः समेतैः सा
मरेनिशुंभेनपराजितैः शरीरकोशाद्यनस्याः पार्वत्यानिः स्ताविका कौशिकीतिसमस्तेषुततोलाकेषुगीयते ४० त
स्याविनिगतायातकृष्णाधृत्तापिपार्वती कालिकेतिसमाख्यातादिमाचलकृताप्रया ४१ रामः

विमर्शः ३७ नयापितेषामजानेदृष्टाकास्तयतरतिष्टति सेति कामदग्नास्तयतेयस्मानाभिभावयमदग्नायाप्रभावादिनिभावः ततोः
ज्ञानमेवदृष्टातेषांदययास्तयमचवीत प्रसादसक्तिः राजानप्रतिस्वेः शरीरदृष्टाकोशतोदृष्टासमुद्रतासत्त्वप्रधानांशेनप्रादुर्भूताः तेषां
शिवाः ब्रवीदित्यर्थः ३८ किमब्रवीन्दाद स्तोत्रमिति समेतैर्मिलितैः रणेनिशुंभेनपराजितैः अतएवशुभेननिराकृतेः स्वर्गादिनिशेषः ३९
शरीरेति यत्निर्गतातकौशिकीतिगीयतइत्यन्वयः कौशिकीतितालव्यमध्यतस्तुरीयान्तलशक्तिरेवैवहपेणनिर्गतेतिवोधाय ४० तस्यामि
ति कृष्णाधृत्तामेवाधृत एवैतरकृत्वा उदकसमवर्णापार्वती गौरीतितनाममात्रं पार्वत्याः गौरवणकौशिकीकरणहागौरीतिनामनस्या
तिवोधाय आश्रयः स्थानं तदुक्तैवैकतिकरदस्य गौरीदेहासमुद्रतायासत्वेकप्रणाप्रया सातासरस्वतीशोकाशुभासरनिवर्दिणी दधौचा
शुभावाणमसलशुलचक्रधृत् शंखेतरांतांगलेचकाङ्कवस्त्रधाधिप एषासंयतिताभक्त्यासर्वतत्त्वप्रयुक्तीति शिवपुराणेसंहितायां
देवोशुंभनिशुंभायोधारासेवधृतः याचिततपुसाताभ्यामल्लणः परमेश्विनः अर्धतंजरात्यसिन्धुपेरविलेरपि प्रयोनितान्द्राक
न्यास्त्राङ्गकोशसमुद्रवा अजातपुष्पशरतिरविलक्ष्यपराक्रमा नयास्तनोवधः सत्यतस्याकामाभिधृतयाः इतिवाभ्यर्थितोब्रह्माताभ्या

प्राह तथास्त्विति ततस्ताभ्यां जगति उपदुते तयोर्लयाय देवेशं ब्रह्मा प्रार्थितवान्निर्व विनिंयापि रहस्यं वाको यथिं वा यथा
तथं तदहं कोशं जगत्किमकामां कन्यकात्मिकां निशुभं भुंभयो हूं त्री देवेभ्यो दातुमर्हसि एवमभ्यर्थां तो यात्रा भग
वात्री ललोहितः कालीत्याहरहस्यं वा मितुक्तैः ऊर्ध्वं तां दृष्ट्वा क्रीडां काली तुरुमिति शिवे नोक्तैः श्रूयसी च तवा प्रीति
रगौरमिति मेव पुः क्रीडां क्रीडां कालीति वदेति कथमन्यथेति देवी वचनमुपन्यस्य कथं चिदेवा जया देवी गौतमा प्रमं प्राप्य
तपश्चरित्वा रजोगुणधिकात् ब्रह्मणे गौररूपं प्राप्य नीलकोशामुत्सृष्टवती ततः कोशाद्भूता कोशिकी तुरुक्तं तत्कोशं सहस्र
त्स्रज्यगौरी सा समजायत तत्कोशादात्मनोत्सृष्टा कोशिकी नामनामतः कोशात्काला बुदप्रव्याकम्बका समजायत सा त
मायात्मिका शक्तिर्योगनिद्राहरेः स्यतेति ततः प्रसागतया देव्या देवान्प्रति कोशिकी मीरमा कथितः किं देवेन न सा दृष्टा या
सृष्टा कोशिकी मया तारुणी केन्यकोला केन भूतान भविष्यति अजातपुंस्पर्शरतिरधृष्या चाति सुंदरीति यस्याः शरीरको
शादिय निर्गता सामातंगी यानिःसता सेवोयतारा उयादपि भयाज्जातीत्यत इति कालिका पुराणे स्पष्टम् तथा याका
ततो विकंपरं रूपं विभ्राणं सुमनोहरं ददर्श चंडो मुंडश्च भूयो भुंभनिभुंभयोः ४२ ताभ्यां भुंभा यच्चाख्याता अतीव सु
मनोहरा काष्पास्ते स्त्री महाराजभासयंती हि माचल ४३ नेव तादृक् कंचिदप्यदृष्टं केन चिदुतमं सायातां काष्प
सौ देवी गृह्यतां चासुरेश्वर ४४ स्त्रीरत्नमति चारुं गीयातयंती दिशस्त्रिषा सातु तिष्ठति दैत्ये दूतां भवान्द्रुमर्ह
ति ४५ यानि रत्नानि मणयो गजश्वादीनि वै प्रभो त्रैलोक्ये तु समस्तानि संग्रहं तानि ते गृहे ४६ पेरवतः समा
नीतो गजरत्नपुरंदरात् पारिजातत रुद्रा येन येन चैः श्रवाहयः ४७ विमानं हंसं संयुक्तमेतं तिष्ठति ते गृहे ४८
त्रिभुतमिहानीतयदा सी देयसा दुते ४९ निधिरेषमहाययः समानीतो भयं शरात् किं जल्किनी ददौ चास्त्रिमीलामभ्यानेपं
यकोशाद्भूता कालिकायाः सुभैरवा सा कोशिकीति विख्याता चारु रूपामनोहरेति च तत्रैव ४९ तत इति कजोम् ४९
परमं कृष्टं ४२ ताभ्यामिति भुंभा येति क्रियया यमभिप्रेतीति संग्रहानल काष्पनिर्वाचा ॥ नैवेति असौ देवी कापि अतो
सायंतां भुज्यादारात् स्वरूपं विचार्यतां गृह्यतां च अंगीक्रियतां च ४४ ननु किमर्थं गीकारस्तस्या इत्येतद्ग्राह स्त्रीर
त्नमिति उत मस्तीत्यर्थः भवान्तां द्रुमर्हति सातवर्धनयोग्याय तोऽतां गीक्रियतामिति भावः तद्देवो एव च स
मस्तु रत्नानि यतस्तव गृहेऽत इयमपि तेन भविष्यत्येवेति भावः ४९ तदेव विदुषोति पेरवत इति ४७ विमानमिति ॥

उ.टी.
ना
१८

वेद्यसोवरप्रदस्यापियदिमानमानीतंतदद्भुतं एवंचांगंतवर्त्तिसकलाजयत्वंसूचितं आनीतंवलात्रतुदत्तस्व
दत्तवरत्नाच्चेतेनोपेतितइतिरुदयम् ५४ निधिरिति किंजल्किनीतत्रामिकाददावित्यस्यभयादितिषोषः ५५
कुत्रमिति कांचनस्त्रावि स्वर्णवर्षणशीलम् प्रजापतेर्दत्तस्य अयंरिष्टणमजेयः ५६ मृत्योरिति उक्ताति

कुत्रंतेवारुणंगेदेकांचनस्त्रावितिहृति तथायंस्वदनवरोयःपुरासीत्प्रजा
पतेः ५५ मृत्योरुक्तातिदानामशक्तिरीशत्वयाहता पाशःसलिलराजस्य
भ्रातृस्तवपरिगृहे ५६ निष्कुंभस्याधिजातारत्नजातयः वज्रि
रपिददौतुभ्यमग्निशैचेचवारुसी ५७

मंरणं परिग्रहेपरिजनेकरणव्युत्पत्त्याहस्तेवा ५८ निष्कुंभस्येति अधिजातारत्नजातयश्चनिष्कुंभस्यपरि
इत्यर्थः अग्निशैचे अग्निरेवशैचनैर्मूलकरणययोरित्यर्थः कल्पवृक्षोपकल्पितमदेवत्यमग्निप्रक्षेपा
पनेमलेवासीयुग्मेअग्निशैचमाहुः ५९

१८

एवमिति तेऽतिकर्तः शेषत्वविवक्षायां घटी ५३ अघिरुवाच निशाम्येति सुग्रीवं तत्रामानं ५४ इती
चेति इदं चेत्पर्यः वक्ष्यमाणस्य परामर्शः अनेन शुभनिशुभयोर्वज्रो गुणमयत्वं सूचयति अतएव

एवं दैत्यैर्द्रव्यानि समस्ता ग्राह्यतानि ते स्त्रीरत्नमेषा कल्याणी त्वया
कस्मान्न गृह्यते ५३ अघिरुवाच निशाम्येति वचः शुभः सतदा चंडमुंड
योः प्रेषयामास सुग्रीवं तं देव्या महासुरं ५४ इति चेति च वक्तव्या
सागत्या वचनात्मम यथा चाभ्येति सुग्रीया तथा कार्यं त्वया लुब्धु ५५
स तत्र गत्वा यत्रास्ते शैलो देवोति शोभने स देवी तां ततः प्राहृष्टा ह्यमधु
रया गिरा ५६

तद्वर्धार्थं सत्त्वगुणप्रधानो वतार इति बोध्यम् लघुशीघ्रं ५५ सेति सूरतः ततः शुभसकाशात् यत्र शै
लो देवो सा देवी ग्रास्ते तत्र गत्वा ह्यमधु रया कोमलया गिरा प्राहेत्यन्वयः ५६

उटी.
ना.
१८
१५

इतउवाच देवीति न केवलं दैत्यश्चर एव किंतु त्रैलोक्यास्य परमं ईश्वर इत्यर्थः सकाशां समीपं ५० त
दैवोपपादयति अवाहतेति देवयोनिषु तदा त्वगणेषु ५८ तदुक्तिमाह ममेति वशाग्रतएवात्र
गाश्रेत्यर्थः एथ कथं कुरुं द्राघधिकारिभेदेन ५९ त्रैलोक्य इति अशेषतः अशेषाणि हृत्वेत्याद्युत

इतउवाच देवि दैत्यश्चरः शुंभसैलोक्यपरमेश्वरः इतो हं प्रेषितस्तेन त्वत्सकाशा
मिहागतः ५० अवाहतातः सर्वासु यः सदा देवयोनिषु निर्जिताखिलदैत्यादिः
स यदा हृष्ट एष्यत ५८ मम त्रैलोक्यं मुखिलं मम देवा वशाग्रताः यज्ञभागान
हं सर्वानुपाश्रामि एथ कथं कुरु ५९ त्रैलोक्ये वररत्नानि मम वशान्यशेषतः त
थैव गज रत्नं च हत्वा देवं द्रवाहने ६० ह्रीरोदमथ नो देते मश्चरत्नं ममामरैः उच्चैः अ
वसं संततं प्रणिपत्य समर्पितं ६१ यानि चान्यानि देवेषु तं यत्वेष्टु रोगेषु च रत्नं
तानि भूतानि तानि मया वशाभने ६२

रान्वयि ६० ह्रीरोदेति नटश्चरत्नं हत्वा इंद्रादृत्वा कारेण गृहीत्वा अमरैः प्रणिपत्य मम समर्पितमित्यर्थः
उच्चैः अवसेत एषोदरादित्वा रडागमः ६१ यानीति रत्नभूतानि भूतानि रत्नरूपाणि स्थितानीत्यर्थः
६२

स्त्रीति वयमिह्यात्मगौरवेवक्रवचनम् ६३ मांवेति उरुविक्रमं महाविक्रमं वै प्रसिद्धौ ६४ परमेति प्राप्स्यते इति क्त्वां दसस्तद् सत्यप्रियात्
महाप्रियात् समालोच्य विचार्य सत्यप्रियदत्तां सत्यवतीति ६५ ऊर्ध्वरुवाच इतीति श्रुतः स्मितत्वेन सावदेन ननु तरे सुचितम् ६६ देयुवाच स
त्यमिति अत्र श्रुं भविष्ये त्रेलोकाधिपतिरिति सप्तमः ६७ किंतिति अत्र परिश्रुतविषये अत्युद्धितादिति संभवाय प्रतिज्ञादौ च महानो
षः पापेषु रूषपरिश्रमे ६८ प्रतिज्ञातमात्रं यो मामिति जयति संश्रामातिरिक्तेनापि प्रकारेण संश्रामेयो मेदं पंचलवत्ताभिमानेन यो हति य
श्च मे प्रतिबलः समानबलः एवं सर्वोभावे उत्तरः तादृशश्च तत्तज एवेति गृहप्राशयः ६९ तदेति पाणिग्रहणात् सर्वममगमनमनुचितमिति।

स्त्रीरत्नभूतां तां देविलोके मया मदेवयम् सात्वमस्मात्तु पागद्वयतोरत्नभूतौ वयम् ६३ मां वाममात्रं वापि निश्रुं भयुरुविक्र।
म् भजत्वं चलापि रत्नभूतासि वैद्यतः ६४ परमेष्ठ्यं मतुलं प्राप्स्यसे सत्यप्रियात् एतदुद्यासमालोच्य सत्यप्रियदत्तां व्रज ६५
ऊर्ध्वरुवाच इत्युक्तासातदा देवी गौरी गतः स्मिताजगो दुर्गा भगवती भद्राय यदंधार्यते जगत ६६ देयुवाच सत्यशक्तत्वं।
यानात्र मिथ्या किंचित्त्योदितं त्रेलोकाधिपतिः श्रुं भो निश्रुं भयापिता दृशः ६७ किं त्वय्यत्प्रतिज्ञातं मिथ्या तत्किं यत्ने कथम् श्रु
यता मत्पुद्धित्वात् प्रतिज्ञाया प्रकृता ६८ यो मां जयति संश्रामेयो मेदं पंचपो हति यो मे प्रतिबलः लोके समे भजो भविष्यति ६९
तदा भावतं श्रुं भो त्रिंशुं भो वामदासरः मां जिह्वा किंचिरेणात्र पाणिं गृह्णातु मे त्वम् ७० इत उवाच अवलिप्राप्तिमेवं तदेविश्रु।
दि ममागतः त्रेलोकोक्तः प्रमांस्तिष्ठेद्यं श्रुं भनिश्रुं भयोः ७१ अत्रोषामपि देवानां सर्वदेवानां वैशुधि तिष्ठति संश्रुते देविकिं पुनः
स्त्रीत्वमेकता ७२ इन्द्राद्याः सकला देवास्तस्यैव ध्यानसंयुगे श्रुं भो दीना कथ्यते षास्त्री प्रयास्यसि स म्मुखम् ७३ सात्वगद्व।
मयेवोक्तपापं श्रुं भनिश्रुं भयोः केशाकषणानिर्हृतगौरवामागमिष्यसि ७४ देयुवाच एवमेतदिति सोपदासयतः प्रतिज्ञेत्यस्य कृतं ति शेषः
यवान् किं करोमि प्रतिज्ञामेयुदनालोचिता प्रग ७५ सत्वे गद्वमयेवोक्तं यदतत्सर्वमादृतः तस्य च त्वत्सरेणाय स च युक्तं करोतव्यत ७६ इति सप्तमः

भावः ७० इत उवाच श्रुव
अप्रमानपिनतिष्ठेत्तदये स्त्रीनतिष्ठेदिति भावः ७१ ननु देवीयतः स्थास्यामीत्यत आह अत्रोषामपीति इयम् एकिकेति कृताया मकच
७२ ७३ उपसंहरति सात्वमिति मयेवोक्तं नान्यात्तमनेः नो धां सर्वेषां उदयतया गौरवनिष्ठेदित्यर्थः तदेव विपक्षे बाधकमात्रं केशाकषणानि च
इते त्वं दितं गौरवयस्यास्तादृशी मागमिष्यसि अदितमानजयः सका ऊच्य ७४ देयुवाच एवमेतदिति सोपदासयतः प्रतिज्ञेत्यस्य कृतं ति शेषः ७५
सत्वमिति मया यदतदुक्तं तत्सर्वमादृतः सन् तस्मादाचल्य सव्यक्तं तत्करोतव्येत्यर्थः आदृत इत्यनेन नानातिरिक्तवदेति सूच्यते ७६ इति सप्तमः

इ. टी.
ना.
१५

अधिरुवाच इतीति असर्षः कोपः समाचष्ट उक्तवान् १ तस्येति दैत्यानामधिपं सेनापतिम् २ हेरति दुष्टं दुर्वचनं विकृतं आकृत्य
३ ४ अधिरुवाच तेनेति सहस्राणामसुराणां घण्टावृत्तद्वयः ५ स इति तदिनं दिमं मूलसमीपम् ६ विप्लवेवाधकमार नवेदि।
ति नयदीत्यर्थः देवुवाच दैत्येश्वरेणेति एवं केशाकषणविकृत्य वलं सामर्थ्यं सेनाच सावष्टभोक्तिरेषा ८ अधिरुवाच इतीति तेनाम

अधिरुवाच इत्याकर्णवचोदेयाः सहस्रोसर्षपरितः समाचष्ट समागत्य दैत्यराजाय विस्तरात् १ तस्य हतस्य तद्वाक्यमाकर्ण्य
सुरराट् ततः सक्रोधः प्राददौ दैत्यानामधिपं ध्रुवलोचनम् २ देधुध्रुलोचनाश्रुतत्वेन्यपरिवारितः तामानयवलादुष्टो केशाक
षणविकृत्य ३ तस्य रिश्राणदः कषिद्यदिवोतिष्ठते परः सदेतद्योमरोवापियतो गंधर्वपववा ४ अधिरुवाच तेनाज्ञप्तस्ततः
शीघ्रं सदेतो ध्रुवलोचनः वृत्तः घण्टासहस्राणामसुराणां इत्येव ५ सदृष्टातो ततो देवी तदिना चलसंस्थिताम् जगादोच्चैः
प्रयादौति मूलं भुम्भुभयोः ६ नचेत्प्रीत्याय भवती मद्रतोरमुपैष्यति ततो बलात्त्रयाम्येष केशाकषणविकृत्य ७ देव
वाच दैत्येश्वरेण प्रदितो बलवान्तलसद्वतः बलात्त्रयसिमा मेव ततः किं ते कराम्पदम् ८ अधिरुवाच इत्युक्तः साभधावताम
सुरोध्रुध्रुलोचनः वल्लोचनम् ९ इत्युक्तः सेनाचकारो विकृततः १० अथ कुदं सदासेन्यमसुराणां तद्योविका वव
धंसाय केस्तीतोस्तथा शक्तिपरसंधेः १० ततो धृतसदः कोपात्कृत्यानां देसं भेरवम् पपाता सुरसेनायां सिद्धा देव्याः स्ववाहनः ११
काश्चित्प्रदारेण दैत्यानां सेनवापरात् आक्रान्ता चाधरेणान्यान्सज्जानमदासुरान् १२ केषांचित्प्रादया मासनावः कोषा
निकेसरी तथा तन्प्रदारेण शिरोसिद्धतवाभ्युक्त विद्धि तवाङ्गशिरसः कृतास्तेन तथापरे पपोचरुधिरकोष्ठादनेषां धृतकेसरः
१४ तानेन तदसंवेतयनीतं सदात्मना तेनेकसरिणा देव्यावाहनेनातिकोपिना १५ अतानमसुरदेव्यानिहतं ध्रुवलोचनम्
वल्लोचनमिति कृतं देवी केसरिणा ततः १६ चुकोपदत्याधिपतिः शुभः प्रस्फुरिताधरः आज्ञापयामास च तोचदमुद्योमदम्
रो १७ देवएदमुएदवलेवकुलेः परिवारितो तत्र गच्छत गत्वा च सासमानो यतो लघु १८ रामः

स्मचकारेत्यर्थः ६ अथेति अंशिकाकत्री अतएव तथापदस्वारस्यम् १० निर्नायकसैन्ये देव्याः प्रयासो व्यर्थः इति मत्वा सिद्धोऽयमुद्यो १
तदिति तत्र देवगर्भविशेषणम् स्ववाहन इति अर्थाच्चादित्यासंस्तुत्वा स्वीयवाहन इत्यर्थः पपात प्राविशत् ११ काश्चिदिति संहितः आक्रान्ति
राक्रमणे तेन अधरेणाधरकायेनाधराद्येन चानामदासुराञ्जवानेत्यर्थः १२ केषांमिति कोष्ठा निडदमथाति तलो विस्तृत्युलिः पाणिः
१३ १४ १५ अत इति तद्विनामिति तयशब्दात्मानणतात्कः कृततयमित्यर्थः १६ तोष्वोक्तो १७ देवएदिति वल्लोचनं भिरिमर्थः गच्छत गच्छेत् १८

१५
रामः
१५

ग्रानयने प्रकारद्वयमाह वाचेन केशोषिति आकषेणमात्रागमनेबंधनेचरतिगौरवाद्वचनं सेनाभिप्रायं वा तथा सद्व्युधिषु।
 द्वेषसक्त्येवदित्तानयनेसंदेहस्तदासर्वदेवैः सकलाश्रुधैः साविशेषेणनिदम्यतां मार्गं तामित्यर्थः उपसंहरति १६ तस्यामिति आभास्य।
 तामित्येतेनसर्वथाशरीरमशक्नुवद्वेतयानामयमाह वधेति अथेतिपक्षान्तरेद्यदिशक्तेतद्विधानांशरीरैवागंतव्यमित्यर्थः १७
 लोचनद्वयेवधमावती २० इतिशिवभट्टसुतसनीगर्भजनागोजीभट्टकृतसप्तशतीव्याख्यानेषष्ठाध्यायः ६ ऋषिरुवाच आत्माहाइति
 १ दृष्टमिति शैलेदंशंगेहिमाचलशृंगे सिंदस्योपरिस्थितामित्यन्त्यः २ तदिति चण्डादयः सप्रधानाः समादातव्यशरीरे उद्यमे उद्योग उ
 द्यताः उत्सादवतोजाताः आकृष्ट कर्णानेकृष्ट कोशादहृतस्यतस्मीपगाः शरीरवृद्धतानारक्षणाथसमीपगाइत्यर्थः ३ अनेनचण्डी

केशोष्णाकृष्टवधावायदिवः संशयोद्युधि तदाशेषाश्रुधैः सर्वैरसुरैर्विनिदम्यताम् १६ तस्यां हतायां दृष्टायां सिंदेववि।
 निपातिते शीघ्रसारास्यतां वधापृहीतातामयाविकाम २० इति सार्कं देयपुराणे सावर्णिके मन्त्रे देवीमाहात्म्ये धृष्टलाच।
 नवधः ६ ऋषिरुवाच आज्ञास्तेततो देव्याश्चण्डादयः प्रयोगमाः चतुरंगवलोपेतायपुरभृद्यताश्रुधाः १ दृष्टमतेततो।
 देवीमीषदासीयवस्थिताम् सिंदस्योपरिशैलेदंशंगे महतीकाचने २ तदृष्टतासमादातव्यमद्यमंचक्रुद्यताः आकृष्टचापा।
 सिधरास्तथान्यतस्मीपगाः ३ ततः कोपेचकारोच्चैरविकातान्मरीच्यति कोपेनचास्यावदनेमसीवर्णमभृत्तदा ४ भृजु।
 रीकृटिलात्रस्याललाटफलकाद्रुतम् कालीकरासुवदनाविनिष्क्रान्तासिपाशिनी ५ विवित्रत्वद्वागधरानरमालाविभ्रुष।
 णा द्वीपिचर्मपरीधानाशुक्लमासातिभैरवा ६ अतिविस्तारवदनाजिह्वाललनभीषणा निमग्नारकनयनानादापरितदि
 दृष्टत्वा ७ सावेगनाभिपतिताद्यातयेतीमहासुराश्च सेन्येनवसुराणीणामभृतयततद्वलम् ८ पालिग्राहोक्तशयादियोध
 वृणसमन्तिताश्च समादायकहस्तेनसुखेचितेपवारणाश्च ९ तथेवयोधं तुरगैरयंसारथिनासह नितियवक्त्रेदशनेभ्य।
 वधंत्यतिभैरवम् १० एकंनशदकेशोपशीवायामथचापरम् पादेनाकृष्टचेवान्यसुरसान्यमपोथयन् ११ २ समः

नामपितामसबंधनितम् अतस्तद्वधार्थमनितामसीं प्रादुर्भावमाह तत इति मसीलिपिमाधनद्वयं तद्वत् श्यामवर्णा निःसरिकाली
 प्रतिर्विवादिनिभावः भृजुतीति तस्याः कृपितदेव्याः विनिष्क्रान्तिः सृता ५ विवित्रेति त्वद्वागपटिकाकंकालचदितोकेकालपेजरास्थिवा
 नरमालोत्तरनरशृङ्गस्तन्मृदिलात्ताणिकः द्वीपीयावुः शुक्लमासानिमोसंदेहा अतएवातिभैरवा ६ अतीति अतिशयितोविस्तारोयसत्ताद
 शवदनेयस्याइत्यर्थः ललनचालने निमग्नानिनिप्रविष्टानिनयनानियस्याः विनेत्रत्वात् ७ पालीति पालिग्राहोक्तशयासुरराकः भृजु
 शयाहीमहामात्रः योयोगजाद्वहोवीरः ८ तथेवति योधमितिजातावकवचनम् एवरथमपरमममियादावपि चर्वयति वनेमानसामीप्य

एकमिति प्रविष्टमिति किंचिद्विषयः १० एकमिति प्रविष्टमिति किंचिद्विषयः ११

तेरिति मयितान्यपिमयितानिचकारेत्यर्थः १२ वलिनामिति महात्मना १३ १४ १५ शरेति चण्डः शरवेधेः शरणः सहस्रशः तिष्ठेच्छकेषा
दयामासेत्यन्वयः एवंचण्डमोकेचापग्रहणं चण्डस्यापुपलक्षणम् १६ तानीति सुखं विशमानानिचकारिणं कुनोदरं विमानाकं विवानीव
बभूवुः शानचक्रादसः तनरति भीममिति क्रियाविशेषणम् वक्रातेर्वक्रमध्यं विकटदन्तत्वादुद्देशाद्येदशनास्तनो ज्वलातेजोमयी १८ उत्था
प्यवेति महासिंमहाखड्गं उत्थाप्य उद्यम्य सकोपवारणं यथासौत्रयाहमित्युक्तादेवी चण्डमथावतं अस्मच्चण्डस्य तेजोद्युतेन १९ अयति त्व।

तैर्भक्तानिचशस्त्राणि महास्त्राणि तस्यासुरैः सत्वेन जगदरुषादशनेर्मयितान्यपि १२ वलिनां तद्वत्सर्वमसुराणां महात्मना
म् ममदोभतयज्ञानानन्यास्त्राताडयन्नद्या १३ असिना निरताः केचित्केचित्सुहृदां गतादिताः जगत्सर्विनाशमसुरादताश्रयि
हतास्तथा १४ हाणेतद्वत्सर्वमसुराणां निपातितं दृष्ट्वा चण्डो भिड्वावता कालीमतिभीषणाम् १५ शरवेधेर्महाभीमं भी
माक्षीतामहासुरः व्यादयामास चक्रे चण्डस्य तिस्रः सहस्रशः तानिचक्रापणे कानि विशमानानि तेऽस्तु त्वम् वभूयथा कविं
वानि सुवहूनि च नोदरम् १७ ततो जहासातिरुषाभीमं भैरवनादिनी काली करालवक्रात उद्देशादशनो ज्वला १८ उत्थाप्य च म।
हासिंदेरेवी चण्डमथावतं गृहीत्वा चासुरकेशेषु शिरस्तेनासिना क्लिप्तम् १९ अथ चण्डाभ्यावनादृष्ट्वा चण्डनिपातितम् तमप्य।
ताडयद्भूमौ सात्वकाभिहतं रुषा २० हतशयनतः सैन्यदृष्ट्वा चण्डनिपातितम् शरवेधं महावीर्यं दिशो भेजे भयात्वरम् २१ शि
रश्चाण्डस्य काली च गृहीत्वा मुण्डमेव च प्राह प्रचण्डाद्दासमिष्टमभ्येत्य चेटिकाम् २२ मया तवाजोपहृतो चण्डमुण्डो महासुरः
उदयते स्वयं भुंजेति भुंजं च दनिष्ठासि २३ ऋषिरुवाच ॥ तो वानीतो ततो दृष्ट्वा चण्डमुण्डो महासुरो उवाच काली
कल्याणी ललिते चण्डिकावचः २४ यस्माच्चण्डमुण्डं च गृहीत्वा त्वमुपागता चामुण्डेति ततो लाके ख्यातिं देवि भविष्यसि
२५ इति मार्कण्डेयपुराणे स्तवर्णिके मन्वन्तरे देवीमाहात्म्ये चण्डमुण्डवधः ७

पा तय =

हाभिरुते पूर्वोद्यत खड्गाभिरुते अस्मशिरोनद्धिन्नं किं त्वत्प्रहारमात्रं २० २१ शिर इति मुण्डं शिरस्कं तदेदमित्यर्थः प्रचण्डादहं
सेनमिष्टयुक्तं यथाभवति तथा यत्खलादफलकात्तिगीतातादेवी प्रहृत्यर्थः २२ मयेति अत्र घृहयन्महापशु इति ह्येकम् इयहो प्रधानो
महारणचण्डस्योपहारः २३ ऋषिरुवाच ताविनि काली तुलादभवा कल्याणीति कर्तृविशेषणं चण्डिका कोशिकी २४ यस्मादिति च।
एव शिरादारा हरे विख्याता भविष्यसीत्यन्वयः चामुण्डेति एषोदरादित्यात्मा २५ अनेनेयतामसी कोशिकी नया काली कोशिकी।
नियम्यते दर्शितम् इति श्रीमहामहोपाध्याय श्रीशिवभट्टसूतसती गभंजनाजी भट्टकृते सप्तशती व्याख्यानसप्तमोऽध्यायः ७ ॥

वल्गुइति रुधिरुवाच चल्गुइति लघितेषु कृततयेषु १ तत्तइति तेषां वधजकोपेनास्वाधीनचेताः प्रतपयसीवधेषु प्रवृत्तिरिति भा।
 वः सर्वसैन्यानामिति देसानां विशेषणम् २ ग्रहोति उदायुधाः उदात्तयुधास्तत्सक्तकाश्च कंदूनां तत्रां चत्तराशीतिर्देसा इति शेषः ३
 कोटीति कोटिवीर्याणि तत्रास्मानि धोम्माः धूमवृक्षाः ४ कालकास्तत्रास्मानः दौर्हदाः दुर्हदोपमानि मोर्घास्तत्रास्मानः तथा कालकाया
 अपमानिकालकेयाः असुराः सत्ताः समामयीकाः ५ इतीति भैरवमुग्रम् ६ आघातमिति आघातमित्यर्थः अंतरमध्यं ७ ततइति
 तत्रादानिति वक्रवचनम् महानादमित्येकत्वविवक्षया अतीवैष्यमानेकवारमित्यर्थो वा उपहृदयदित्यत्राघाः इभावः ८ धञ्जिति ना

रुधिरुवाच चल्गुइति लघितेषु कृततयेषु १ ततः कोपपराधीनचेताः शुम्भः
 प्रतापवान् उद्योगं सर्वसैन्यानां देसानामादिदेशम् २ अथ सर्ववलेदयाः पञ्चशीतिरुदायुधाः कंदूनां चत्तराशीतिर्निर्गुप्त
 तत्सर्ववलेदयाः ३ कोटिवीर्याणि पञ्चाशदसुराणां कुलानि वै शतकुलानि धोम्मानि रक्तं तसमात्तया ४ कालिकादौर्हदा
 मोर्घाः कालिकेयास्तथासुराः युद्धाय सत्तानिर्गुप्तानि यानि तानि मम ५ इमां ज्ञाप्ता सुरपतिः शुंभो भैरवशासनः नि।
 जेगा समहोसंयसदसैर्वक्रभिर्वेतः ६ आघातं चेरिकाट्टातसेयमतिभीषणम् आस्तनेः परया मासधरणी गगनांतरम्
 ७ ततः सिद्धो महानादमतीव कृतवाङ्मयं चल्गुस्त्वेनेन तत्रादने विकाचोपहृदयत् ८ धञ्ज्यासिंहवल्गुनां नादाहरि
 तदिरुवाच निनादैर्भीषणैः कालीजिणे विस्तारितानना ९ तन्निनादमुपक्रमेदस्य सैन्ये अतुर्दिशम् देवीसिंहस्तथा।
 कालीसंगेधैः परिवारिताः १० इति स्मरन्ते भूपविनाशाय सुरहिषां भवाद्यामरसिद्धानामतिवीर्यवलाब्जिताः ११ ब्रह्म
 शयुहविष्णुनां तेषां दस्यवशक्रयः शरीरेणा विनिष्क्रम्य तदपेक्षितिकायेषुः १२ यस्य देवस्य यदपेक्षया भूषणवाहनम्
 तदहो वदितकृत्तिरसुराण्यो दुमाययो १३ दस्युर्विमानाये सातसूक्तमंडलः आघाता ब्रह्मणाः शक्तिवल्गाणी साभि
 धीयते १४ मादेश्वरीहवाहवा विष्णुवरधारिणी महाहिवलया प्राप्ता चंद्रेखा विभूषणा १५ रामायनमो नमः

देः स्तानैरापरितदिरुवाच काली धञ्ज्यासिंहवल्गुनां भीषणैर्नादैर्निर्गुप्तेजिता देवाध्वरादिशोचैः कालीशो जितइति भावः ५ काली
 चल्गुलता रजा तदिति संगेधैः सङ्गोपैः पद्मसिद्धिनि देवीदानवसंघातवसरे भवाय संपदे ११ ब्रह्मेति विष्णुशेनेन च राहनसिंहवल्गु
 क्रयः स्वायतिरेकिणो देवताः शक्तिशक्तिमतास्तादृश्यात् १२ ब्रह्मादिरेपेरित्यर्थं कंतदपेरिति याचुष्टे यस्येति तदहो तस्याविधभूषणावा
 दनेत्यर्थः १३ हेसंति विमाना ये इत्यस्य स्थितेति शेषः अतस्त्वनपमाला ब्रह्माणी ब्रह्माणमानयति वेष्टयतीति युगात्मा धराहः साधुः १४
 मादेश्वरीति महाहो ततः ताननावलघोयस्याः चन्द्रेखा तत्कला १५ ॥

उ. टी.
ना.
२१

कौमारीति यद्वरपिणीयदसमानाकारा कुमारसंबन्धिनीशक्तिराययौवित्पथोन्नतं पेंडीवक्तापिययाशक्तस्तथेवमेतिवत् प्रवि।
कापदेनयदस्यशिवयुगावसूचयति तथेवेति अत्रशाङ्गेपदेनवारोपुपलस्यते वाङ्मभिर्गुरुशब्दाशेषवक्रगदासिनी शाङ्गेवाणा।
यराजातोवैसवीशालिनीतिवामनपुराणात् एतेनास्याः पञ्चजनम् १७ यजेति यज्ञोदाकल्पितवराहाकारः विप्रतोदरेरित्यने।
नास्यविसृतमेवेति सूचितम् एवंसिंहोपि नचैवंकचित्पराशरभवरारुदेविसाः शरभपतपातित्ववरादवलहारकत्वमुक्तं नृसिंह।
सूचवरादानयाधित्वमुक्तं विरुध्यतेति वाच्यम् तस्मिन्नीलामात्रतात् १८ १९ वजेति यथाशक्तइत्याकारपरम् एवंसर्वोत्तमनदाकार
तादृश्या गजराजपेरावतः २० अतिविशिष्टतेजसः कौशिक्याः सविधेस्वयंगतमशक्तास्तादेवशक्तीरीशानोदेवैर्दर्शितवानित्यद

कौमारीशक्तिरस्ताचमपूरवरवाहना योद्धुमभाययौदैत्यानं विकायद्वपिणी १६ तथेववैसवीशक्तिर्गुरुपेरिसंस्थि
ता शेषवक्रगदाशाङ्गे त्वद्दस्तापुपायया १७ यजवारादमतलेरुपयाविप्रतोदरेः शक्तिः साप्यायद्योतत्रवारादीवि।
अतीतम् १८ नारसिंहीनसिंदस्यविप्रतीसदशंपुः शक्तानत्रसदात्तपुतिमनत्रसंरतिः १९ वज्रदस्तातथेवेन्द्रीगा।
जराजोपरिस्थिता प्राप्तासहस्रनयनायथाशक्तस्तथेवमा २० ततःपरिवृतस्ताभिरीशानोदेवशक्तिभिः हन्यतामसु।
राः शीघ्रंममप्रीत्यादवदिकाम् २१ ततोदेवीशरीरात्तविनिष्क्रान्तातिभीषणा चण्डिकाशक्तिरस्युशिवाशतन्निनादि।
नी २२ साचात्सुप्रजदिलमीशानमपराजिता हतत्वंगद्वभगवत्यार्थं शुभनिष्पद्योः २३ अदिशुभनिष्पद्योभेदानवा
वतिगर्वितो येवानेदानवास्तत्रयुदायसमुपस्थिताः २४ त्रैलोक्यमिंदोसभतोदेवाः संततविभुजः घृष्टप्रयातपातालेयदि

ततइति ताभिःपरिवृत्तेशानः ममप्रीत्यापताभिर्देवशक्तिभिर्महासरादेन्यतामिति चण्डिकासादेत्यन्यः स्वशक्तेः पार्वत्याः शङ्कर्तत्वेन।
धृष्टनयाईशानपूतयोक्तवानिति भावः प्रेडाधिकारिणाश्चैवलादयः प्रेडातराधिकारिणां शुभादिजितत्वेन धृष्टत्वासेभवात् २१ स्व
स्यापिसदायप्रदशनेनैषदुष्प्रभगवतीतस्योन्नरनाद किंतुकाचित्कृत्तिरित्याद ततइति अतिभीषणादर्शदमात्रादयकरी अत्रशरोइस्ता।
भावा शिवानांशगालीनांशतेननिनादिनी शतशब्दोः नतवाची निनददनेतशिवाद्यता एवैवशिबदती अस्याः तैमेकरीशांतावेदमा।
तामहोदरीकरालाकामदाभगास्याभगमालिनीभगोदरीभगादागभगजिह्वाभगाद्याहादशयोगिन्येतिकालिकापुराणे साचेति धृ
अवर्णजरायुते अपराजितातदाख्याप्रपेरजिताचदतभाववानोवदत्तशुभनिष्पद्योः प्राप्तेचगलेत्यन्यः प्रादेतिन्यातः कालमी
त्रेतेनात्रवीदित्यर्थः एतन्निवापेतयास्यास्तस्यादभावकतनयायाधिकानतस्यदयेनप्रवृत्तानोवृत्तम् २३ इतीति येवतत्रशुभातिके
नदानवास्तान्प्रहृदीत्यन्यः युदायपुद्दकत्वम् २४ वचनमाह त्रैलोक्यमिति स्पष्टम् २५

त्रैलोक्यमीति

२१

रामः ॥

वृत्तेति गुपलेपोर्गर्वः मल्लिकायामयासहनिनंदनः प्रावृत्ताः पिशितेमांसम् २६ यत इति दूतमेवदौतं प्रजापत्या शिवहतीगौरा
 दिवातडीप्र अस्वांगपर्वपदादितिवा २७ तेषीति प्रमेषणसर्वतःपरिताः यतः यंदेशमाक्रुणकासायनीस्थितान्देशजम्परितान्ययः म
 लशस्त्रभेदेनास्यापिकासायनीत्वोक्तिः २८ तत इति प्रथममादौ अग्रमन्त्रविववधुरितिगुणस्योदसः इदतः प्रकटः अनेनस्वीप्र
 यमतोदतमयोग्यतिविवेकरादितेनरोदाविष्टतंस्त्वितम् २९ ३० तस्येति तस्याग्रत इति केदः कोदसः संधिः तस्याचरणीवत् तदा

वसावलेपादयवेद्वेतोयुद्धकांतिणः तदागळतत्पणुमल्लिकाः पिशितेनवः २६ यतोनिघ्नोदौतेनतथादेव्याशि।
 वःस्वयम् शिवहतीतिलोकस्मिस्ततः साव्यातिमागता २७ तेषिकृतावद्योदेव्याः शर्वाद्यानमहासुराः प्रमषीपरितान्ययु
 यतः कासायनीस्थिता २८ ततः प्रथममेवाग्रशरशस्त्रविधुभिः वधुक्रुद्धतामषीस्तां देवीममराशयः २९ सावताच
 दिवान्ताणां लचक्रपरमधात्र चिकेदलीलयाथातधुर्धुक्मेदेषुभिः ३० तस्याग्रतस्तथाकालीपुलपातविदारिता
 तद्वांगपोधिताशरीरुर्ज्वतीत्यचरन्तदा ३१ कमण्डलुजलातेपहन्तीर्यान्तोजनसः ब्रह्माणीचाकरोद्धुन्यनयेन।
 स्मधावति ३२ माहेश्वरीत्रिभुवननयाचक्रेणवैष्णवी देव्याञ्जवानकोमारीतथाशक्त्यातिकोपना ३३ ऐं ह्रीं क्लीं शिवा
 तेनशतशोदेवदानवाः पतन्विदारिताः पृष्ठाक्षुधिरावप्रवर्षणः ३४ त्वत्प्रदारविधुक्तादंष्ट्राप्रततवत्सः वराहमूर्त्य
 मपतन्सक्रेणचविदारिताः ३५ नोवेर्विदारिताभ्यान्मत्तयनीमहासुराश्च नारसिंहीचकाराजोनादप्रणिदिगंसुरा ३६
 चाण्डहदासैरसुराः शिवहृत्पभिहृषिताः पेतः पृथिव्यापतितांस्तान्वादादाशसातदा ३७ इतिमार्गगणकुहेमदेयतंस
 हासुराश्च दृष्ट्वाभ्युपायेविविधैर्नैश्वदेवारिसैनिकाः ३८ देवीकृते

स्वाभावात् ३१ कमंडल्विति ग्राहेपः प्रेतेपः वीर्यवलं जोजस्तेजः धावतीति सद्योरोभुनेलद ३२ माहेश्वरीति स्पष्टम् ३३ ऐं ह्रीं
 ति देवदानवयोनीरतोभेदः ऐं ह्रीं क्लीं शिवापानेनेम्यः ३४ त्वत्प्रदिति चारादीनामोषुर्निघ्नवाराहमूर्तिस्तथा चक्रेणोत्पन्ननवाराह्या
 सुखमेववागहसदृशनत्तन्यदितिस्वयते एवशक्तिसतोवराहस्यापिवोधम् ३५ नोवेरिति ग्राजोरणेप्रवरमाकाशम् चंडेति वंदउक्त
 दः सकोपोवा शिवहृत्पभिहृषिता इतिरतीयासमासः अभिहृषिताः प्रापितमर्काः साशिवहती ३७ इतीति इतिपूर्वोक्तेः अभ्युपायेः स
 ग्रामसाधनेदेव्यान्मदेयतंसान्गणदृष्ट्वा नैश्वः पलायिताइत्यन्त्यः मार्गगणो ब्रह्माण्याग्रप्रमातरः यस्या ब्रह्माणीमाहेश्वरीचैवको
 मारीवैष्णवीतथा चारादीनारसिंदेन्दीचावृत्तासातरः स्मृता इति अमरतंत्रेनवीणाविधाने ३८ समाधनमः ॥

कु. टी.
जा.
३२

पलायनेति रक्तेवीजंकारणं यस्य सरक्तेवीजः ३६ तदेवाह रक्तेति अस्परक्तेवीजस्य ४० सरक्तेवीजः ४१ कृत्तिशेनेति तस्परक्तेवीजस्य ४२
 ४२ यावन्तस्ति वीर्यप्रभावः वलेशारीरं विक्रमः पराक्रमस्तद्वहपः ४३ तेइति समंसदग्रस्येति शस्त्रविशेषाणामसमस्तम् ४४ पुनः
 अति बवादेति वदिर्गतावित्यस्य रूपम् ४५ वैलवीति ऐंद्याः शक्तेरिते पराङ्मुते स्वसन्मुखे प्राप्ते एनं वैलवीचक्रेणाभिजघान गदद्यात्
 ताडयामासत्यन्वयः ४६ ४७ शक्तेरिति ४८ सचापीति अहनदिति ब्रह्मदंसं दितैरपत्यंदेत्यः महातोः स्वराद्यस्मादिति महासुरः इति न

पलायनपराङ्मुखादेत्यान्तात्तर्गादितात् योद्धुमभ्याययौकुहोरक्तवीजोमहासुरः ३५ रक्तविंदुर्यदाभ्रमौपतन्यशरीरः
तः समुद्यततिमदिन्यास्तन्यमाणास्तदासुरः ४० सुमुधेसगदापाणिदिशत्रामहासुरः ततश्चेन्दीप्तवज्रेणारक्तवीजमा
ताडयत् ४१ कलिशेनाहतस्याश्रुवैरुत्सवावशाणितम् समुन्नस्युक्ततोषाधास्तदृपास्तमराक्रमाः ४२ यावेतःपतिता
स्तस्यशरीरादृक्तचिन्तवः तावेतःपुरुषाजानास्तदीयवलविक्रमाः ४३ तैचापियुधुक्तप्ररुषारक्तसम्भवाः समंमा
तभिरसुग्रशस्त्रपातातिभीषणम् ४४ पुनश्चवज्रपातेनतनुमस्यशिरोघटा ववाहरक्तं पुरुषास्ततो जाताः सहस्रशः ४५
वैष्णवीसमरेचैनेचक्रैणाभिजघानह गदयाताड्यामासंघृष्टीतमसुरेश्वरम् ४६ वैष्णवीचक्रभिन्नस्यरुधिरत्वावसंभवेः
सहस्रशोजगद्याघ्नतत्प्रमाणैर्महासुरैः ४७ शक्राजघानकौमारीवारादीनुत्थासिना मादृशरीत्रिशूलेनरक्तवीजमहासुर
म् ४८ सचापिगदयादेमः सर्वोपवाहननृप्युक्त मातुः कोपसमाविष्टोरक्तवीजोमहासुरः ४९ तस्याहतस्यवज्रधाशक्तिशूला
दिभिर्भुवि पपातयोवैरक्रौचस्तेनासंख्यतशोसुराः ५० तैश्चासुरास्वस्तभ्रुनेरसुरैः सकलेजगत व्याप्तमासीनतोदेवाभया
माजग्युरुन्नमम् ५१ तान्विघ्नमान्तरानृष्याचंदिकाशरसत्तरा उवाचकालीचामुष्टेविस्तरं वदनं कुरु ५२ मच्छस्त्रपातसंभ्र
तान्रक्तविंदुमहासुरात् रक्तविंदोःप्रतीकृतं वज्रेणानेनवभिना ५३ भक्तयतीचररणातडुत्पन्नमहासुरात् एवमेष्टतयो
देमः दीणरक्तो गमिष्यति ५४ भक्त्यमाणास्तपाद्योशनचोमस्यातिचापे इमंक्रान्ततोदेवीशूलेनाभिजघानतन् ५५ अवे
नकालीजशृङ्गेरक्तवीजस्यशोणितम् ततोसावाजघानाथगदयातत्रचण्डिका ५६

पौनरुक्त्य ४२ ॥ इति उन्नमनिरतिशयं सकलं जगदित्यतिशयोक्तिः ५१ तानिति तान्निषत्साम्बद्धा त्वरामद्विताचणिकासुरान्
प्रादृश्यमाविष्टीदतेति शेषः एवं सुरानायास्यविस्तरं विस्तरवद्वदनेन कविनिकालीमुवाचे तपोनरुक्तं ५२ मच्छेति अनेन विस्तीर्ण
वदनेन रक्तविदारित्तिजातापेक्षया ततो जातान्महासुरान्मुह्यस्वपातसेधुतान् रक्तविह्वलमिमप्राप्तानवप्रतीकट्टाण ५३ किंच पानसम
येतद्वक्तुं सप्तमजान्महासुरान्भक्ष्येतीरणे चरन् एवं प्रकारेणैव दत्तः तथैव गमिष्यति ५४ भक्ष्यमाणस्य उन्नम्यतीति आर्षत्वात्तद्वत् ५५ मुत्तेनेति

22

देवीप्रते
न्यादि-

नचेति चिदानंदात्मकत्वादिति भावः ५० यतस्तत्तदिति सर्वतत्त्वार्थः अतिविस्तीर्णत्वाद्दहनस्य उत्तरार्द्धे उत्तरान्वयि ५१ तांयेति
उत्तरार्द्धे उत्तरान्वयि असिभिरिति क्रियापेक्षेव वक्रवचनम् अक्षिभिरित्यप्येव अक्षिरुभयतो धारयति ५२ जमानेति शास्त्रसंघः सप्र
समादत इति तृतीया तत्पुरुषः ६ नीरक्तमिति कात्यापीतनिःशेषरुधिरत्वात् नीरक्तमसन् मदी एषे पपातेत्यन्वयः ६१ तेषामि
ति तेषामसुराणामसृष्टेर्नोदतो जातः सन्मातृगणो ब्रह्माण्णारिसृष्टो न न तैत्यर्थः ६५ इति श्रीशिवभट्टसूतसतीगर्भजनागोजी

नवास्यावेदनां च के गदापातोऽपि कामपि तस्यादतस्य देहात्तव वक्रस्य सावशोणितम् ५० यतस्तत्तद्वैकल्याचापुष्टासं
प्रतीतिरिति सुखे सप्रकृतये सारकपातान्महासुराः ५१ तांश्च वादाय चापुष्टापपातस्य च शोणितम् देवोऽस्तेन वज्रपावा
लो रसिभिर्ऋषिभिः ५२ जवानरकवीजं चापुष्टापपातशोणितम् सपपातमदी एषे शास्त्रसंघसमादतः ६ नीरक्तम
दीपालरक्तवीजो महासुरः तत्तत्ते हर्षमतलमवापसि दशान्तर ६१ तेषां मातृगणो जातो न न तैरसृष्टोदतः ६३ इति
मार्कण्डेयपुराणे सावर्णिके मन्वन्तरे देवीमाहात्म्ये रक्तवीजवधः ८ राजोवाच विचित्रमिदमाख्याते भगवन्भवता
मम देव्याश्चरितमाहात्म्ये रक्तवीजवधाश्चितम् १ भूयशे कामादंशोत्तररक्तवीजे निपातिते चकार मुंभो यत्कमनिमुंभ
श्चातिकोपनः २ अक्षिरुवाच चकार कोपमत्तलरक्तवीजे निपातिते शुभाशुरानि मुंभश्चरतेष्वन्येषु चारुवे ३ दम्यमाने
महासैन्यविलोक्या मर्षमुदहन् अभ्यावन्निमुंभो यत्कमयात्तरसेनया ४ तस्यायतस्तथा एषे पाप्योश्च महासुराः स
देहोऽष्टपुराः कुहादेव देवीमुपाययुः ५ आजगाम महावीर्यः मुंभोपि स्वबले हृतः निहतं चेदिको कोपात्कृत्वा युद्धमात्र
भिः ६ ततो युद्धमतीवासी देव्या मुंभनिमुंभयोः शरवर्षमतीवो ग्रमे च यारिव वर्षतोः ७ चिह्ने दास्तां चुरास्ताभ्यां चि
काखशरोत्करैः ताडयामास चो गे प्रशखौ चौरसुरेश्वरौ ८ निमुंभो निशितत्वं च मेवादाय सप्रभव प्रताडयन्मृधिसि
हं देव्या वाहनमुत्तमम् ९ तादिते वाहने देवीत्तरप्रेणा सिमुत्तमम् निमुंभस्याश्चिह्ने दच मेवाप्यष्टचंद्रकम् १० ॥

कृते समशतीयाख्याने प्रथमोऽध्यायः ८ राजोवाच विचित्रमिति राजासुराः चरितं कर्म माहात्म्यं प्रभावः समाहार इदं आ
श्रितं जनकं १२ अक्षिरुवाच चकारेति आवहोरणाः ३ दम्यमानमिति उदहन धारयन् ४ सप्रहोऽष्टपुराः देताभ्यामेतः संप्रतोऽष्टाः
तथासति पुराकारता भवति ५ ६ ततश्च देव्या इति सदा र्थे तृतीया ७ चिह्ने इति ताभ्यामस्ताद्विशानिमन्वयः ८ ९ तादिते इति द्वार

प्रसंगे लोकात्तरादि विहितं तत्त्वमिति सूत्रं

हु.टी.
ना.
२३

विशेषाति शक्तिहोपोदेवीप्रति अभिषेखागतांतां देवीचिकेदेत्यर्थः ११ कोपेति नगरं प्रदत्तसर्वकेप्रतेपेप्रतिः आयाते आगतम्
नत्थले १२ आविधाभामयिद्वा देव्याकशानिभूलेनकरणेनसापिगदाभिज्ञामसत्तमागताप्रापिताच अतभावितलप्यात्कः १३ ७
गवः शृष्टः अत्रनिभूमस्यवृक्षासपादनेनपातने १४ तस्मिन्निति प्रययोभमदतिशेषः १५ सइति तथासायुदिकोक्तप्रकारेणात्स।
चैभैजैभैभ्याप्यवभावित्यर्थः १६ आयाते आगतंते १७ सनेनवेति चेनशेषताशब्दयोः समुच्चयः वधानाशः विधायिनेतिस्वन।

विशेषमणिगवदेवशक्तिंचितोपसोसरः तामप्यस्यदिधावनेचकेणभिभुवागताम् ११ कोपाधातोनिभूमोयस्यलेनया
ददानवः आयातेमुष्टिपातेनदेवीतच्चाप्यहृणीयत् १२ आविधाप्यगदासापिचितोपवेदिकाप्रति सापिदेव्याविभूलेनभिज्ञा
भस्मत्तमागता १३ ततः परशुदत्ततमायातदैस्यंगवम् आदत्तदेवीवाणोद्वेरणतयुतभूतले १४ तस्मिन्नितिनेभूमौ
निभूमभौमविक्रमे आतयतीवसंजुहः प्रययोहंतमविक्रामं सरयस्तत्तयात्सुचैष्टदीनपरमायुधैः भुजैरष्टाभिरत्त
लेव्याप्याशेषभूमौनभः १६ तमायातेसमालोक्यदेवीशत्वमवाट्यत्त ज्ञाशब्दापिध्रुवशुकारातीवडः सदम् १७ २
रयामासकक्रभानिजद्यरास्वनेनच समस्तदेसंस्यानातेजोवधविधायिना १८ ततः सिद्धोमदानादेस्पाजितेभमा
रामदेः सरयामासगगनेगांतयोपदिशोदृश १९ ततः कालीसधुत्तमगगनद्वामासदृश करभ्यातत्रिनादेनप्राकृतना
स्तितिरादिताः २० अहहहसमशिवशिवदत्तवकारद तेः शब्देरसुरासुराः भुभः कोपेपरययो २१ इगामेस्तिष्ठतिष्ठतिद्या
जहाराविकायदा तदाजयमभिहितेदेवशकाशसंस्थितेः २२ भुभेनागतयाशक्तिभुक्ताज्जालानिभीषणा आयातीवक्रिहृदा
भासानिरस्तामहोन्तया २३ सिद्धनादेनभूमस्यव्याम्लोक्तत्रयातरन् निद्योतनिः स्वनोद्योरोजितवानवनीपते २४ भुभम्।
कान्धारान्देवीभूमस्तत्पदिताभारान् चिकेदस्वशारेरुयः शतशोथसदस्वशः २५ ततः साचेदिकाज्जहायलेनाभिजवानत
म् सतदाभिहतोभूमोभूमिकितोनिपपातद २६ ततोनिभुभः संप्राप्यचेतनामात्रकारकः आज्ञानशरेदेवीकालीकेसरिणां तथा २७ २३

विशेषणम् १८ उपदिशः सामान्यदिगेषेत्योपदिकंस्वादीनांदशानां तदाद द्योति १९ सधुत्तमउत्तम पुनरवतीर्यपृथ्वी २० अहहह
हामेशकथादिताम्यरूपम् अशिवरिपणाभयदम् २१ आकाशसंस्थितैः देवीदानवसंशामदशनायतत्रस्थितैः २२ महोक्तयति मत्ता।
ज्जालावृत्ताशक्त्यर्थकम् यदा तनामशक्त्यर्थकम् २३ सिद्धेति उत्तराहस्यतथापीत्यादिः निद्योतनिः स्वनः उपातधनिः जितवानित्य
संभूमसिद्धनादमितिशेषः २४ भुभेति अनेनदेवीभूम्याः सममुद्भुक्ते २५ ततइति अभितः समतात २६ ततइति भुभमूढानतरेनिभूमौ २७ २३

२३
मि
२३

२३

पुनरिति दशोऽप्यपिदिति न समानशीलत्वादिति नः २८ ततश्चि दुर्गसंकटे आर्तैः पीडयानाशिनीति निनिप्रस्यः २९ ततश्चि दैः
तसेनया समावृतः ३० ३१ शूलोति समाधानस्य अलमायाते वेगाविदेन वेगादिमेन ३२ ३३ स्तनवदिति प्रहस्यत्पस्याविशेषणम् ३४
ततश्चि ३५ श्रमिति क्रियाविशेषणकालीशिवहतीचचत्वादेत्यन्वयः ३५ निराकृतमधस्ताः संज्ञोत्पणवः ३६ ३७ खड्गविदेखड्गखड्गप्रकाराः
खड्गखड्गशबाघस्याक्रियाया तथाकृताः आद्यप्रकारेण वचनस्येतिदित्वे वज्रेण वलंखड्गकृता इत्येव ३८ विनेष्टृताः नष्टाः पलाः

१०५
पुनश्च कृत्वा बहूनामधुतं देवजेश्वरः चक्राधुने नदिति न ह्यद्वाद्यामास चंदिकाम् २८ ततो भगवती कुहाडूर्ग इर्गा र्ति नाशिनी विदेदमानि वक्राणि स्वशरैः सायकां धत्ता २९ ततो निष्प्रभावेगेन गदामादाय चंदिकां अभ्याधावत वेदते देवसेवासमावृतः ३० तस्यापतनराश्रयागदाचिके दचंदिका खडेन शितधारेण सच फले समादरे ३१ शूलहस्तसमाघातनिष्ठभामाराट्टेन म हदिविद्याथ फलेन वेगाविहेन च स्तिका ३२ भिन्नस्थलस्थ शूलन हृदयात्रिस्त्रोपरः महाबलो महावीर्यस्तिष्ठेति पुरुषो वदन ३३ तस्य निःकामतो देवी प्रहस्यत्वनवततः शिरश्चिक्रेत् खडेन ततो मावपन डुवि ३४ ततः सिंहस्था लोरो देष्ट्रात्त्वसाशिशोधरात् अक्षरास्तास्तथा काली शिवदूती तथा परात् ३५ कोलागीशक्तिनिभिजाः केचिन्नेश्वर महासुराः ब्रह्मा लीमेत्रपातेन तोयेनात्य निराकृताः ३६ मादेश्वरी विश्वलेन भिजाः पेनस्तथा परे वा राहीत एवातेन केचिच्छणीकृता ३७ वि ३७ बिंडखंडे च चक्राणवै सम आदानवाः कृताः वजेण चेन्द्रीहस्ताग्रविमुक्तेन तथा परे ३८ केचिद्धिनेश्वर सुराः केचिन्न ह्यामहाहवात् भक्तिसाध्या परे काली शिवदूती मृगाधिपैः ३९ इति मार्कंडेय पुराणे सावर्धिके मन्वन्तरे देवी साक्षात्पानि शुभवधः ४ ॥ ॥ ऋषिरुवाच निष्प्रभावेन ते दष्ट्राधारं प्राणा संमितम् हन्यमानवलचे वशुभः क्रुदीव्रवीहवः १ वलावले पांडुष्टवंसाङ्गे गर्वसावरे ग्रन्यासावलमाश्रित्य पुष्टमेषानियानिनी २ देष्टवाच एकैवाहं जगत इहि नीया काममापरा पश्येताडुष्टमये विरप्यो मद्विभूतयः ३ ततः समस्तभक्ता देवो भक्त्याणी प्रमुखा लघम् तस्या देव्यास्ततो जम्बरे कैवासी तदा वि हि

शिलाः ३५ इति सप्तशतीयाख्यानेन बभूवोऽप्यायः ५ अथि रूवाच निशुंभमिति अत्रुवीदित्यस्य देवीमिति शेषः १ वलेति वलगावैलाडविनी
नेन डगेगवैमावद यात्वमतिमानिनीसती अस्यासावलमाश्रित्य यद्यसे इत्यन्वयः २ देसुवाच एकैवेति एकास्वगतभेदहीना परमात्मरूपा
त्वात् अपरान्याममसहायभूताद्वितीयाकास्तिनकापीत्यर्थः अत्रुच्यमानस्त्वभेदो न वास्तव इत्याह पश्यति वाक्यार्थात् सकर्मकत्वं भविष्यत्तत्त्वं
त्यनेन भेदो निरस्यति ३ तत इति ततोऽगरीरे लयं ग्रथयामावे अननन्नलादिभिर्भूतानां यज्यपदलयदर्शनेन समस्तोपादानत्वमस्याप्ये

निदर्शयति तत्रमूलशब्दभेदादिसुक्र ४

देवता च गुरुमिति अत्र विभूतौ श्रेयसावकाशं प्रैर्यद्वक्तव्यमास्थिता तद्वक्तव्यमया संहतं तस्मादहमेकैव तिष्ठामित्यमपि रणो स्थितो भवेत्तर्थाः
गुणेनापि तदेव हीकृतम् ५ अधिकवाचं तत इति पश्यतामित्यत्रादरेषणी ६ भूयः मूढत्वं ७ इयं च तत्तद्वक्तव्यं चारणं च तदादिभू
तयेषामस्वात्मानैः ८ तत्तस्मात्कृपिता धनुः सुषुभिः सह ९ द्विवेद इति तथा तेन प्रकारेण द्विवेधधनुषीपत्ययः १० तत इति शक्तिव्ये
नंतरमित्यर्थः भातुमदिति किरणयुक्तमित्यर्थकं च त्वत्कृष्णशतचंद्रस्य चमोणस्य विशेषणं तदा पुद्गलाले दैमाना मधिपेष्टर इति गमकः

देवुवाच एकैवादेजगत्प्रद्वितीयाकाममाधरा पश्येतादृष्टमयेवविशंभोमदिभूतयः ३ ततः समस्तास्तादेवोब्रह्मणा
प्रमुखा लयं तस्यादेवास्तनो जगत्परेकैवासीत्तादविकाये देवुवाच प्रदेविभूत्याब्रह्मभिरिदृष्टैर्यदास्थिता तत्सदृशमा
येकैवतिष्ठात्ताजोस्थिराभव ५ अथितुवाच ततः प्रवृत्तेषुदद्याः शुभस्यचोभयोः पश्यतामवदेवानामसुराणांचदारुणं
६ शरवर्षः शितैः शस्त्रैस्तथास्त्रैर्येवदारुणैः तद्योर्ध्वदक्षद्वयः सर्वलोकभयकरम् ७ दिवान्यस्याणिशान्तशोभुषेयान्य
साविका वभंजनानिदेवैर्दस्तम्यतीचातकर्तृभिः ८ वक्रान्तेनवास्याणिदिवानिपरमेश्वरी वभंजनीनयेवोशङ्ककारो
चारणादिभिः ९ ततः शरशतेर्द्वितीमाह्वयतसोसुरः सापितकृपितादेवीधनुश्चिह्नैर्दक्षैः १० विद्वेधजविदेवै
दस्तथाशक्तिमुपादृष्टे चिह्नैर्ददेवीचक्रैणामप्यस्यकरेस्थिताम् ११ ततः खड्गमुपादायशतचक्रवभाजमतं अभ्यधावत्
दादेवीदेव्यानामधिपेश्वरः १२ तस्यापतत्तत्राशुवज्रचिह्नैर्दक्षैः धनुर्धकैः शितैर्वाणैश्चमैर्चाकैरामलम् १३ ततः
सतदादेव्यश्चिह्नैर्धन्वाविसारयिः जगत्सुद्धरचारमविकानिधनाद्यतः १४ चिह्नैर्दापततस्तस्यसुद्धरनिशितैः शरैः न
यापिसोभयवज्रोमुष्मिमुष्मवेगवान् १५ समुक्षिपातयामासददयुदेवप्रेशवः देवास्तवापिसादेवीतलेनारस्यादयत्
१६ ततः प्रदाराभिर्दत्तानिपुणानुमदीतले सदेवराजः सरसापुनरवतयास्थितः १७ इत्यमरप्रगृह्याचिदेवीगगनमास्थितः
तजोपसानिशधाराधुयुधेतेनचडिका १८ त्रिमुह्येतदादेव्यश्चडिकाचपरस्परम् नरुतः प्रमुमसिदमुनिविस्मयकारकं
ततानिषुदसचिरैकजातेनाविकासर इत्यामधामयामासचितेपधरणीतले १९ सतिप्रोधरणीप्राणमुक्षिमुष्मवेगितः अभ्य

त्वात्समासः २१ चर्मति चेतनाससारणोः सञ्चयः १५ तदाह हतास्यइति १४ सञ्चयिमिति देवाहृदयेत्यन्वयः नमप्रस्तनोऽलि।
 कवपेदः १५ १६ सहसानर्कितम् १७ उत्पत्येति भूमेः सकाशादर्थगता उत्तेगमनमित्यन्वयः आस्थितः आस्थितवान् निराधारा स्वप्रय।
 तेनशयाताभावदेतद्वीना तेनश्रमेन १८ निमुहुवाक्यपदतद्विशेषाप्रयममितिवाक्यायुक्तम् सिद्धोदेव्यानिविशेषः सुनयोऽवयवः १९
 उत्पत्यकंडुकवडुपरितिस्यापन्नसमवेचरतामुदयभ्रामयानत १२ एतान्तेवितेपेत्यर्थः २० वगितः वगवान् २१

२४

२२ विद्वतः कृतवृणः ज्ञानवन्निति कृत्वाभावप्रार्थः २३ प्रसन्नप्रकाशवत् स्वास्थं प्रनाविलम्बम् २४ उत्पानेति उत्पानसूचकमेवाः ३
 २५ पुण्याप्रवृत्तलाः २६ जन्तुरिति ग्रन्थप्रारम्भनीयादयः शांताः सौम्याः सतो जन्तुः शांतादित्जनिताः स्वनाः उत्पानसूचकाः
 सृष्टनामादिशब्दाद्येवाते २७ अस्याप्यामले सरस्वत्यष्टस्तुवाणं च प्रकृतं तथा मूलचक्रं तथा शिववर्णं चैवागले तथा धनुरेता
 निदिशानिदं देवीविभक्तिं सा श्वेतपर्वतमेकाशाश्वतवस्त्रविभूषिता नानारत्नसमाकीर्णावेदविद्याविनोदिनी आद्यादेनवरात्रेतम्

प्रिने

तमाद्योतंततो देवी सर्वदेवजनेश्वरम् जगत्संपातयामास भित्तामूले नवतमि २२ सगतास्तुः पपातोर्वा देवी श्रुताय वि
 सतः चालयन्त कलां पृथ्वी सा विदीपा सपर्वताम् २३ ततः प्रसन्नमविलंबेन तस्मिन् दुरात्मनि जगत्स्वास्थ्यमनीवापनिम
 लेचाभवन्नभः २४ उत्पानमेवाः सात्काये प्रागासंस्तथासंस्तथा सति तो मार्गवादिन्यस्तथा संस्तथापतिते २५ ततो देवगणा
 स्सर्वे रघुनिर्भरमानसाः वधुर्निर्दत्तस्मिन् धर्वा ललितं नयः २६ आवा दयंस्तथैवानेन नरत्नश्यामरो गणाः वधुः प्र
 ण्णास्तथावातास्तु प्रभो भूदिवाकरः जन्तुश्चाग्रयः शांता शांतदि जनि तस्वनाः २७ इति मार्कंडेय पुराणे सावर्णि
 के मन्तरे देवीमाहात्म्ये शुभवधः १ ऋषिरुवाच देव्या दत्ते तं मदासुरेन्द्रे सदा सुरावृत्तिपुरोगमास्तमः कात्यायनी तेषु
 वुरिष्टलोभादिकाश्चि वक्रास्तु विकारिताशाः १ देवि प्रपन्नानि रघुसीद प्रसीद मातने गतो विलेस प्रसीद विषे च रिपादि विषं
 त्वमीश्वरी देवि चराचरम् २ आधारभूता जगतस्त्वमेका महीस्वरूपेण यतः स्थितासि प्रपंस्वरूपस्थितया त्वयेतदापायते कृत
 स्त्रमलक्ष्यवीथे ३ त्वं वै सवीर्याकिरनेतवीर्याविश्वस्य वीने परमासि माया संमोहितं देवि समस्तमनस्त्वं प्रसन्नाधविशुक्तिहेतुः ४

विजयति मुक्तिहेतुः

वक्ति

जगत्प्रभुनिर्वर्तिनीति इति श्रीशिवभट्टसुतसतीगर्भजनागोजीभट्टकृते सप्रशस्तीयाख्याने दशमोऽध्यायः १ ॥ ऋषिरुवाच देव्ये
 ति तत्र यदेव हि पुरोगमा प्रुखाः कात्यायनीमित्यनेन परस्परमासामेकं सूचयति इष्टस्य शुभादिवधस्य लंभात्प्राप्तेः उमागमः विका
 सीनिविकस्वराणां वक्राणि येषां तेषां दूरणे विकारिता प्रकाशिता ग्राशाद्यः १ देवीति प्रपन्ना भक्ताः आनिदरे प्रसीदति विरुक्तिः वरा
 चरस्य निमीणा दो त्वमीश्वरी स्वतंत्र इतरत्सर्वे परतंत्रमिति भावः २ आधारभूतेति तत्र देवतं महीरूपेण स्थितिः प्रपंस्वरूपस्थितया प्रवर्तिन
 स्वरूपेण स्थितया गमकत्वात्मासः प्राणा यते पायीतुतः कर्मणि लट् यकी अनेनोपलक्षणं न सावात्म्यविवक्षितम् ३ तमिति आद्यपादेण
 लनशक्तिमत्तं द्वितीये कारणाशक्तिमत्तं मायाविद्या त्वयेतत्संमोहितं संसारगतपातितं तत्किं मोहो नास्त्येवमतश्चाद तं प्रसन्नाकृतप्रसादा

उटी.
ना.
२५

विद्या इति ग्रंथानिवेदाद्यन्तरोमीमांसायावद्विस्तृतम् पण्णोऽधर्मोऽन्तर्विद्याहेतावत्तदंश आधुर्वेदधर्मेऽन्तर्वेदगांधर्वीर्यशास्त्रैः सहाष्टादश
भेदाग्रंथाः सकलाश्चतःषष्टिकुलोपेताः पानिग्रथसौंदर्यतारुण्यकूपेताः समस्ताः सिधोपितवशाः सिधइत्युपनतणमित्याद तथैकयेनम
विस्तृतमेतवदिश्रुत्यामय एवचतुत्रः पृथुभूतस्याः भावान् स्तुतिस्तुतिविषयेपरापरापरागोणीभूत्याचयोक्तिस्तइपास्तुतिः कातेइत्यर्थः
यदा उक्तिरूपात्वमेवान् कातेस्तुतिः ५ पुनरपिस्तुतेरुचरनामार सर्वेति सर्वभूताविद्यात्मिकादेवीद्योतनशीला स्वर्गपुत्रोः प्रकषणाय
तीति यदाहस्ततातदातवस्तुतयपरमाग्रधिकाउक्तयः कावाभवत् नकाग्रणीपथः ६ तथाभूपगम्याणां सर्वेयेति बुद्धिनिश्रुत्यात्मके
ज्ञाने तद्द्वारेवचस्वर्गोपवर्गदेव नारायणस्यविष्णोः शक्तिनारायणी यदा नारस्यजीवसमूहस्यायनीस्थानधृतातदुपातसेवोधने तेवभ्यः

विद्याः समस्तास्तवदेविभेदाः सिधः समस्ताः सकलानगस्त तथैकयापरितुमेवयेतकातेस्तुतिः स्तुत्यपराप।
शक्तिः ५ सर्वभूतायदादेवीस्वर्गपुत्रिप्रदायिनी तंस्ततास्ततयेकावाभवत्परमाग्रयः ६ सर्वेस्त्वुद्धिः
पेणजननस्यहृदिसंस्थिते स्वर्गोपवर्गदेदेविनारायणिनमोस्तुते ७ कलाकाष्टादिहृयेणपरिणामप्रदायि
नि विष्णुस्यापरतोशक्तैनारायणिनमोस्तुते ८ सर्वमंगलमंगल्येशिवेसर्वार्थसाधिके शरणेयंबुकेगौरि
नारायणिनमोस्तुते ९ सृष्टिस्थितिविनाशानांशक्तिभूतेसनातने गुणाग्रयेगुणमयेनारायणिनमोस्तुते १०

कलेति कलात्रिंशत्काष्टा अष्टादशानिभेषः काष्टा आदिनातणप्रकृतोदयः परिणामोऽन्यवस्तुनामवस्थाविशेषः तेनकालरूपात्वं तदे
वपुनराह विष्णुस्यापरतोशक्तैनारायणिनमोस्तुते ८ सर्वमंगलेति मंगलानांमंगलेत्ये शिवेका
ल्याणकत्रिंशरणपरापरां यंबुकेत्रिनेत्र गौरि गौरवर्णे अनेनशोवीतुसंस्थाधनितम् तदंशदेवीप्रणणे सर्वाणिहृदयस्यानिमंगलानि
भुभानिव ददतिचेसितासंकातेनसासर्वमंगला भक्ततामार्तिहरणीमंगल्यजेनसास्मता १ शिवाशक्तिः समाख्यातानस्यदत्ताकिवा
सृता ३ धर्मोदीञ्जितानस्यसासवेलाकस्यकति अतोदेवीसमाख्यालालकसवाधसाधिका ५ विद्यात्रिभयवैरिप्रशरणपरा
णाद्यतः शरणमेनसादेवीभुनिभिः परिकीर्तिता ५ सोमसूर्यानलान्तितायवकासास्मतायुधैः योगाग्निदग्धदेहायापुनर्जाता
मालये शोवेडुजं दधवलांतगोरीतसास्मता ७ जलायनानराधारासुभृदशयनापिवा नारायणीसमाख्यातानरनारीप्रवर्तिका व
सप्तदशसर्वेभूतवर्तितायतः देव्यायात्रमित्सर्वजगत्स्यावरजंगमुमिति अस्मत्सकस्यसमाधुनिपाठोमहाफलदशुनिकासिकापरा
तो ९ सृष्टीति आद्यायेनब्रह्मादीनांसृष्टादिशक्तिस्तमेवेत्युक्त सनातनेनित्ये गुणानोमहादीनामाग्रयभूते अगुणमये अविद्यमानय ९

त
२
२५

शरणेति दीनाः सर्वेदिसुदुःखभाजः शार्ताः तस्करादिपीडिताः पराधनोत्परे तदुपपादकमार्तिहरेरिति यतश्चार्तेः पीडायादुज्जीत्यर्थः ११ हे
 सेति हंसयुक्तविमानस्थितेब्रह्माणीरूपधारिके कुशजले तस्यायं कौशः कसेदलः तदेभसः त्वरिकेसेचिके १२ विष्णवेति मादृश्योस्वरूपेणा
 निपूर्वाहं नान्यपि १३ मयुरेति मयूरकृकृततपिकु तेन हते ककुदः ककुभेपिकु पुत्रेचरणायुध इति मेदिनी मयूरपिबुधनवतीत्यर्थः १४
 नेनशिविवरीणामुक्तिनेनसमावृतेतिहविंशोक्तेः ग्रनद्येप्रवरदिते कुमारशक्तेरिवरूपेसंस्थानमवयवसन्निवेशश्चयस्याः १५ शंखेति
 शंखादीनिशृङ्गादीनिपरमाधुनियया १५ नसिंदेति त्रैलोक्यशरणसम्पदितेसमोमस्यदितेलोपः १६ १७ मदावजुइति मरुदजयस्याः

शरणगतदीनार्तपरिजालपरायणे सर्वमार्तिहरेरेविनारायणिनमोस्तुते ११ हंसयुक्तविमानस्थेब्रह्माणीरूपधारिणि कौशा
 भः त्वरिकेदेविनारायणिनमोस्तुते १२ विष्णुलब्धदादिधरेमहावृषभवादिनि मादृश्योस्वरूपेणारायणिनमोस्तुते १३ मयूर
 कृकृतवृतेमहाशक्तिधरेनवे कौमारीरूपसंस्थानेनारायणिनमोस्तुते १४ शंखचक्रगदाशाङ्गशृङ्गादीतपरमाधुये प्रसीदवैसवी
 रूपेनारायणिनमोस्तुते १५ शृङ्गादीप्रमहाचक्रदंष्ट्रादतवसंधरे वरादहपिणिशिवेनारायणिनमोस्तुते १६ नसिंदहपेणा
 येणहंतवैष्णवकृतोद्यमे त्रैलोक्यशरणसहितेनारायणिनमोस्तुते १७ किरीटिनिमदावजुसदस्यनयनोज्ज्वले वृत्रशरणदरेचैदि
 नारायणिनमोस्तुते १८ शिवदत्तीस्वरूपेणदत्तेममहावल मोररूपेसहासवेनारायणिनमोस्तुते १९ दंष्ट्राकरालवदनशिरो
 मालाविभूषणे कण्ठदेवाएमणनेनारायणिनमोस्तुते २० ललितलज्जेमहाविद्येश्वरेपुष्टिस्थेध्रुवे मदारानिमदाविद्येनारा
 २१ मेधेसरस्वतिचरेभूतिवाधवितामसि नियतेत्प्रसीदेशेनारायणिनमोस्तुते २२ सर्वस्वरूपेसर्वेशेसर्वशक्तिसमन्विते भ
 योभस्मादिनोदेविदुरोदेविनमोस्तुते २३ एतदेवदनेसोम्यलोचनत्रयधृषितम् पातनः सर्वभूतेभ्यः कात्यायनिनमोस्तुते २४ ज्वा
 लाकरालमसृग्मशेषासुरसदनम् विष्णुलंघातनोभीतेभद्रकालिनमोस्तुते २५ दिनस्तिदेस्यतेजसिस्तनेनाष्टययाजगत सावे

१८ शिवेति हनोदैयानांमदावतंययासा १९ २० हेनस्ति मदाविद्याउपनिषत् अदाशक्तिमयुद्धिः पुष्टिसहितसुधे मदतीअविद्यासर्गव
 रणसमर्थोमदामोदस्तूपे २१ मेधइति मेधाधारणावतीबुद्धिः सरस्वतीवाग्देवता वरेष्टेष्टे भूतिः सत्त्वतमधाने व्याटसोपुणाभावः अ
 नेनसात्त्विकीति वधुरजोगणस्तदुक्ते तामसि तमोपुण्युक्ते इदमलशक्त्यभेदाभिप्रायेण नियतिरदृष्टतदुपे ईशोममर्थः २२ सर्वेति दे
 वीमस्यादिरुक्तिः प्रसादनेजारीयाष २३ सर्वभूतेभ्यः सर्वभूतविकारभ्यः प्राणिभ्यश्च कात्यायनितदाश्रयसेभवे २४ ज्वालति ज्ञाः स्मान्
 भीतेभेयात् २५ दिनस्तीति ग्रनः प्रीणीमातावास्तवानिवनाः स्मान्पापेभ्यः पातित्यर्थः अनितेयवाद्य २६ ॥ रामायनमः

इसी.
ना.
३६

असुरेति चर्चिनेतिप्रः करंदसं उच्चलयतिकरैः किरणैरुच्चलोवा २० रोगानिति प्रभीष्टप्रियात्र अपदंसीत्युक्त्याने विपत्त इष्टवियो
मालत्तणा यतस्तत्तामाश्रिता अनेषामाश्रयताप्रयाति २१ एतदिति करननाशः धर्मद्विषोः सुराः अद्यप्रधुना आत्मवृत्तिमेवअनेकरूपैः ब्रह्मा
एपादिकात्मादिल्लोः अभेदेतत्तीया वृद्धावृद्धप्रकाराग्रन्तात्तरिकानकापीत्यर्थः २२ विद्यासिद्धि विद्यासत्तानेषु उपायभूतानि
यानिशास्त्रादीनिनेषुमन्त्राद्यैः प्रविवेकदीपेषु उपनिषत्सु आद्येषुवाक्येषुकर्मकांडपरवेदवाक्येषुसत्त्वव समत्वगतेतदाश्रयेमहा।
धकारेसंसारे एतद्विद्युतदत्ताकाशतीवविधामयतिनकापीत्यर्थः ३० रत्नोसीति जाताः सर्पाः अत्रयनेत्युक्त्याने दम्भवः चोराः दावोवा

न्या ३

असुरासम्बन्धसापेकचर्चिनेत्येकरोचलः अभायत्वदोभवत्तचंदिकेतानतावयम् ३० रोगानशेषानपदंसितुषास्तुका।
मानसकलानभीष्टात्र तामाश्रितानानविपन्नराणातामाश्रिताद्याअद्यताप्रयाति २१ एतत्कृतयत्कटनैतयाद्यधर्मद्विषादविम
हासराणां रूपांरनेकैर्वृद्धात्मसुनिर्हृताविकेतनकाश्रितिका २२ विद्यासत्तातेषुविवेकदीपेषाद्येषुवाक्येषुचकात्तदन्ता म
मत्वगतैतिमहाधकारेविधामयत्येतदगीवविधम् ३० रत्नोसिद्योत्रविद्याप्रधानायागारबोरसुवलातिपुत्र दावानलोयत्र
तथाविमयेतत्रस्थितातपरिपासिविधम् ३१ विधेस्वरितपरिपासिविधुविद्यामिकाधारयसीतिविधु विधेशवेद्याभ
वतीभवेतिविद्याप्रयायेतधिभक्तिनद्याः ३२ देविप्रसीदपरिपालयनारिभीतेनित्यगयासुरवधादधुनेवसद्यः पापानिस
वेजसतोप्रशमेनयाश्रुत्पातपाकजनितांमहापसगात्र ३३ प्रणतानांप्रसीदतदेविविद्यानिहारिणि त्रेलोकवासिनामीशु
लोकानावरदाभव ३४ देसुवाच वरदादेसुगणावरघननसेकृष्य तेनृणधंप्रयत्नामिजगतामुपकारकम् ३५ देवाङ्गुः स
र्वोवाधप्रशमनेत्रेलोकस्यालिलेश्वरि एवमेवतयाकार्यमस्मद्वैरिविनाशनम् ३६ देसुवाच येवस्वतंतरेषांअष्टाविंशति

नेत्रयाविमये यत्रोर्वाग्यादयः
यः ३१ यतस्तत्विद्येश्वरीप्रतोविधुपरिपासियतस्तत्विद्यामिका अतस्तंतद्वारयसि यतोभवतीविधेशानोमिन्ब्रह्मादीनामपिस्तथाः तत्त
धिभक्तिनद्यायेनेविद्याप्रयाभवेति ३२ देवीति देदेविनोस्मान्महाः हाणमात्रेणशत्रुभीतेः पालययथाधुनेवमेप्रत्यवासरवधाजतः पालि
नवत्यसितयत्यर्थः सर्वजगतांपापानिशाश्रुशीलंशमनपच उत्पातानांपाकः फलदानकालसेनननितांमहापसगात्माद्यादीश्वशमन
द्य ३३ प्रणतानामिति ईशेलवे ३४ देसुवाच वरदेति यंवरं यमभीषितायैवपुधुप्रार्थयधं ३५ देवाङ्गुः सर्वोवाधेति सर्वोवासा।
वावाधेत्यर्थः इदेवैरिविनाशनस्यविशेषणम् एवमेव अभादिनाशनवदेव ३६ देसुवाच येवस्वतंतरे अंतरमन्तरे अष्टाविंश।
तिरमेः अष्टाविंशतिसत्पाकः दामसगमच्छादसः युगचतसृगतत्रकलिदापरसधावनयारुत्यतिः ३७ ॥ रामायनम्

२६

नंदेति नंदगोपस्य श्रेष्ठेष्टामसलत्पंशभूता नंदभगवती नाम या भविष्यति नंदजा कनकोत्तमकांतिः सा सकोतिकनकोवरा कमलोत्तुश
पाशातेरलंकृतचतुर्भुजा इति राकमला ललीः सा श्रीरुक्मांजनासनेति रहस्योक्तः अस्याः शोशारेन वरात्रे प्रादुर्भावः ३८ पुनरप्यति रोदेण रूपेण पृथिवी तले अ
हापरेः तीतेन त्रैवचतयुगः वतीत्येताः वै प्रचिन्नाश्च विप्रचिन्ना वेषाश्च ३९ ४० तत इति पवारकृतैकिका काल्यंशभूता अत्र दत्ते सुपलत्तं
केशाद्युधसावीवयवेष्टरक्तमस्याः अत्र एवास्या रक्तचासुडातेन व्यवहारः जपाकृतमवर्णाभारक्तोवरविश्रुषणा रक्ताद्यधारकनेत्रारक्त
चित्तमूर्धजा रक्तदेती रक्तमलारक्तदंष्ट्रातिभीषणा वसुधवविशालादासमेरुयुगलस्तनी स्तनोलेवाचति स्थलोककेशावनिमात्रको स्वभ

नंदगोपपुत्रे जाता यथा दारभ संभवा ततस्तौ नाशयिष्यामि विंध्याचलनिवासिनी ३८ पुनरप्यति रोदेण रूपेण पृथिवी तले अ
वतीर्षेद निष्पामिवै प्रचिन्नास्तदानवान् ३९ भूयं त्याज्यानुग्रान्ने प्रचिन्ना न्मदासुराश्च रक्तादेता भविष्यति दारिमीरुक्तमोपमाः ४०
ततो मोदेवताः स्वर्गो मर्त्यलोके च मानवाः स्तवंतो व्यादयिष्यति सततं रक्तदंतिकाश्च ४१ भूयश्च शतवार्षिक्यामनादृष्ट्या मने भसि सु
निभिः संस्तुता भूमौ संभविष्याम्येति जा ४२ ततः शतेन नेत्राणां निरीक्षिष्यामि यन्मनीच कीर्तयिष्यति मनुजाः शतालीमिति मो
रतः ४३ ततो दमविले लोकमात्मना देहसमुद्रवैः भविष्यामि सुराः शाकैरावृष्टेः प्राणधारकैः ४४ शाकं भरीति विद्याति ता
दायास्याम्यहं भुवि तत्रैव च वधिष्यामि दुर्गे मात्ये मदासुरे ४५ दुर्गादेवी निर्व्याते तन्मना भविष्यति पुनश्चाहं यद्यभो महं पकुत्वा हि मा

क्ता न्यालये देवा भक्तमालिङ्गतिष्ठति त्वं च पापपात्रं च युगलं लोकांकरेः विभ्रतीति यामलोक्तेः अत्र सर्वशरमिति निर्देशः परस्परमपि।
शाक्तीनामभेदाभिप्रायेण ४१ भूयश्चेति अने भसि कृपादिजलपण्यायामपीति यः अयानि जायते दानी पावती देहादा विभीषणवमं च मयः ४२
यद्यस्मान्मनी निरीक्षिष्यामि तत्तस्मात् ४३ वेवस्तमचंतेरे पवचत्वारि शतमेयुगशतीती शाकं भयवतारः तस्मिन्नेवातरे शकचत्वारि शत
मेयुगे इति लक्ष्मीतंत्रोक्तेः तत्रैव दुर्गा नामासुरवधः शाकं भरीति स्तवचत्वार्युगशकसंज्ञयत्रमत्र अतया मद्यते भूतिमनुपाजा द्वारमिति च तत्रैव क
सवर्णो महालेवानी लोमलविलोचना गंभीरनाभिस्त्रिवली तज्जमप्यामनादरा सुककशाचेद्रभासा च त्रयी न पयोधरा चतुर्भुजा विशालादीवा
णामत्रेधजस्तथा प्रपपलवमलादिफलशाकसमुच्चयाश्च प्राणिनां जीवितायां च विभ्रतीति यामलो ४४ शाकं भरीति एषा पावती शर एव शा।
कभरी शतादी सा दुर्गा सेवप्रकीर्तिता उमागोरी सती चंद्री कालिके शाकपावती शाकं भरीती लवणीया कृतेः दुर्गा नामासुरः तत्रैव शाकं भयवतारः
व पञ्चमलकरीश फलकांशधिहृकाः तत्पुष्पकनचं वेति शाकदशविधं स्ततम अयं दुर्गमो हरपुत्रः पुरुषात्र ते मतिरिति ब्रह्मणो लज्जवरः अस्त्वयं
कालरात्रिर्हतीति बोध्यम् तदर्थं भवाया विप्ररात्रि परसंदरीकामादा जंभिनी वगला मुली प्रयाहरात्रि त्रमस्तामाने गायः शक्तयश्चति रुद्रयामले ४५ दुर्गा

२५

शुभं भवति

भक्तविद्यासीयर - इयविशिष्टं ४० भौमेति सीयापिनीलवर्णवदंष्ट्रादशनभास्वरा चंद्रहासंचंद्रमुंडशिरःपात्रंचविभ्रती एकवीराकालरा
चिर्निशालस्पादुरत्ययेस्पर्किः इयं कालंशपव पंचाशमसेचतुर्थोवैवस्वतमन्तरेपवभीमावतारइतिलक्ष्मीतंत्रे इयंचैत्रेपुत्रार्थिनामृत्त्या ग्रारु।
एतत्त्वोःरुणान्तमा ४८ नदेति आसरे कालिधृतभमं प्रसत्वेयाः घृष्टदायमित्ररूपे तत् ४९ आसरोति तेजोमएलडुर्दृष्टीआसरीचित्रकं
तिभृत चित्रभमरपाणिः सामहोमारीतिगीघते मृतामायामहाकालीमहा - द्वाधातवोइत्युक्तेरिधमपिकान्यंशपव सर्वतःसर्वत्र वैवस्व
तंतरपवघटितमचतुर्थोशतार्थवतारइतिलक्ष्मीतंत्रे इत्यभिप्रायकत्रान्यधि ५० नदेति स्पष्टम् ५१ इतिश्रीशिवभट्टसुतसतीगर्भजना।
गोजीभट्टकृतैसत्रशतीयाख्यानेएकादशोध्यायः ५१ देवुवाच एभिरिति मधुकैटभवधादिलक्षणेतिमधः सकलामेदिकीपारलौकि

रत्नसिंभतयिष्मामिमुनीनां प्राणकारणान् तदा मांस्वनयः सर्वस्वोष्णान् प्रयुज्यः ४७ भीमादेवीति विख्याते तस्मै नाम भवि
ष्यति यदारुणाख्यै लोको महाबाधो करिष्यति ४८ तदा हं भ्रामरं रूपं कृत्वा संख्ययश्चर्यते त्रैलोक्यं स्पृष्ट्वा तदा यवधिष्मामिमा
हा सुरम् ४९ भ्रामरीति च मौली कास्तदा स्तोत्रं लिखेत् सर्वतः इत्ययं यदा बाधा दानोत्था भविष्यति तदा तदा वती घातं करिष्या
सुरिसुतयम् ५० इति मार्कंडेय पुराणे सावर्णि के मन्त्रे तरे देवी प्राहात्म्ये नारायणी स्तुतिः ११ देव्युवाच एभिः स्तुतैश्च मां लिखे
स्तोत्रैः समाहितः तस्मात् सकला बाधा शमयिष्यामि सशयम् १ मधुकैटभनाशा च महिषा सुरवातनम् कौतयिष्यन्ति य
तद्वद्वं भनिष्ठभयोः २ अष्टस्या च चतुर्दशानवम्या चैकचेतसः श्रोत्रं निचैव ये भक्त्या मम माहात्म्यं सुतमम् न तेषां दुष्कृतं किं
चिदुक्तं तस्या न चापदः भविष्यति न दारिद्र्यं न च वैष्यवियोजनम् ३ शत्रुलोभं भयं तस्य दस्युता वा नरा नतः न शत्रून् श्लोको यो वा
त्कदापि संभविष्यति ४ तस्मान्ममेतन्माहात्म्यं पठित्वा समाहितैः श्रोतव्यं च परं भक्त्या परं स्तुत्यं न संततं ६ उपसर्गो न श
नशेषां स्तुतमासीत् स सुदेवान् तस्या विविधमुपायैः माहात्म्यं श्रुत्वा ७

[illegible]

यत्रेति यत्रायतनेष्टेसमस्तवेद्योतनसम्पत्क प्रार्थयधारणपूर्वकं असवलितवर्णादिवा ८ वलीति वलिप्रदानं देवतोद्देशेन पश्चा
 द्वापहारः पूजा गंधादिनार्चनम् अधिकार्यं देवीदेवताहोमः महोत्सवः प्रजन्तविवाहादि उच्चार्यमिति द्विजवैद्य ९ फलमाह जान
 तेति जानताविधिजेन प्रजानतातद्वयेन वलिसुद्धितां पूजां तथावेधावेधप्रकारेण मन्त्रादात्मादीरणादौ सति यथाकथंचिदपि कृतं
 मेतत्पत्नीविष्णामि प्रतीकरिष्यामीत्यर्थः चवर्गमध्यः धातुगणोवाङ्मूलकोक्तैः प्रतीकधातुयदणार्थः १० शरदिति शरत्काले प्राधि
 नशुक्लप्रतिपदमारभ्य क्रियमाणाङ्गोत्सववर्षा याचवार्षिकी वर्षशब्दोवर्षादौलातलिकः तेन चैव शुक्लप्रतिपदमारभ्य क्रियमाणाचे

यत्रेतत्पत्नीसम्पत्तिः स्याद्यतनेन म सदासतद्विद्योत्पामिसात्रिध्यान्त्रमेस्थितम् ८ वलिप्रदाने पूजायामधिकार्यं महोत्सवे
 सर्वसमेतवर्तितवृत्त्यर्थं प्रायमेव च जानताजानतावापि वलिपूजां तथाकृतम् प्रतीकविष्णामपदे प्रीत्यावहितो मन्तयाक
 तम् १० शरत्काले महापूजा क्रियते याचवार्षिकी तस्यासमेतन्मादात्म्यं कृत्वा भक्तिसमन्वितः ११ सर्ववाधाविनिर्मुक्तो धन
 धान्यसुतान्वितः मनुष्यो मत्प्रसादेन भविष्यति न सेशयः १२ अत्रासमेतन्मादात्म्यं तथा चोत्पन्नयः शुभाः पराक्रमे च युद्धे
 जायते निर्भयः प्रमात्र रिपवः सन्त्येयांति कल्याणोच्चापपद्यते नन्दने च कुलपुंसो मादात्म्यं समश्नन्ताम् १४ शान्तिकर्मणि स
 वृत्तयाङ्गः स्वप्रदर्शने ग्रहपीडासुखोपासमादात्म्यं शृणुताम् १५ उपसर्गः शर्मयाति ग्रहपीडाश्चटाकणाः दुःस्वप्नचन
 भिरुहंस्वस्वप्नप्रपजायते १६ बालप्रदाभिभूतानां बालानां शान्तिकारकम् संवातभेदे चरणो मेत्रीकरणशुभ्रम् १७ इहै
 तानामेषां घाणावलहानिकरेपरम् रत्नोभूतपिशाचानां पवनादेवनाशनम् १८ सर्वसमेतन्मादात्म्यं समसत्रिधिकारकं
 म पशुपण्यार्वधूपेष्टगंधदीपैस्तथोत्तमैः १९ विष्णोर्भोजने होमैः प्रोक्षणीयै रदनिशम् अन्त्येष्टविधिर्भोगैः प्रदानेति स

त्यर्थः कृतेति पवनस्याप्युपलक्षणम् एवमन्यत्रापि ११ सर्वाच्चासावावाचेत्यर्थः १२ इत्यन्तयः प्रादुर्भावान् द्वितीयार्थे प्रथमा प
 राक्रमेचेति पूर्वान्तरि युद्धेष्टिपलक्षणम् १३ उपपद्यते प्राप्यते कुलचने दत्ते वर्धते १४ शान्तिकर्म उपसर्गादिनिवर्तकं कर्म तस्मिन् तस्या
 ने इत्यर्थः अन्यसुप्रमो विषयार्थे १५ तदेव विवृतोति उपसर्ग इति दुःस्वप्नस्वप्नशब्दोत्पत्तयेन प्रसक्तोऽपि १६ बालप्रदाः सतनायाः
 संवातभेदे मेत्री विवदने १७ इहैतानां दुष्टानां वाङ्मूलसुखकादीनाम् १८ पश्चिमादिभ्यो कद्वयमेकात्वापि पशुवलिः प्रदोः शीगः प्रा
 पः शीरं कुशाग्राणि दधत्ततिलानि च यवाः सिद्धार्थकृष्ये वसुधांगोर्तः प्रकीर्तितः १९ विष्णोर्मिति प्रोक्षणीयैः पंचामृताभिषेका
 दिभिः अन्त्येष्टविधिर्भोगः स्वगादयः प्रदानैः मउद्देशेन विप्रभोदीयमानैर्वा सोलकारादिभिः एते रदनिशं क्रियमाणं यो वत्सरेण प्रीतिर्भवति २०

३. टी.
नो.
२८

सास्मिन्स्वचरिते सकृज्जने इत्यर्थः अत्राप्यपलक्षणं पवनस्यापि अवरोधप्रधिकफलत्वमिति कश्चित् शुक्लमिवादात्रान्वयि २१ समतम
नोकीर्तने प्रकृतं सति मर्थः युद्धे धिस्तत्रान्वयि २२ तस्मिन्निति युष्माभिः स्तत्रयोयाश्चरानेन नारायणीसूक्तं नमो देव्यादिकंच सकृत्कृतं
तथा ब्रह्मणा सविभिः सह यायुष्माभिः कृता सदिशोतकरीसूक्तं इत्यर्थः यथा तत्तत्तोऽस्वीणास्यधिकृतं तथा प्रागेव निरूपितं क
ता इति च दृष्टा इत्यर्थकम् लक्ष्मीतत्रैकवाक्यादिसवधेयं पृथ्वेयानि सर्वाणि ततोऽप्युक्तं कान्यनादीनीति बोध्यम् २३ ब्रह्मणो नि त
स्वादेत्यादिरात्रिसकृत्तया शुभा मोक्षाभ्युदयसाधनी प्रयत्नेति ददति अत्राप्येवमादिष्टोक्तवत्पुमेका न्वयि प्रांतरेदं प्रयत्नमो गे अत्र
एष इत्यस्य दावा ग्रीत्यादिना न्वयः प्रांतरे इत्यस्य दस्यभिरित्यादिना न्वयः केवले प्रांतरे वा दस्यभिरित्यादौ वा २४ दस्यभिरिति पुन्यनिर्ज

प्रीतिर्मेकियते सास्मिन्सकृत्स्वचरिते प्रकृते प्रकृतं ददति पापानि तस्यायोगे प्रयत्नं २१ इति कथ्यते भोजनस्य नोकीर्तनेन म
म युद्धे प्रचरितं यन्मे दुष्टं ददति निवर्तयेत् २२ तस्मिन्नेवैरिक्तं भयं प्रसोमजायते युष्माभिः स्तत्रयोयाश्चरानेन नारायणीसूक्तं नमो देव्यादिकंच सकृत्कृतं
२३ ब्रह्मणा च कृता तस्मिन् प्रयत्नेति शुभा मतिः अत्राप्येवमादिष्टोक्तवत्पुमेका न्वयि प्रांतरेदं प्रयत्नमो गे अत्र
शत्रुभिः सिद्धे वा द्वात्रयातो वा वने वा वन इति मितिः २४ राजा कुहेन चात्तमो वधा वंधगतो पिवा प्राच्यर्णितो वा वातेन स्थि
तः पोते महाणावे २५ पतत्सु चापिशस्त्रेषु संग्रामे भूशराणां सर्वे बाधास्तु वीरास्तु वेदनाभ्यर्दितो पिवा २६ स्मरन्ममैतच्च
रितेन रोमुद्रोत्संकरात् समप्रभावात् सिद्धादस्यो वैरिणस्तथा हरादेव पलायते स्मरन्श्चरिते मम स्मरित्वा च इत्युक्ता
सा भगवती च त्रिकाच एव विक्रमा २७ पश्यतामेव देवानो तत्रैवा तत्र धीयते तेषां देवानि राते का साधिका रात्र्या यथा ३ यत्त
भूशभुजः सर्वे वृकुर्विनिदत्तारयः देव्याश्च देवानि दत्ते भूमे देव रिपो युधि ३ जगदिधिसिनि तस्मिन्महोये त्वलविक्रमे नि
शुभे च महावीर्ये शेषाः पातालमाययुः ३१ एवमभगवती देवी सानित्यापि पुनः पुनः संभूय कुरुते भूपजगतः परिपालनम् ३२

स्तत्रयोयाश्चरानेन नारायणीसूक्तं नमो देव्यादिकंच सकृत्कृतं
यथा तत्तत्तोऽस्वीणास्यधिकृतं तथा प्रागेव निरूपितं क
ता इति च दृष्टा इत्यर्थकम् लक्ष्मीतत्रैकवाक्यादिसवधेयं
पृथ्वेयानि सर्वाणि ततोऽप्युक्तं कान्यनादीनीति बोध्यम्
ब्रह्मणो नि तस्वादेत्यादिरात्रिसकृत्तया शुभा मोक्षाभ्युदयसाधनी
प्रयत्नेति ददति अत्राप्येवमादिष्टोक्तवत्पुमेका न्वयि प्रांतरेदं प्रयत्नमो गे
अत्र एष इत्यस्य दावा ग्रीत्यादिना न्वयः प्रांतरे इत्यस्य दस्यभिरित्यादिना न्वयः
केवले प्रांतरे वा दस्यभिरित्यादौ वा दस्यभिरिति पुन्यनिर्ज

ने इदमुत्तरान्वयि वन इति भिरित्यस्य दत्तो वेति शेषः २५ राजेति कुहेन राजा च वधा वंधगतो पिवा प्राच्यर्णितो वा वातेन स्थि
एवैवो जे स्थितो वा तेनाच्यर्णितो वा कुलितश्च २६ पतत्सु चेति सर्वास्वा बाधास्तु महापीशसु वेदनायादुःखेनाभ्यर्दितश्च २७ स्मरति
मुच्यते इति कर्मकत्तरितः संकरमंडुः खम् उत्तरादमुत्तरान्वयि २८ हरादेवेति समचरिते स्मरन्तः समप्रभावात् सिद्धादस्यो वैरिणस्तथा हरादेव पलायते स्मरन्श्चरिते मम
स्मरित्वा च इत्यादिः वेदो गुरुणः २९ पश्यतामिति अनादरेषु निरातकानि भेद्याः ३ देव्याः शेषे देव्याः ३१ आययुः प्राविशत
३२ उपसंहरति एवमिति संभूय दृश्य शरीरा प्रादुर्भूय अंतरधीयते इति कर्मकत्तरितः ३३

यत्

२८

विशोक्तं शरण

आप्तमिति मरुतो ब्रह्मादीनपिकलयति अधिकारे प्रवृत्तयेति सामराकाली तथामहाकाले प्रलये महामारीसंदारक्रियातद्वपद्यात
येतद्याप्तमित्यन्वयः ३५ सेवेति काले प्रलये महामारीसंदारशक्तिः सृष्टिः सगोशक्तिः अज्ञानमहीनाकाले स्थितिकाले सनातनीनाश
हीना ३६ भवकाले संपत्समये वृद्धिप्रदतिलक्ष्मीविशेषणम् अभावेपि विपत्काले ३७ उषेः धूपगंधदीपाद्यैः संपूजितेत्यर्थः ३८ इ
ति श्रीशिवभट्टसुतसतीगर्भजनागोनीभट्टकृतसमप्रशतीयाख्याने द्वादशोऽध्यायः १२ इति कथा च एतदिति एवमुक्तप्रकारेणाध्यायत इति स
ष्टिप्रलययोरुपलक्षणं देवपुतिस्वरूपसंबोधनम् १ विद्यातत्त्वज्ञानं तथैवेति समुच्चये तेषां देव्यां तं स्वरूपः एष वैष्णवः समाधिः उत्तरार्द्धं मुक्ता
रत्नधि तथैवान्ये अन्ये चेत्यर्थः विवेकिनः प्रधिगतलोकशास्त्रतत्त्वाः २ मोहो न इति मोहो मिथ्याज्ञानं उपेक्ष्योति वृद्धिस्तदसी ३ आराधितेति

आप्तं तथैव तत्सकलं ब्रह्माण्डं मनुजेश्वर महाकाल्या महाकाले महामारीसु रूपया ३५ सेवकाले महामारीसेवसृष्टिर्भवत्यजा
स्थितिकरोति भूतानां सेवकाले सनातनी ३६ भवकाले नृणां सेवलक्ष्मी वृद्धिप्रदा एते सेवाभावे महालक्ष्मीविनाशायोपजा
यते ३७ स्वतासे पूजिता उषेः धूपगंधादिभिस्तथा दद्यात्ति विभक्तं पुत्राश्च मतिं धर्मं तथा शुभाम् ३८ इति मार्कंडेयपुराणे सावर्णिके
मत्स्यतरे देवीमाहात्म्ये फलस्तुतिः १२ इति कथा च एतत्तत्त्वमिदं भूयते नृमाहात्म्यं पुनर्मय एते प्रभावास्तदेवीयुये दंधार्य
ते जगतः १ विद्यातथैव क्रियते भगवद्विस्तृसायया तथा तमेव वैष्णवश्च तथैवान्ये विवेकिनः २ मोहो न मोहिता सेवमोहमे
षोति चापरे तां पुंदिमसाराजशरणपरमेश्वरीम् ३ आराधितां सेवनं भाग्यसुखं पवर्गदा मार्कंडेय उवाच इति तस्यैव च
श्रुत्वा स्वरयः सनराधिपः ४ प्रणिपत्य महाभारते मरुषि संशितव्रतम् निर्विघ्नोति मम त्वेन राज्यापहरणेन च ५ जगाम सद्यस्त
पमे सच वैष्णो महासुने ६ संदंशो गार्धमंवायानदी प्रलिन संस्थितः सच वैष्णवस्तपस्तेपे देवीसक्तं परं जपन् मोतस्मिन्सुलिने
ने देव्याः कृत्वा मूर्तिं महीमयीम् ७ अर्हणं च कृतस्तस्याः प्रधूपपाधितर्पणैः निराहारीयताहारीतन्मनस्को समाहितो ८

सेवेत्यनेन सर्वत्र फलदात्रीयमेवेति सूचितम् भोगः ऐहिकः मार्कंडेय उवाच इतीति ४ प्रणिपत्येति संशितव्रतं तीव्रव्रतं निर्विघ्नोदः खान्नः
मम त्वं स्वीयतां प्रवसायः ५ जगामेति सराजो वैष्णवोऽयं ६ देवीसक्तं इत्येव प्रसिद्धमदं विष्णोभिरित्यादीत्येकं श्रीसक्तमाधवीण
प्रसिद्धमिदमेव वस्तु नो देवीसक्तं न मोदेया इत्यादिकं पंचमाध्यायस्य स्तुतिरूपं तच्च सर्वदेवताकृतस्याध्यामहालक्ष्म्याः स्तोत्रम् शुभादिवधादि
भिर्देवादिभिर्देवैर्हृष्टं सर्वकेशपरिहारे शुभादिफलकं तन्नामाभ्यां ताभ्यां नमं अत्र पदं कृतत्वा वृद्धिस्तद्विहितत्वाच्च तमेव देवीसक्तपदं नृहीनं
अचिरे तत्त्वज्ञानं समनसा युमय इति प्रागेव निरूपितमित्यपरे प्राणायः संस्थिते जीने यो मवी जे कृताशने चिकीर्षा विडुनादाप्यप्राणादिनमोत्तकम्
अं विकसिदिदं जेय देवीसक्तं परं स्मृतमितिकचिद्युते ७ अर्हणं पूजां अर्पितर्पणं होमः प्रधूपगंधदीपाद्यैः पल्लवैः आदौ यत्प्रादौ प्रत्याहो
रो ततो निराहारीयताहारी तन्मनस्को समाहितो यत्कथाद्येवो ८

ड.टी.
ना.
२६

अङ्कः प्रागुक्तः
नोपनिताङ्गः
वर्णिकानाम्
दा एव च =

नोवल्लिचपशुकर्माङ्गपदारंदरतः एवेत्यस्यराजेत्यादिः राजैवनिजहृथिरसिक्तं एतेनवैश्वस्यतत्त्वज्ञानेकतयासात्विकत्वेनकथंज्ञानस
प्रजायाप्रवृत्तिरित्यपास्तं राजसप्रजाधिकारत्वेनतत्त्वस्यसात्विकफलेवाधकाभावाच्च ब्रह्मण्यससात्विकप्रजयाराजसफलवत् एवचएव
कारः स्याद्यः यत्तात्त्वानोर्जितचित्तयोः ननुतत्रियुवेष्ययास्तुवर्णिकत्वेनावेदिकस्वरात्ररुथिरासितवलिदानेकथमधिकारः तदुक्तं पा
शरीयपुराणे प्रत्यतवेदसिद्ध्यर्थः सग्राह्यः संवेचेतनेः प्रत्यतस्वरात्ररुथिरासितवलिदानेकथमधिकारः सततयश्चपुराणानिभारतप्रमुखान्यपि क
चित्कदाचिन्नशार्थकयत्तेणमुनीश्वराः अधिकारिविशेषणानांप्रवदन्त्यर्थमास्तिकं ब्रह्मणः तद्विद्योन्मोवानिः शकृतमपरित्यजेत् वर्णा
असपरिश्रमः प्रायश्चित्तेष्वनुमूल्यः वेदेनरागमगन्तापापीतदमसाचरेत् वेदवादेनरासक्तावद्वोनरकंगताइति सूतसंदितायामपि
तथापिद्योशोमागोणावेदेननदिरूप्यते मोक्षः प्रमाणमित्युक्तंकेषांचिदधिकारिणाम् अत्यंतमलिनानांतप्राणिनांवेदमार्गः सार्व
विभक्तिकस्तसिः वेदमार्गोत्यर्थः दीनानामितिशेषः पांचरात्रादयोमार्गाः कौलेनेवापकारिकाइति कौर्मेपि ब्रह्मणानांरौत
मशापेनत्रयीवाहवेजाते तैः स्तुतोशिवकेशवावित्तपक्रम चकारमोक्षशास्त्राणिकेशवः सशिवस्तदा कापालनाकुलवामभैरवंपूर्वप
श्चिमम् पांचरात्रपाशुपतंतथाग्यानिसदसशः क्वचित्क्वचिसराणादौवेदमूलोपि सर्वथा संतिनिर्मलतंत्रांशास्तत्रग्राह्यानेवेदिकैरिति मो

वैश्यः

सर्वथावेदमूल
पिपुराणादेकचि
क्वचिनिर्मलतंत्रं
शास्त्रनीत्यर्थः

ददत्तस्तौवल्लिचैवनिजगात्रासगुदितम् एवंसमाराधयतोस्त्रिभिर्वर्षैर्यतात्मनोः ॥ २६ ॥

नक

दशासुर्वेदिकफलदर्शनेनतत्त्वज्ञानेनत्रोक्तपारलौकिकफलेष्वपिविश्वस्यवसिष्टाद्यपासितत्वादिकत्रदर्थबोधेषुचविश्वस्यवैदिकमार्गत्याग
जमोदजनकत्वात्रिंशानानिर्मलत्वे - वेदामूलकत्वात् पाशेपावेतीश्वरसंवादे पूजयेद्विप्रवत्स्यामितामसानियथाक्रमम् तेषांस्वरणमा
त्रेणपातितंज्ञानिनामपि प्रथमेदिसद्यैवोक्तंशेषपाशुपतादिकम् मूलकत्वावशिष्टेविश्वैः संप्रोक्तानिततः परम् कणादेनतत्त्वसंप्रोक्तंशास्त्र
वैशेषिकंमहतं गौतमेनतथाग्यायसाख्यैकपिलेनवै दिजन्मनाजैमिनिनाएवंवेदप्रकाशकम् निरीश्वरेणवेदेनकृतंशास्त्रमद्वयम्
विशेषणतथाशक्तंचातोकमतिगर्हितम् देवानानाशनायायविष्णुनाचद्विद्विपिणा वेदार्थवन्मोक्षशास्त्रमाद्यावादेमवेदिकम् मध्येवकु
थितेदेविजगतानाशकारणादिति ग्रायविशेषकयोः सत्त्वदुःखादिमत्त्वमात्मनः अतिविरुद्धं निरीश्वरतासांख्यमीमोसयोः अतिविरुद्धं
ति तदंशेनेषांमशामाणमायावादोनास्तिकानां वासिष्ठलोका वेदमार्गपरित्यज्यतत्रमार्गाविसृष्टजकंशाडित्येप्रतिविस्मयः धिग्धि
कशाडित्युद्धुदेसाहसीत्वमतोभ्रमम् कोसोवर्णाश्रमाचारयोनेत्युक्तंतथाविना शक्तः पापवलात्पुनरास्तितेधिकृतिः श्रुतौ क्रमा
जोणापिज्ञाडित्युक्तताप्रजासमत्वया अतःकालेनमहतावेदमार्गगमिष्यसीति अत्रपापवलात्पुनरास्तित्युक्तत्वात्तत्रमार्गमवतत्प्राप्तोनेत्रप्र
वेशचकारणमितिस्मृतितम् स्पष्टमेवत्राधिकारिकत्वेनेषांस्मृतितम् तत्रैवस्थानांतरे पांचरात्रभागवतंवीदेदंगवरंतथा लोकायतंच

२६

दिः

तुविद्येवेपयो-
मंत्रेण-

सुखब्राह्मण-
यकेकेरुत्वा

कापालं सोमं पाशुपते तथा नाकलं भैरवं वामं शांशं भवयासते एवं विधानि शास्त्राणि विरुद्धानि महासुने स्वतः प्रमाणभूतेन वे
 देन मुनिसत्तम वेदिकस्तानि शास्त्राणि मनसापि न संस्मरेत् इति सर्ववेदाविरोधेन प्रमाणानामप्यथा भवेत् तस्मात्सर्वप्रयत्नेन ब्रह्मणे
 दविदो वर त्वत्त्वा वेदविरुद्धानि वेदमेकं समाश्रयेत्ति च सर्वस्मृतिप्रमाणदेशजाति कुलथमादिकं ब्राह्मणे स्वागमेः कल्पितेनैस्तु जनान्म
 दिमुत्तांशु रु मां च गोपयथ न स्यात्सृष्टि रचो मरो जतरेति वारादे अभावे वेदमंत्राणां पांचरात्रादितो विधिरिति सावपराणे अतिप्रष्टः अ
 तिप्रोक्तप्रयश्चित्ते भयं गतः क्रमेण अति सिद्धार्थं ब्राह्मणस्तत्र साविशेत् पांचरात्रं भागवतं मंत्रं वैखानसाभिधम् वेदप्रधानं सृष्टिश्चक्रम
 तापतिरुक्तवान् इति इति चेत् ओता च न तद्विप्राणां विशेषण भवेत्सदा ओता गता च न तद्वेष्यत कुसलापमिति मंत्रराजा उष्ट्रविधाने
 उक्तं स्यात्तत्राधिकारात् ओता न मंत्रे वैदिके रेव मंत्रे रागमशास्त्रा क्रमः साधारणी वृत्ता यो गृह्यताप न पूज न के वनमागमं आगमा क्रमं
 त्रेणागमस्य वीजप्रदो पद्युत वेदिके न वामागमा क्रमो कलापेन पूजनम् यत्र वागमोक्त वीजप्रदो नापि तत्र तस्या सादिशुपमं गः तदुक्तं यो
 तं न्यासस्य तात्रिकत्वेन अथ ता यन एव परिशिष्टे संध्याप्रकरणे तदुक्तं सावित्र्या सृष्टिदेवतत्वादाय जस्य देवतमेव वा जस्य तापे
 तां च त्वत्तरणो विभक्तमत्र योजितैः सृष्टि आगमं त्रेधा गमात्स निविन्य स्यात्मानं तदप्यभावयेत् यथा तत्सावितरं दद्यात्तनमः इति
 दृढये वरेण शिरसे स्थाप्य इति शिरसि भर्गो देवस्य शिवा ये वषट् इति शिवायाम् धीमदिकवचा यजं इति कवचं चरसि धियो योनः
 नेत्रत्रया यवोषट् इति नेत्रललाटे बुधिन्यस्य प्रचोदयात्सु यफट् इति करतले नासं प्राच्यादिदशादि त्वम्य मेदं प्रागन्यासः एवमप्य
 केनेकं निसद्विधिरवेदिक इति अथ मंत्रे देवता ध्यायेदिति अनेनै मपीमपि न्यासात्तरणं तात्रिकमंत्रेण न वेष्यता सचिता ए
 केन तात्रा ब्राह्मण इत्यर्थः अनेन तेषां तत्रेनाधिकार उक्तः दियतः सविधिरवेदिक इति तनेकं निविप्राः अनेन तत्राणां वेदमूलकत्वे नि
 राकृतम् त्रिविद्यादिविषयकता च स्पष्टमुक्ता विप्राणां वेदिकसां प्रधिकार इति चोक्तं अन्यथा तत्राधिकारिणः प्रतिन्यासानां सर्वे हि संम
 ततया एकैरेव क्रियते सगता स्यात् अतएव प्रपंचसारे पूर्वोक्तं विशिष्टं तलेगायत्री मंत्रविधी स ब्रह्मविस्मरुदं स मे सरेः ससदा शिवेः ससदा मा
 क्रयैः ऊर्वा दगन्यासे समादित इत्येनं न्यासा मुक्ता एव कृता तसिद्धार्थं गायत्री दीक्षितो जपेदित्युक्तं एवमुक्तप्रकारेण न्यासां कृता दीक्षि
 तः वक्ष्यमाण कलशाभिषेक ललाटा गायत्री विषयतां त्रिकरीता वानजपेत् इति तदर्थः अनेन तादृशा दीक्षा वत्त एव न्यास एवैक जपेः धिका
 रं यदत्रा तद्वदितस्य अद्वैदिकस्य न्यासेः धिकार इति स्पष्टमेवोक्तं तथा च गारुडाय न्यासा मुक्ता तत्त्वतः विधानेन भिक्षाशी विजिते दि
 यः साहति त्रयसंयुक्ता गायत्री दीक्षितो जपेदित्युक्तं अनेन चरस्यरणमपि तात्रिकं मिति स्पष्टम् एवं बोधायनादिभिर्देवैरुदिय विषयन्या
 स एवैकं जपदोमादिकथनं तदपि शैवागमादुक्तं तात्रिकरीता वतामेव नान्येषा मिति बोध्यम् अतश्चार्धे ब्राह्मणे अथ तत्त्वय मार्घः प्र

म

पंडित न्यासं तपि
 श्रुत्य न्यासानां कथं
 यत्र न्यासा निमित्तं
 सविधिरवेदि
 यारुत्वा-

अन्तर्भविकमशान्तिस्त
सिद्धिदायिने ५

अविच्छेदोदेवताब्रह्मणः २
रहस्यं
निर्व

यथास्यासुवर्षाणां तथा
नम्यानां पण्डितस्य परे
पकाराभावात्

३. टी.
ना.
३.

देशोभवतीत्यपक्रम्य योहवादिदिनार्थेयकंदोदेवताब्रह्मणो नमोरेणयानयतिवाधापयतिवास्यापुर्वेतिगर्जेवापुर्निप्रसीयतेपापी
यान्भवतिवातयामान्यसत्त्वोसिभवतिचरदुपपदुपधारयते एकैकस्यावेदिवर्षसदस्ममतिथिभवेतीत्यादि अविच्छेदमस्तुसंवेधी
ग्रहवत्प्राणपवप्रदेश उपदेशो नवधिकउपयः ब्राह्मणपदेनतद्वक्तोविनियोगइतितयासकृतः यातयामत्वे तदेकमानदेत्वे जी।
लोचप्रतिभुक्तंयानयाममिदंइयमिति कोशः मंत्राणामेवमेवेतत्वेत्तच्चविकालमनधायनात् इदंदिन्यासादीनामवेदिकत्वमाद यत्तभा
गवत्वेवेदिकत्वात्रिकोमिश्रतिमंत्रीत्रिधामतः त्रयाणामीषतेनैवविधिनामां समर्चयेदित्यक्तं तत्रेसाएवोक्ताधिकायाउसारेणवोधा
मिश्रयवेदिकप्राधान्येत्तप्राधान्याभांदिधा मउरपि निःश्रेयसकरंक्रमेदिजस्येतत्रिवोधतः वेदाभ्यासस्तपोजानमिदियाणांचसंय
मः अदिसागुरुसवाचनिःश्रेयसकरंपरम् सर्वेषामपिचेतेषामात्मज्ञानं परस्मत्तम् तद्युगं सर्वविद्यानांप्राप्यतेहमृतमयतः सर्वेषाम
पिचेतेषामुभयामिदकर्मणाम् किंस्विक्रयस्करतरंक्रमोक्तं पुरुषप्रति पत्तामेवात्सर्वेषांक्रमोणांप्रेत्यवेदव श्रेयस्करतरंजेयसर्वस
कर्मवेदिकम् इदंवापुर्नकाम्यप्रवृत्तकर्मकीर्मेने निष्कामंज्ञानपूर्वतनित्तत्तुपदिश्यते एतदिजन्मसाफल्येब्राह्मणस्यविशेषतः प्राप्ये
तत्कृतकृत्योस्तिद्विजोभवतिनामया यावेदवाह्याः स्मृतयोयाश्चकाश्चिक्कट्टयः सर्वास्तानिष्कलाप्रेत्यतमोनिषोदिताः स्मृताः उम
द्यतेयुयतेवयान्यनान्यानि कानिचित् तावाक्कालिकतयानिष्कलापनतानिच पितृदेवमउष्माणवेदस्यद्वः सनातनम् अशक्यवाप्र
मेयचवेदशास्त्रमितिस्थितिरित्यार ग्रन्थार्थः वेदाभ्यासः उपदेशकशास्त्राभ्यासः तद्वोधिनेतपः कृत्वादिज्ञानमात्मज्ञानं अत्रवेदशास्त्रो
नमुत्वावेदपरः किंतुतेष्वेषागमशास्त्रप्रयोगान्नसाधारणाः सर्वेषामेषांषणावेदिककर्मश्रेयस्करतरमिति वत्प्राणसंगतेः सर्वेषां
मेवांषणामित्यस्यासंगतेश्च यात्तज्ञानस्यपरत्वमाद तद्वीति एवेदितेज्जाभासतद्वक्तुपत्रादीनां वेदिकैस्तैः साम्यंकिमित्याशयेनाह
त्यनि किंस्तित्यादि सर्वेषांतांत्रिकवेदिकानां उन्नयति षण्णामिति श्रेयस्करत्वंदशयति एतानिवेदिकत्वाययाविहितानिवत्प्राण
तेजोक्तानि तांत्रिककर्मजन्यफलानामेदिकानां तेषां शौचजायमानानामपिक्रमशः कालक्रमेणकिंचिदिलेवेनवेदिककर्मतोला
भेनताम्यजातमवेति तस्मिन् तस्मिन् तत्रफलजनकंजातपूर्वज्ञानकरणम् अनेननित्तत्तुपदिश्यते वेदिकैस्तैः एतदीति ब्रा
ह्मणस्यविशेषतइत्यनेनतस्यपातिपंविनाम्यज्ञानधिकारः तत्रियादश्रुतज्ञानप्रवाधिकारइतिसुचितम् तदेवाह प्राप्येतदिति एतदेदि
कंतांत्रिकं च अत्रदिनपदेविप्रतरपरम् नस्तकिंतदेवेदिककर्मत्यतश्चाह यावेदवाह्याइति वेदासूलास्तत्ररूपाः कट्टयः वेदविरुद्धा
वाक्कादिस्मृतयः पेरिकमात्रफलाः वेदविप्रतिपन्नव्याकृताः निष्फलत्वेदेवमाद उमद्यतेइति तत्कालेउमद्यतेदेवादिमोदीयुपनः
सत्यपुगादीययैतेविलीयंते अतोवेदादेदमूलस्मृतेश्चयान्यनानीत्यन्यः येहेतो तान्यमतिविनाशशालित्वात्पौरुषेयत्वेनसाधित्वा

वाधेप्राप्त्योक्तं
ब्राह्मणस्यवेदिके
दविषयमिष्ये वे
प्रत्ययानुके

वेदाभ्यासादीनां =

अभ्यासतपश्चा
दिभिः =

३.

वेदशास्त्रसामुच्च
वेदपरत्वेनस्याति
प्रउन्नतत्वात्

पूर्व

पूर्व

च यतोऽन्यतानि असत्पराणि पारलौकिकफलांसे न तवादीनि वातः प्रत्यनिष्फलानि अतः केवलं वैदिकं कर्मैव विप्रः त्रिविधा
 दिव्यसिद्धिं सेवेन अनेन त्रिविधादेरपि तांत्रिकफलमेवेति सूचितम् एतदेव परीत्येन वेदस्तौति पितृदेवेति वेदः सर्वेषां चतः सत्रं तु म
 न्याणां मेवित्यर्थः सनातन सर्वकालिकमनाद्यनतत्वात् तत्र मेव दर्शयति अशक्यं कृतं मशक्यं सकलतत्र दध्यं ज्ञातत्वं स्पष्टं
 धर्मावान् वेदतो ज्ञानपूर्वकमेव हिरण्यगर्भादिकर्तृकसृष्टिप्रवणाच्च बुद्धिपूर्वकतत्वेनास्मयमाणात्वाच्च यस्याविसृष्टित्वे वेदाद
 तिष्ठतेऽप्यप्रमेयं इयंत्यापरिकेयमशक्यम् अनेन वेदे वेदा इति श्रुतेः आसत्प्रवृत्तिश्च अतः सपरमार्थमोद्यो वेदादवगम्यते
 प्रवृत्तः सत्त्वित्तयोः पुराणादिस्थितः आदिनेति दासादिभ्योऽनुवृत्तिश्च अनेन तत्रादीनां तद्विप्रतिपत्तत्वेन वृद्धाकृतत्वेन सूचितम् सा
 बुद्धिश्चादायां तेषां ततः फलमपि तत्रोपासादात्मादित इति दिक्विप्रस्यापि पूर्वकृतपापवशादेरिदं मार्गपरित्यागपूर्वकं तत्र समाश्रये
 एतत्प्रकारं तरेण वा प्रवृत्तत्वेन अधिकारः एतच्चोक्तं सांख्यपुराणेष्वप्यत्र सांख्ययोगः पांचरात्रवेदाः पांचपतंतशा आत्मप्रमाणा
 न्येतानि न हंत्यानि हंत्यभिरिति भारतं तत्रैव व्याख्यानं निर्याशः प्रमाणं तदतिरिक्तां शस्य वेदाविरुद्धस्यापि भ्रष्टविप्राद्यत्वं प्रमाणात्वात्
 तथापि योऽंशो मार्गाणां वेदेन न विरुध्यते सौंशः प्रमाणमिति त्रैलोक्ये केचिदधिकारिणामिति सूतसंहितोक्तेः केचिद्वेदप्रमाणं न तसा
 र्वेषां मितितदर्थः आगमात्पुनश्च अधिकारविभेदेन प्रवृत्तानि न संशय इति वासन पुराणोक्तेः एतेभ्यस्तद्वदमत्याह मां भासाभि
 धायकं तद्वदतां बुधैरुपायं मोदस्तस्याप्रयोगतः धर्माभासः वेदाभूतो वेदविरुद्धमोदोऽप्युपायो मोदयते त्वनुष्ठादणो मोदजनना
 यतत्प्रवृत्तेः तर्हि सातौ पिधमस्याजानेनार वेदाद्यविरुद्धः कार्यस्य पिधिर्यस्य तेषु प्रयत्नेनानुलिष्यत विधिद्वयं नृजयदिति सूत
 मित्यस्य वेदार्थतया सतमित्यर्थः एतेन वेदमूलतत्वे दर्शितवेदार्थविश्रुतत्वं तत्राविप्रतिपत्तत्वे वेदाविरुद्धां शानुष्ठाने शौचं श्रौतमार्गं प्राप्ति
 रितिविशेषः यथा तस्य सत्परिग्रहप्रसूतिना बुद्धितमो दोषोऽवस्थितो तथा वेदिकानां वेदेष्वप्रमाणं भ्रष्टानां तत्राणि भ्रष्टराणा
 शास्त्राद्यागमाश्च प्रमाणमिति व्यवस्था बोधा भ्रष्टविप्रोपिमिश्रमुजाधिकारी तत्रोपात्रवेदिकेषु तस्याधिकारात् किंच ब्रह्मवादी
 नां प्रायश्चित्तकरणकाले संध्यावेदनादिवत् तत्र त्रिबलदेसाद्योऽप्यस्य नृजय इति श्रुतिद्वलाद्वलत्वेनैकसंज्ञसाध्यस्य मेधेधिकार
 वच्च तस्य वेदिकेऽधिकारात् वेदिकतांत्रिकयोऽपरस्परसंस्पृशता तत्रेव परीतितो मत्या वेदिकेन स्पृशेत्सदा वेदिकस्यापि तत्रेव परी
 तित्वेन स्पृशेत्सदेति वा सिद्धोक्तोक्तैः तत्र वेदिकस्याश्चिता तांत्रिकस्य देवतासाविधानिति बोध्यम् यच्च तत्र तत्रेव तत्रेव मार्गाणां वेदि
 कसामोदाधिक्यकथनम् तत्र भ्रष्टादिस्पृशतदधिकारिणः प्ररोचनायं मोदनायं च तादृशमोदे पूर्वजन्मकृतपापमेव कारणम् पांचा
 रात्रेव कापाले पात्रेष्वपरं च दीनितस्य भविष्यति मनुष्याः पापकर्मिण इत्युक्तेः क्वचित्तत्रात्रोपेन धर्मपौराणिका अपि वदन्ति ता

तांत्रिकस्य
को

तांत्रिकस्य पूर्वो =

अथ चित्ता विप्रस्य विवेदिकस्य र्शः अचित्तस्य च त्रिविधं आदेवताया असाविध्यम् तत्रोक्ताः अचित्तस्य नापि सेवनकृताः श्रेयसदं नृपतां विप्रस्य दे
 वेऽस्य निविद्ध

उ. टी.
ना.
३१

दृष्टोऽंशस्तु शास्त्रं ज्ञातुं विनेति पशुशोकेः यत्सुराणोऽङ्गुलीशुजादिप्ररात्रिपुजाप्राधान्यमुक्तं तदनुसारेण तत्र निधि निर्लेयस्योक्तं तत्र
जात्रसार्थं पूर्वोक्तो वेदेवानामिति प्रसक्तकृतिविरोधात् अतएव देवीपुराणे उपवासात्परं भैक्षं भैक्षान्तरमयाचितम् अयाचितात्परं
नक्तं तस्मात्त्रकं नवनेद्येदित्युक्तं वामाचारो महादेवान्तेनोदरतेन रात्रिस्तु तेन नक्तदिपुजातद्गतादिकरणं च वामाचारो तर्गतमि
ति बोध्यम् इदं च दुर्गादिनक्तविषये तत्र भ्रष्टस्यापि विप्रस्य वामाचारेनाधिकारः योदाताऽपि विना विप्रो महामायां प्रपूजयेत् स पापः
स्वर्गलोकात् मुक्तो भवति रोगधृक् विप्रो यः पूजको वामः सोमपां पुण्यवर्जितरत्निकालिकापुराणात् रात्रिण्य दक्षिणमार्गे कथयित्वा
पानिशद्यान्त्रप्रवेशापिमद्यामासादो विप्रस्य नाधिकारः स्वगात्ररुधिरं दत्त्वा स्नात्वा मवाप्नुयात् मद्ये दत्त्वा ब्राह्मणस्त्वान्नापादेव ही
यते इति कालिकापुराणात् वामागमोऽपि विप्रस्तमद्यं सोमं न भक्षयेत् सकीयां परकीयावानाद्या कृष्य ब्राह्मणाय नैदिनिश्री विक्रम
संदिता मेऽसारादिनिर्विन्नवचनाच्च आकृष्य तस्य धनदासादिनावशीकृत्य तस्यः प्रागेतपिशितैरैकैः सस्यापि सूरेश्वरि वार्णाग्रमाचि
रैकां कदाचनेति वचनांतराच्च दक्षिणेश्वर्योऽप्यष्टादशविधमद्यदानमेव न तद्वदानम् तत्र तयोऽनधिकारात् एतेन सोममप्यादि
नाथिनविप्रस्यापिमद्यादिस्त्रीकारेण दोषस्तथास्तं शास्त्रेण तदधिकारिषु दादीनामपि सिद्धिर्न विधाता त्रैविण्येकस्यैव यजनन्याजनं योऽधिकारा
त्तस्य वस्त्राग्रदणशास्त्रस्यैव यथानिपाते प्रतिपादितदोषाभावकल्पनमुक्तम् नदिवासाचारीयमद्यादिविधिः तथावाचनं वापालनाया
यां कांचनपरिदरेदित्युक्तं तस्यायमर्थः याकां सपि सभोगेऽस्वस्त्यागतो नाऽयमनुष्ठायजेत् किंतु तत्र मुदाष्टुषभोगीयप्रतजसा
मया उपभोज्येदिति न तवलास्त्यं प्रवर्तेनीत्येवितदर्थः अतस्तेन न्यायेनात्रास्त्रीभोगादेवीस्नानं प्रतिनयमं तवक्तव्योग्यम् तदुपास
नवदस्य ब्राह्मणप्राजाधिकारिकत्वाभावाच्च वेषस्य सात्तिकं मुद्रात्रियस्य तसां यकम् ब्राह्मणस्य गवां तीरं भित्तुक्तैश्च अजातिभ्रष्ट
विप्रो ब्राह्मणपदार्थः पीत्वा पीत्वा पुनः पीत्वा पितृत्वा धारिणी तले उत्थाय च पुनः पीत्वा पुनः नमनविदतीत्यादित्युदपरमेव लोक
व्यवहारे मद्यादितो निवृत्तस्यापि शुद्धस्य सोममप्यादिव्यायनप्रजाकाले तत्स्त्रीकारो बोध्यः मद्ये ब्राह्मणपदं मशापमुक्तं शापविमोच्च
नप्रकारोऽपि शुद्धस्यैव तैविना तेन दद्येन पूजने शुद्धादीनामपि सिद्धिर्न विधाता अतएव देवीपुराणे वेषस्य सगोपवालास्तु उद्गणवसे
षु च शुद्धस्यैव विशेषेण पुलिंदशवरेषु च लोकान्तराणामागं वामाचारेण सिद्धिर्देति शुद्धादीनामेव तत्राधिकारउक्तः लोकान्तराणामप्य
लोकविलसतेन तदंगीकृतेनेत्यर्थः स्त्रीशब्देनातिप्रशुविप्रादिसिद्ध्यापि ब्राह्मणस्य साक्षात्पुत्रवलिदानमपि न भवति ब्राह्मणस्य वलि
यत्र तत्राच विदितः क्रमः कृत्वा ह्युत्तमयं सिद्धिं नरेणाञ्च भैरवम् अथवा प्रपविहृतं यवतोदमद्यं च वा द्यातये च इहामेनेति कालिकापुराणात्

दक्षिण मार्गः

सुरा

अत्र नरसिंहवाद्या उपलक्षणं कृष्णं श्वीकलेने स्रग्दंशदि के दोष न जोकेः यत्तु अद्वैतज्ञाननिष्ठो यो यो सो संसारपारगः स एव यजने
 देवाग्रधिकारी परो भवेदिति सिद्धं नाथ सदिताया मुक्तम् तत्तु न यथा कृतं तादृश कर्म मन्त्रैः नधिकारात् तस्मात्तत्तदुपमं सार्व
 भौमो यथा राजा स्वर्गं देवते ते भवि प्रारब्ध कर्मणा ज्ञानात्तत्तु देवते ते तथेत्यादिना यथा तस्याहारविदारदिष्टनिष्ठः शास्त्रेण दर्शितः
 तत्तथा यो यथा दारविदारशाली लोकलज्जानीनः शुद्धादिः समुत्थोधिकारीति तदर्थः वस्तुतः सार्वभौमो यथेत्याद्यपि ब्रह्मसूत्र
 तिपरं न तत्तत्तत्तदाचरणमस्ति ज्ञानिने प्रकृत्यप्रारब्ध कर्म प्रावत्पादो गोष्ठिका भवेद्यदि क्षिप्यते स सदृशः त्वं भुंक्ते विष्टिद्वीतवत्
 यथेष्टाचरणेन तस्य रागा केन विदिष्यते इत्यभिप्रेत्योक्तेः सन्तु सारसदितायामुक्तं वाद्यपूजानकर्तव्या कर्तव्या वाद्यजानिभिः
 साचक्षुद्वयदानादणमैदिकार्थे कसाधनात् न कर्तव्ये तस्य विप्रैरिति शेषः तदाह कर्तव्या वाद्येति वाद्यानात् वाद्यपूजानाः को
 लाः तपणाश्च कपालिनः दिगंबरा ऐतिहासा वामकास्त्रवादिनः अंतराराधनपरा वैदिका ब्रह्मवादिनः जीवन्मुक्ताश्चरत्येते त्रि
 पुलोकेषु सर्वदेति ऐतिहासादिभैरवयामस्तादितं प्रामाण्यवादिनः तपणादयः हृत्पीथागप्रधानाः तंत्रवादिनः श्रीविद्याप्रधाना
 ज्ञात्वा विद्यादितं प्रामाण्यवादिनः अंतराराधनं देवतावाद्यत्पानुसंधानं यदा वाद्यपूजावाद्यकर्तृका पूजावाक्यशेषस्तेषु
 बलाभात् अंतराराधनं वैदिकमंतरं गमाराधनं जीवन्मुक्ता इत्यस्य तद्वैतार्थः ब्रह्मणो न प्रकृत्य मिश्रकं कौलमार्गं च परित्याज्यं हि
 शाकरीतीश्वरवचनाच्च कौलमार्गो वासाचारप्रधानो मार्गः मिश्रकं यत्र वासदक्षिणो भयमार्गो कथ्यते एतेनोतराराधनपरा इति
 कौलमार्गोक्तो नर्यागपरमित्यपास्तम् तत्रोक्तमार्गस्य ब्रह्मणो प्रति सर्वथा मा ज्ञत्तु कथनात् वेदे निष्ठो पितृत्राणि तांत्रिकाश्च न
 दूषयेत् तंत्रनिष्ठस्तथा वेदान्तैदिकोचनदूषयेदित्यपि तत्तदधिकारिणो निदानकर्तव्ये तस्य परम् स्वधर्मनिधने श्रेयः परधर्मो
 भयावदइत्युक्तेः एवं च वासाचारप्रवृत्तौ ब्रह्मणो पिनिष्ठ एव वेदाध्ययनप्रवृत्तौ प्रवृत्त एव च त्रैविद्याणां दक्षिणमार्गप्रधानत्वं
 श्रद्धाधिकारः ऊर्ध्वगोलकादीनां संकुराणां शुद्धादीनां चैतज्जाप्यधिकारः विष्णुदिजातज्जंगमोलकादिप्रासाप्येव प्रवृत्तयो गिनी तंत्रे सर्व
 वर्णादिजातयः निवृत्तयो गिनी तंत्रे सर्ववर्णाः पृथक् पृथक् इत्यादिव चोसिज्जंगदीनामप्युनयनोक्त्यादिजातित्वात् तत्तद्वर्णीजनस्य
 गोलतत्रद्वर्णात्वाच्च एतदभिप्रायमेव सो जामणी न्यायमूलकं सो जामणी ऊर्ध्वगोलचारे विप्रैर्मद्यनदूष्यतीति पठेति प्राधुनिकाः तत्र
 यथेष्टाद्यैवेदिके तांत्रिके वैदिके चाधिकार इति निजगम्यासु प्रति तद्वलिदानं तयोर्न विरुद्धं तथातप्रमुद्राधारणाद्यपि मुद्राजंगमोल
 कादीनामेव लिङ्गचक्रादिधारणमुपक्रम्य विप्रस्ये तदिगर्हत्वा न्यायमिन्नमुदीरितम् अद्वैतमरतानोदितिराचक्रादिधारणमिति यामलो

अद्वैतज्ञानिनः -

यथास्मात्तथा -

मा =

ड.टी.
ना.
३३

कैः एतदर्थकं न यत्नपरैः कल्पितं एव अत्र पलं भातं तथा पलं भयेते तावपि वेदभाष्यकारादिभिश्च तथा व्याख्यानात्र तत्रार्पितः विप्रं
आदिधारणमपि शेषागमविषय एवावगमादिदीक्षितस्यैवेति सूत्रसंदितादौ स्पष्टं भस्मधारणं तद्दोषांते वैदिकैरेवेत्यनेन प्रसक्तानुप्रस
त्ता प्रकृतमनुसरामः ५ प्रसक्तमिति क्रियाविशेषणं देवुवाच यदिसन्नरादे ऊलनंदनेति वैष्णवसंबोधनम् ज्ञानार्थित्वेन प्रशस्त
त्वात् १० मत्तइति प्राप्यतां स्वीक्रियतां तत्कार्यमानं मार्कंडेय उवाच तत्र तत्सन्नरादे अविशेषादि विरस्यादि ११ अत्रैव च अत्रापि

परितृष्टाजगद्वाजीप्रत्यक्षं प्रादुर्चं डिका देवुवाच यत्प्राप्यते तस्य भूपतया च ऊलनंदन
१० मत्तस्तस्याप्यतां सर्वपरितृष्टादमित्यत्र मार्कण्डेय उवाच तत्रावचनेन पाराज्यमवि
शेषपत्नजन्मनि ११ अत्रैव च निजराज्यं दत्तशत्रुवलंबलात् सोपिवैष्णवस्ततो ज्ञानवत्वे
निर्विस्मानसः १२ मृमेत्यदमिति प्राज्ञः संगविष्णुनिकारकम् देवुवाच स्वत्येरेह
भिर्नृपतेस्वराज्यं प्राप्यते भवान् १३ दत्तारिणस्य वलितं तव तत्र भविष्यति मृतश्च भूयः
संप्राप्य जन्म देवादि वत्सवः १४ सावर्णिको मनुर्नाम भवान् भविष्यति वैष्णवयत्न
यायश्च वरोसतो भिवाकितः १५ तत्र यत्नामि संसिद्धौ तव ज्ञानं भविष्यति मार्कंडेय उ
वाच इति दत्ता तयोर्देवी यथाभिलषितं वरम् १६ रामायनमानमः

अस्मिन्नन्त्यापि दत्तशत्रुवलमिति राजा विशेषणं ज्ञानं तत्तत्ज्ञानम् निर्विस्मानसः संसारादिरक्तमानसः १२ मृमेत्यदमिति
यः संगस्तद्विष्णुनिस्तत्राशकारकमिति ज्ञानविशेषणम् समासच्छादसः प्राप्तत्वं प्रकीर्त्यातिबुद्धिमत्तात् देवुवाच स्वत्येरिति स्वराज्यमित्यस
मस्तं १३ इत्येति तत्राज्ञे तदास्तत्तलनं भविष्यतीति उन्नरादे उन्नराज्ये १४ सावर्णिक इति यद्वाचकं नाम तदपलक्षितो मनुविषयः वैष्णवस्य
नराज्ये अस्मिन्नन्ति वक्रवचने स्वस्य सावर्ण्यद्योतकम् १५ तमिति संसिद्धौ मनुष्ये नादृष्टवत्तथी ज्ञानं दत्तज्ञानम् मार्कंडेय उवाच इतीति

हु.टी.
ना.
३३

बभूवेति देव्या इत्यपादाने पंचमी १३ सूर्योदिति सावर्णिर्भवितामनुः तस्य पुनरावृत्तिवत्समाणा कात्यायनीतंत्रात् अंतेम
चरित्यनेन सावर्णि रित्यारभ्य सावर्णि भवितामनु रित्येतोयं महाभूतानामनु इति सूचयति तदुक्तं लक्ष्मीतंत्रे सम्पुद्गदस्थिता
सद्योजन्मकर्मवलिस्त्वितिः एतां हि जगत्त्राता त्राघीयानानरः सदा विधूयन्ति तिलोमाद्या सम्पुद्गदज्ञाने समश्नुते

बभूवोतर्हि तासद्यो भक्त्याताभ्यामभिष्टुता २१
एवं देव्यावरं लब्ध्वा सुरयः सत्रियर्षभः १३
सूर्यो जन्म समासाद्य सावर्णिर्भवितामनुः २० २१
इति मार्कंडेयपुराणे सावर्णिके मन्वन्तरे देवी
माहात्म्ये सुरवेषपवरप्रदानम् १३ रामः

सर्वाः संपदश्चाप्नोति धनोति सकला पद इति हि जगत्त्राता त्राघीयानानरः सदा विधूयन्ति तिलोमाद्या सम्पुद्गदज्ञाने समश्नुते
सूचितमिति सर्वेष्टसिद्धिः इति कालोपनायक श्रीशिवभट्टसूतसतीगर्भजनागोजीभट्टकृतसप्तशतीयाख्याने त्रयोदशो
ध्यायः १३ ॥ शुभमस्तु मुन्यजिवसुचंदेष्टेष्टकलेशरेतिथौ नागोजीकृतरीकयंजीवनाख्येन चित्रिता शिवमस्तु

३३